

ODSEVANJA

Koroška,
jesen-
zima
2021

119
120

revija za leposlovje in kulturo

ODZEVANJU

7 EUR

118

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Lucija Stramec
*Komplementarna
kontemplacija 6*,
2021, tuš, papir,
50 x 70 cm

Lucija Stramec *Meander*, 2013, akril, platno, 120 x 80 cm

Kazalo

Lucija Mirkac	PRISLUŠKOVANJA	4	POEZIJA
Matjaž Štraser	JESENSKA OTOŽNOST	5	
Marjan Pungartnik	SLIKA Z RAZSTAVE	6	PROZA
Andrej Makuc	IZ MALHE - KRATKE DOMAČE	8	
Iva Potočnik	KOLOBOCIJA	12	
Marjan Kolar	POSLEDNJE BEDENJE	14	
Patrik Kolar	POSLEDNJE BEDENJE - neobjavljena kratka radijska igra Marjana Kolarja	17	
Karla Zajc			ESEJISTIKA
Berzelak	ROMANI GUSTI STRIDSBERG	18	
Janja Vollmaier			
Lubej	Literarno delo Vinka Ošlaka	28	
Helena Merkač	Nova knjiga Blaža Prapótnika MED SONČNE KROGE SEDEM ... sedem, sedem, sedem	33	KNJIŽNE OCENE
Helena Merkač	Magistrsko delo o kratki prozi, objavljeni v Odsevanjih	37	
Mira Razdevšek	Sanjati sanje od včeraj za jutri: GARATAR Lucije Mirkac	38	
Natalija Černjak	Bernarda Vrečko: KOT SEVERNO MORJE	39	
Marko Košan	V vrtincu presvetljenih organskih oblik na slikarskih podobah Lucije Stramec	40	LIKOVNA PRILOGA KULTURA
Dr. Marjan Linasi	JE BILO V MUZEJU (SPLOH) KAJ DELATI?	48	
Uroš Zavodnik	SHOTS 2021 Druženje s filmskimi ustvarjalci pod zvezdami	57	
Iva Potočnik	ZAPISANO V SRCE - ob 80-letnici Marije Irme Vačun Kolar	58	
Mestna občina Slovenj Gradec	POSLOVIL SE JE JOŽE POTOČNIK, ČASTNI OBČAN	60	IN MEMORIAM
Tilen Klugler	BESEDE SLOVESA Z ŽALNE SEJE	62	
Vinko Ošlak	PROFESOR, KI JE NAPOVEDAL, KAKOR SE JE ZGODILO	63	
Franč Juričan	NAŠ PROFESOR JOŽE	65	
Niko R. Kolar	JOŽE POTOČNIK, PROFESOR ZGODOVINE, PEDAGOŠKI SVETNIK, ČASTNI OBČAN MESTNE OBČINE SLOVENJ GRADEC IN »REZERVNI MISLINJČAN«	66	
Blaž Prapótnik	PO ULICAH NAŠEGA MESTA V MISLIH ODKRIVAM STOPINJE JOŽETA POTOČNIKA	68	
	KNJIŽNIČARKE O SREČANJIH Z JOŽETOM POTOČNIKOM	71	
Draga Ropič	KO PRIŽIGAM SVETILKO SPOMINA	71	
Darja Hribernik et. al.	PROSTORNINA SPOMINA	73	

I.

*Ko spet se poslovli večer, spet slišim te pred vrati
in bled spomin se vsipa kakor sneg na gozdna tla,
ko veje vzdrgetajo pod odprtostjo neba
in veter ga požene v beg po izsušeni frati.*

*Ko spet se poslovli večer in moram spet ležati
pod črnim stropom, v mrzli zrak vztrepčejo
podplati.*

*Ko spet se poslovli večer, spet slišim te pred vrati
in bled spomin se vsipa kakor sneg na gozdna tla.*

*In sanjam, da utrinki vode zopet so kot zlati
kristalčki, ujeti v sen oči, ki skriva jih megla,
sprašujem se, če res si in če sva sploh kdaj bila
in kakšne barve so oči, ki dal si jih spoznati,
ko spet se poslovli večer, spet slišim te pred vrati ...*

II.

*Potem zasučē se kolo in mi moliš dlani
in svet izginja kakor sneg pod mojimi podplati,
strmim v strop in čakam in bojim se zamižati
in videti, da spet stojiš v dimnem snu luči.*

*In vem, da rada bi slutila, da je res, kar ni,
da tvoj šegav nasmešek še seli se mi v oči,
potem zasučē se kolo in mi moliš dlani
in svet izginja kakor sneg pod mojimi podplati.*

*Razblinjam se kot pena, ko utripneš v mojo kri,
potem zasučē se kolo in plešejo ornat
in durovski nočno, ki ne znam ga zaigrati,
vrtiš kakor brez diha, da po vetru zadiši,
potem zasučē se kolo in mi moliš dlani ...*

III.

*Ohlaja se utrip, ko v temi zadržujem dihe
in pletem se v tiktakanje lepljive mreže niti
in slutim, da se morava z jutrom posloviti,
napol v snu preštevam svoje dihe in izdihe.*

*In kot bi dim vrtinčil jih, nenadoma pretihe
so slutnje, da s stopinjami zastrl si vse preprihe,
ohlaja se utrip, ko v temi zadržujem dihe,
in pletem se v tiktakanje lepljive mreže niti.*

*In spletam vse bolj brez moči izpraznjene distihe
in slutim, da je led, ki bi me mogel ohladiti,
objemi rok lepljivih mrež so vse bolj krčeviti,
in dnevi so samotni in noči so vse bolj tihe,
ohlaja se utrip, ko v temi zadržujem dihe ...*

IV.

*In ura spet odbija dve in jaz ne morem spati,
ko z vbodi pajkovih nožic v temi me preklada
pekoče zbadanje v rami, zvezdnata arkada,
in zdi se, kot da spet stojiš ves tih in bled pred
vrati.*

*In se vrtim v krogih, ko hotela bi bežati,
ležati in strmeti v strop, noč režajo škržati
in ura spet odbija dve in jaz ne morem spati,
ko z vbodi pajkovih nožic v temi me preklada*

*vrtinčenje stopal v beg med golimi osati
in kakor da ostajaš tu, nemirni smeh nomada
pekoče se zareže v vrat in dihanje obvlada
in spet sem kakor krog med tisočnimi kvadrati
in ura spet odbija dve in jaz ne morem spati ...*

JESENSKA OTOŽNOST

*Med spomini in globokim vdihom otožnost
rjava tiho razjeda trdnjave,
od znotraj ustavi raste,
lenobno napoveduje vse konce,
iluzijam pokloni povsem novi pomen.
Kje so pobegli rumeni balončki z roba otroštva
in zlagana žalost v očeh,
ko spremlja drzni let?
Daleč smo segli s pogledi,
tja čez vsa pričakovanja.*

*O zrelost, zibelka vseh sladkosti,
kako zlato se bleščiš,
kadar te dojamemo,
kako tiho odhajamo v tvojem objemu,
kako zadoščeni prehitavamo vprašujoče poglede.
O kristalna penina vznesene duše,
vesolja občutkov se rojevajo na dotikih kože,
konec postane mladosti se začne v tvojem
sladkorju
in razjeda pridobi svoj začrtani rob.*

Lucija Stramec *Vrba*, 2021,
grafit, papir, 42 x 30 cm

*Želel sem v posvečeni krog bivanja,
med toplo predivo in povezovanje niti,
a ostajam zunaj,
naključni nosilec lepote,
kot galerijska slika,
ki čaka novega ogleda,
kot vsiljivec na lastnem grobišču.
Vse bi se zdavnaj umirilo,
a ostaja nikoli začeti upor.*

*Saj vse, kar je tu,
se od začetka s koncem spogleduje,
ko vržemo nekaj mreže upanja (Neruda),
želimo goljufati in reči,
tu smo neizbrisljivo
in neizrekljivo ima na kratko z nami opraviti.*

*Morda pa lahko brez teže
plaho prestopimo v svet naših sanj
in bolj ko smo upali,
bolj se prostrano razteza
in slovo je dokončno,
ko srečujemo neštete plodove
neuslišane mladosti.*

*Morda pa ni vse,
kar smo tukaj čutili,
ker samo to šteje,
le s srcem lahko premerimo neznano.
in sva samo vadila za tisto ta pravo,
kar modri na prehodu zaslutijo.
Spet zasledujem,
kamor ne sežem
in kar mi dano ni,
najbrž le nekaj v zraku zastalih
udarcev srca na koncu poti.*

SLIKA Z RAZSTAVE

»Srečati velikega človeka.«
I-Čing

Jeseni 1965., ko sem hodil na gimnazijo, so v Slovenj Gradcu pripravili veliko jugoslovansko razstavo o miru in prijateljstvu med narodi. Končali so gradnjo nove galerije in so jo odpirali z razstavo, ki naj bi bila uvod v tisto večjo, na katero naj bi prišel U-Tant. In za veliko prireditev so potrebovali tudi mene. Najbrž so se na to spomnili v gimnaziji. Dobil sem častno zadolžitev v garderobi, za katero so izpraznili trgovino s konfekcijo in čevlji v pritličju hiše, kjer je bila galerija.

Takrat sem meril nekaj čez meter in šestdeset in kadar smo se pri telovadbi postavili v vrsto, sem bil bolj pri koncu. Za mano sta bila še samo Gornječev Vanek in Kurbusov Franci. Pa vendar sem rasel in sem prerasel birmsko obleko. Doma je bilo denarja komaj za šolsko opravo, za obleko pa gotovo ne. A mi je Vanekova mama dala obleko, ki jo je dobila pri nekem slovenjegraškem zdravniku. Bila je iz ostrega šuštečega volnenega blaga, sivo modra, in ko sem zlezel vanjo, bi lahko k meni zlezel še eden. Kristl, krojač iz Šmartna, pri katerem so si vsi daleč naokoli dajali delat obleke, mi jo je nekako zožil, da ni preveč visela z mene, posebej imeniten pa v njej nisem bil videti. A tak, kakršen sem bil, sem čisto ustrezal za garderoberja. Spominjam se vrtoglavega občutka, ko sem oblačil tuje hlače, in čudnega srha ob dotiku s hrapavim blagom.

Tistega poznega jesenskega popoldneva, na nedeljo, ko so odpirali razstavo, sem stal tam v prazni trgovini med praznimi obešalniki in se počutil, kakor da je v obleki ob meni tudi njen prejšnji lastnik. A kmalu so začeli prihajati gostje in po naučenem redu sem najprej vsakomur obesil plašč, nanj pridrtil številko, listek z enako številko pa sem izročil lastniku. Garderoberska rutina. Če se primerjam z dekleti, ki jih danes srečujem po gledaliških ali koncertnih garderobah, sem bil kar hiter.

Potem je nastala hipna praznina in prišli so oddat plašče pomembni gostje. Kardelj je imel sivega tvidastega, ki sem si ga dobro zapomnil, Dolančevega pa se danes ne spominjam več. Vida Tomšič je bila v rdečem, spremljal pa jo je visok sivolas človek v imenitnem svetlem plašču. Rekli so mi, da je to doktor Brecej. Še nekaj jih je bilo in vsi hkrati so odložili plašče na pult. Preden sem jih lahko obesil in dal lastnikom listke s številko, so že odšli naprej v dvorano. Praznina, ki jih je obdajala, je odšla z njimi. Skomignil sem z rameni in listke na koncu nekam odložil. V gneči pred koncertom se nisem mogel dolgo ukvarjati z njimi.

Val ljudi je uplahnil, hrup je zamrl in v gornji dvorani se je začel spored. V garderobi smo še malo počakali na zamudnike, potem pa smo zaprli in se vtihotapili v dvorano.

Vse v dvorani je bilo videti mehko. Za platnenimi zasloni na stropu so gorele svetilke, stene so bile prevlečene z grobim surovim platnom, po tleh so bile preproge. Prvič sem videl na svoje oči, kako snema televizija. Vsiljivo bleščeča luč je vse zalila s posebnim prazničnim vzdušjem. Ob straneh je na stenah visela vrsta pisanih slik. Ljudje so mirno in zbrano poslušali.

Ne vem, kdo je govoril in kaj je govoril, kajti opazoval sem orkester na odru. Bili so iz ljubljanske filharmonije. Njihova črna, svečana oprava in posebej instrumenti so me prevzeli. Medenina trobil je zlato sijala. Violine so bile v tisti svetlobi videti medene in slastne, klavir pa črn in bleščeč kakor kakšen nezemeljski stroj.

Zaigrali so tudi Slike z razstave. Že po prvih taktih trobil se mi je zazdelo, kakor da sedim na roki, ki me je nalahno dvignila od tal. Objela me je omotica in vsak ton je prodril globoko vame, kakor da bi namesto zraka vdihoval glasbo. V posameznih delčkih sem prepoznaval slike, a to ni bilo tisto, kar me je privzdignilo. Dojel sem ves tok glasov, ki so se zvrtnčili okrog mene, vsak ton in ne le tisto, kar je bilo dosegljivo mojemu razumevanju. Kakor da se je v meni odprlo neko

skrito vsedoumevajoče uho, ki je dotlej spalo. Še aplavz, ki se je spustil na note kakor jata jesenskih ptic na sončnice, sem dojel kot glasbo. In vse je bilo končano.

Stekel sem v garderobo in že so prišli prvi gostje. Avtomatsko sem jemal listke, dajal oblačila, dokler se pred mano ni znašel Kardelj in to brez listka.

»Listek, prosim!« sem mu rekel.

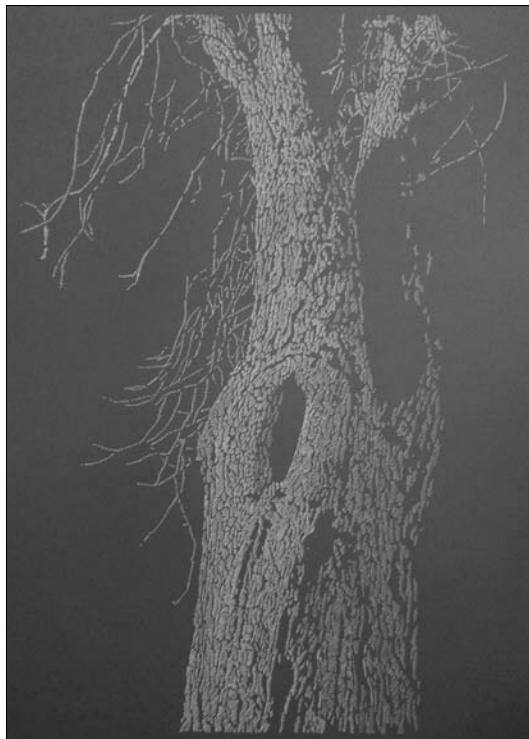
»Jaz nisem dobil nobenega listka,« mi je rekel. Mislim, da je bil začuden.

»Prehitro ste odšli. Bom pogledal!« sem rekel in res hitro našel njegov sivi tvidasti plašč.

Tudi Dolančevega sem našel hitro, zapletlo pa se je pri Vidi Tomšič. Trdila je, da je njen plašč rjav, jaz pa nobenega takega nisem našel. Visoki sivolasi spremljevalec, za katerega so mi rekli, da je doktor Breclj, je skakal skoraj do stropa, jaz pa sem mu čisto mirno rekel:

»Toliko ljudi je, da si ne morem zapomniti vseh. Zato so listki. Zakaj pa nimate listka!«

Na koncu sem plašč našel, a bil je rdeč. Visoka gosta sta nejevoljno odšla in spet sem vračal plašče ljudem samodejno: listek, obešalnik, pult, listek, obešalnik, pult.

Lucija Stramec *Kostanj I*, 2020,
tuš, papir, 42 x 30 cm

Na koncu je stal pred mano samo še lepo oblečen človek z otožnim obrazom. Videti je bil nesrečen, ne pa tudi nestrpen.

»Nekam so založili moj klobuk. Saj bi mi bilo vseeno, če ne bi bil borsalino, ki sem si ga kupil v Italiji,« je dejal nekako opravičujoče.

Pretaknila sva vso trgovino in nazadnje našla klobuk v neki škatli za čevlje. Moški z milim obrazom ga je popravljaj in ga ščetkal z rokavom.

»Res bi mi bilo žal, če bi ga zapravil,« je rekel še enkrat in srečen odšel.

Ugasili so luči, zaklenili in odšli so. Stopil sem ven na trg in Slovenj Gradec je bil prazen. Odpravil sem se proti temnemu gozdu nad tovarno usnja in ko sem šel mimo bazena, kjer je mama videla 45. leta množico pobitih ljudi, mi je malo zadrhtelo srce. A ni me bilo strah, le misel o njih je bila nenavadno živa. Potem, proti Špicanovim, me je začelo gristi, da oni niso vzeli garderobnih listkov. Proti Ramšaku sem to rešil tako, da so bili malomarni in razvajeni.

Sredi Krinkarjeve ladine je bilo moje mesto, od koder sem vedno opazoval nebo. Legel sem v hladno travo in v mrazu začutil, da sem lačen. Od jutra nisem pojedel nič. A v tistem trenutku je šel čez nebo razkošen utrinek in zdelo se mi je, da sem slišal šum njegovega mehkega utapljanja. V meni se je dvignil val žalosti in skoraj bi se zjokal. Tisto na nebu je bil znak lepote, ki prihaja šele potem. Dojel sem Musorgskega.

Niti z enim od tistih, ki niso vzeli garderobnega listka, se v življenju nisem več srečal. Nikoli nisem prišel do njihovih vrat. Nismo delili istega sveta. Samo za hipec sem bil v njihovem svetu garderober v groteskno preveliki obleki.

Niti z gospodom Borkom, ki je tako potrpežljivo čakal na svoj borsalino, se nisem srečal in malo mi je žal zaradi tega.

Sploh ne vem, če je U-Tant v Slovenj Gradec sploh prišel. Imel sem druge skrbi.

O Musorgskem pa: Bil je med prvimi velikimi ljudmi, kar sem jih srečal v življenju. Kadarkoli sem potrkal na njegova vrata, mi je odprl. Samo zaradi njega obstaja tisti čas, ko sva se prvič srečala. Brez njega bi leto 1966 skupaj z garderobnimi listki strmoglavilo v prepad Ničesa.

Iz malhe – kratke domače

Doktor

Pri vhodnih vratih zasebne hiše na stikalo zvonca z iz pesti štrlečim kazalcem pritisne prišlek.

Ding dong ...

In še enkrat.

Ding dong.

Hlačnice kombinezona ima potlačene v gumaste škornje Bata. Drži se jih umazanija v kosih, zbita je tudi v podplatih, zato stopi korak nazaj, tako da na odziv čaka na predzadnji stopnici.

Vrata odpre gospa z razkošno ondulacijo.

»Dobr den,« se oglasi stopniščar.

»Prosim?«

»A' je Pav'l dôma?« se proti vratni odprtini še naprej zaganja trda koroščina.

»Kateri Pavel?« zdrsi mehko kadenčno zaključeno vprašanje nazaj k radovednežu.

»Jà, Hr i'brnik,« se novodošli spet zvesto objame s svojo materinščino.

»Reče se: ali je diplomirani inženir Pavel Hribernik domá.«

In vrata se s tihim šklocem zapro.

Pavla iščoči je sicer presenečen, a ne dovolj, da bi mu to izjalovilo namen. Nekaj mora goreti, kot se reče, zato ponovi uvod v že enkrat postorjeno.

Vrne se na vrhno stopnico in ponovno podinga in podonga. Zdaj samo enkrat. Po opravljenem vzvratno prestopi nazaj na staro mesto. Na predzadnjo stopnico, ki je stalno predzadnja, pa naj šteje od spodaj navzgor ali pa s podesta proti dnu.

Kljuka znova pokima oziroma se prikloni in vrata se še enkrat odpro za širino gospejine trajne.

»Dober dan,« zvonar obredno pozdravi še enkrat, toda zdaj jezikovno kultivirano, da bi popravil vtis od prej. Predvsem pa v skrbi, da mu ne bi bilo treba že dvakrat postorjenega repetirati še v tretje. In seveda čaka na odzdrav, zakaj pravila lepega vedenja veljajo za obe vpleteni strani.

Ko gospa na notranji strani podbojev končno le doume namig mučne tišine, ki je

kar noče biti konec, nakodrano odzdravi: »Lep dan voščim!«

»Oprostite, da motim. Iščem diplomirane inženirja Pavla Hribernika. Pokličite ga, prosim!«

Ta novi uvodni del, nagovor pravzaprav, je bil povedan v izborni zborni izreki, zaključen pa v trdem koroškem dialektu: »Čè je s'véda dôma.«

»In koga lahko inženirju napovem? Kdo ga želi, prosim?«

»Dohtar Gorenc. Oprostite, doktor znarnosti Gorenc, tudi inženir. Pávl'nov sošolc.«

Oči pod skodranim lasiščem so še enkrat preverile škornje došlega ter prostor, ki ga je okupiral, in se poslovile pri priprtih vratih:

»Ostanite, kjer ste, takoj bo tu!«

Babica

Gimnazijsko avtobusno vračanje z ekskurzije po Prekmurju se bo vsak čas zašpnilo. Pozno je – komaj kaj še manjka do začetka novega dne, to je polnoči. Šofer je prijazen in zavestno krši pravila v cestnem prometu ter odlaga dijake tudi zunaj postajališč, da jim je ja čim bližje do doma. In iz doline, po kateri so raztreseni, jih ni malo.

Srednješolka, sicer Slovenjgradčanka, poprosi razrednika, če lahko izstopi v Radljah, torej v dolini pred svojo, ker bo prenočila pri stari mami.

Eva je skoraj odličnjakinja, pridna mravljica, dijakinja, na katero se lahko zanesesh, kot se reče. Pa vendar.

»Kako pa boš jutri prišla v šolo?«

»Tako kot drugi s tega konca. S šolskim avtobusom.«

»Če bi šla z nami domov, bi lahko zjutraj spala skoraj uro dalj.«

»Bi se pa zato toliko dalj vozila in šla kasneje spat. Nič več spanja se ne bi nabralo.«

Evino ekspresno preračunavanje ne preseneča – študirala bo matematiko.

»Se bosta pa zato z babico zagotovo zaklepetali!«

»Ne bova. Postelja me že čaka.«

»Radlje,« komentira začetek zaviranja šofer.

Vrata se odpro z glasnim hidravličnim izdihom in ko Eva zdrсне po stopnica na pločnik, za njo globoko zajamejo novo sapo, saj ne bodo dihala do naslednjega postanka.

Razrednik si toliko da ne gratulira za širino, ki jo premore. Šola je vedno odprta, kot se reče, za tkanje in ohranjanje tesnih vezi razširjene družine. Vnukinjo le še pospremi z očmi, ko potone v luknjo izstopnih vrat in le še molče reciprira Evino odhajalno željo po lahki noči.

Radeljski trg, kjer domuje tudi avtobusna postaja, je slabo razsvetljen. Eva naredi le nekaj korakov do stopnic, ki vodijo na osrednjo mestno ploščad. Na tretji ali četrti stopnici sedi babica: v plašču je, lase ima spete v čop ... Sodobna, svobodnjakarska stara mama, da ti takole sredi noči sede na stopnice ... In zelo rada mora imeti vnukinjo, da je zaradi nje na ulici dobesedno minuto pred trenutkom, ko bo dan zdrsel v večnost.

Sežeta si v roke, vendar drugače, kot je običajno: dijakinja prime z levico babičino desnico in ji pomaga vstati. Prizor se avtobusarjev dotakne. Ni prav pogosto toliko miline v tako rekoč javnem odnosu stara mama – vnukinja. Kot sta dovolj blizu, si babica Evo z elegantnim gibom privije k sebi – tisti hip se zdi, kot da sta zamrznili v fokstrotovev objemu tik pred začetkom izvedbe osnega obraza. Ko bi morali zastavljeno razvezati z zasukom v *kvik-kvik kvik-kvik kvik-kvik - slov* pa se ... poljubita in očitno se že dolgo nista videli ali pa se imata zelo radi, saj kar ne moreta iz klinča, v katerega sta se ujeli. In tudi odlepiti ustnic z ustnic jima ne uspe in ne uspe.

Popotni v avtobusu so kot začarani. Zaploskajo videnemu. Ne priganjajo vozniaka, čeprav bi bili radi čimprej doma, kajti prevzeti so od prelepega prizora.

Babica v objemu z vnukinjo.

Poljub traja nekam dolgo, a končno se le razkleneta in šele tedaj v medli svetlobi ugotovijo, da je ob Evi dolgolasec.

Zamenjala ga je z babico.

Ples

Ahim je bil kaliber posebne sorte. Marsikatera gimnazijka, tudi maturantka, bi bila pripravljena za njegovo pozornost in naklonjenost storiti vse, kot se reče, čeprav je bil šele drugošolec.

Tako je bilo tudi na zadnji decembrski šolski dan, na srednješolski zabavi. Ta je bila – že od razglasitve dneva samostojnosti in enotnosti za državni praznik v počitniškem paketu s svetim večerom in silvestrovim – na dan pred božičem. Namenjena je bila dijaškemu slovesu od starega leta. Spominjarija je pobrana iz časov, ko so dijaki še plesali tudi v dvoje, ne le v skupini, v skladu s preseganjem tudi te kolektivistične ostaline pa tudi ni bil več daleč čas, ko je sleherni med njimi še najbolj užival v plesu kar sam s sabo. Pot v brezdušni individualizem se je konkretizirala na vsakem koraku. Tudi plesnem. Iz dvojine preko kolektivnosti v samozadostnost samosti.

Ahim je ta večer skušal ustreči vsemu: skupini, sebi, dvojini. V vseh namembnostih je znal in zdelo se je – tudi užival.

Za en ples ga je uspela imeti samo zase Urška. Lepotička. Gledam, kako se kar topi v njegovem objemu. In nič ne mara, ker Ahim pleše v kapi z naušniki, ki jih ima poveznjene trdno na ušesa, na rokah pa mu tičijo debeli palčniki. Orokavičeno levico je naslonil na njeno ramo, ji z desnico segel okoli bokov in jo zvil tesno k sebi.

Oba sta bila v bundah. Puhovkah. A z odpetima zadrgama. Da sta si lahko bila bližje.

Zvezdi večera.

Po kolektivnem stampeu in oddihovanjih s samim seboj naposled vendarle dvojina.

Brez Drugega nas ni.

Zaščita

Sindikalni izlet. Hotel Bovec. Nekaj pred polnočjo dva starejša kolega, po sili razmer prenočevalna cimra, odložita utrujeni telesi v posteljo. Vsak v svojo seveda. Nekaj časa še prisluškujeta poskusom dušenja smeha zadnjih kolegic na hodniku. Po razposajenosti glasov sodeč predvsem mlajših, ki se končno tudi odpravljajo v sobe. Med neuspešno pritajenimi hihiti je slišati tudi kakšen baritonski hohot.

Kamerada sta na hrbtih in gledata v strop. Ležita trdo eden ob drugem, saj sta postelji nameščeni v položaju zakonskih. Skozi okenške zavese preseva svetloba cestnih svetilk, vsake toliko nastalo mehkošno razpoloženje zmoti žarek avtomobilskega reflektorja, ki skozi prosojno tkanino oblizne steno.

Za živa si še nista bila tako blizu, čeprav sta kolega že leta dolgo. Starejši ima roke s prepletenimi prsti odložene na trebuhu, živa sta samo palca, ki drug drugega obletujeta in preganjata z vrtenjem. Sosed je enako povezane roke položil pod teme na blazini, tako da palca mirujeta.

Zmolčane misli jima preseka nov neuspelo pritajeni smeh. Pravzaprav dva. Prvi je mladostno igriv, drugi altovsko čuten. Hihit in hehet sta se usidrila prav pred njunimi vrati in kar nista se mogla odpraviti naprej.

In pravi starejši predpenzionistični leto dni mlajšemu, ki mu do upokojitve manjka še trikrat po 365 dni:

»Da ti ne bi padle kakšne traparije na pamet.«

In se prevali na levo stran, z obrazom obrnjen v zavese, ter se zvije v fetus.

Ta mladi začuden zasuče glavo k starejšemu kolegu, toda zdaj ga vidi samo v hrbet, a mu ta ne da priti do besede, saj takoj nadaljuje povedano od prej in ga hkrati pobara in že tudi odredi:

»Boš ti stopil zaklenit vrata?!«

»A imaš za to kakšen razlog?«

Skoraj že malo predolgo ni odgovora, potem pa le:

»Bi znala kakšna pijana baba še k nama v posteljo zlesti. Ta mlade so čisto zmešane. Nikoli ne veš.«

Učni izplen

»Če sem bil v čem dober, so bile to recitacije. Imel sem odličnega učitelja. Nablet se je pisal. O marsikateri skrivnosti governega nastopanja me je podučil. Bil je poln zvi-jač, ki znajo priti dobremu govorcju še kako prav.

Nekoč me je nagovoril za deklamiranje elegije na pogrebu. Bilo je prvič, da sem moral pesem govoriti v odhodnici pokojnemu. Pred odprto gomilo, kot se je reklo, zakaj to je bil še čas, ko se je pokopavalo v krstah.

Grobovi tulijo ... In smrti ni ... Mir, ah, lega ...

In sem iz arzenala priporočenih malih prevar pobral uporabno. Po četrtem, petem verzu sem storil, da mi je glas zadrhtel, potem pa kot da se ni mogel premakniti naprej ... a se je potem vendarle zdramil. In zatipal k naslednjim besedam, z njimi pa k žalujočim. Meril sem žalni zbor in – po nekaj verzih s pridom uporabljeno ponovil. Ob novih besedah seveda.

Stal sem ob krsti in med deklamiranjem sem si v spomin priklical pokojnega očeta. Moj mentor Nablet me je naučil, kako narediti cmok v grlu. In zdaj sem to lahko tudi storil.

Bilo je pretresljivo ... In hkrati navdušujoče. Pogrebci bi zagotovo ploskali, če jih ne bi držala v šahu župnik in manire.

Po njihovih očeh sem videl, kako jim je žal, da ni v krsti kdo izmed njihovih bližnjih, ki bi bil deležen moje deklamacije. Ne rečem dvakrat, da med njimi ni bilo koga, ki si je zaželel, da bi mu med njegovim poslednjim ležanjem ...«

Očetovstvo in govorilne

Bil je jezen. Zelo, zakaj sicer ne bi od dijakinje kar v razredu zahteval, da naj se starš oče ob prvem naslednjem roku (to je čez pet dni) zglesi na govorilnih urah. Ve se – v ponedeljek ob 18. uri. In z njim naj se nariše tudi ona, zakaj nobenega kabinetnega roditeljsko-potomskega šolniškega razgovora ni opravil, če nista bila na njem prisotna oba – vsaj eden od staršev in seveda njegov otrok, to je

dijak oz. dijakinja.

Razred, ki mu razrednikuje, ga dobro pozna, zato ve, kako je njegov skorajda že bes najlažje razkaditi, če razpoloženje preobrnejo v kakršnokoli že lahkotnost, četudi še komaj znosno.

Sledil je medklic iz razreda:

»Gotovo na govorilnih takšnega očeta še niste imeli?«

Razrednik odgovarja vsem:

»Meni se je v šoli zgodilo že vse. Kar pogledajte me. Nič več me ne more presenetiti.«

A sledil je demanti zadnje izjave, ki je bila predelava nekoč brezprizivnega družbenega samozaščitnega vodila: nič nas ne sme prese-netiti.

»Pa vas bo! Njen oče je duhovnik.«

Razredni učitelj vstane s stola za kate-drom in preseka čvekanje:

»Prenehajte s traparijami.«

Sledi razredno pojasnilo:

»Protestantski župnik je.«

Vse je enkrat prvič.

Ponedeljkevega večera se je veselil kot svoje prve šolske ure. Ko je že mislil, da se mu v življenju ne more zgoditi ničesar novega, pa se je obetalo ...

Resnici na ljubo je treba priložiti, da duhovnika očeta pri njem na govorilnih urah vendarle ni bilo. Čeprav jih med duhovniki, po ljudskem bajanju, ni malo.

Na govorilne je prišla mama, duhovniko-va žena. Z njo je bila njena in pastorjeva hčer-ka, dijakinja H.

Slovenščina za vsakdanjo rabo

Karel Pečko je bil tudi učitelj risanja – v osnovni šoli, ki je takrat še domovala v Rotenturnu. Razmere so bile slabe, kaj reči drugega, a konec petdesetih let je bilo komaj kje kaj drugače. Podnice v razredih in po hodnikih so bile premazane z zaščitno kremo, ki je oddajala značilen vonj, stranišča so bila še na štrbunk, voda dosegljiva pri štepihu na šolskem dvorišču, malica pogosto iz UNNRA paketov (Marchalov plan), številnim je v spominu ostal zapis slanega masla in mleka v prahu (razredčenega, seveda). Trumanovih jajc ne memorirajo več, ostalo je

samo ime.

Sicer pa je učitelj Pečko skušal vzgajati in kultivirati na vseh področjih. Bil je izvrsten ne le likovni, ampak tudi družbeni opazovalec. No, resnici na ljubo – reve učencev ni bilo posebej težko razbrati. V večini so bili otroci iz družin, ki so si v novi socialistični ureditvi še otresale z rok zemljo in skušale prekriti v kožo zalezli hlevski vonj. Toda nova preživetvena praksa polproletariata je bila izdajalska na slehernem koraku.

V stari rotenturnovski šoli so pozimi v razredih na živi ogenj nalagali tudi učenci, ne le čistilka ali hišnik, zakaj učilnice so greli z lončenimi pečmi. In ker je učitelj v svoji osnovni vlogi vedno in povsod, tako z zgle-dom kot besedami, so bile priložnosti za gojo nižjeginmazijskih glav in teles konstantno pri roki. Tako je bilo tudi za učitelja likovne-ga pouka priložnosti za jezikovno omikanje mladeži več kot dovolj. Pedagog Pečko jo to s pridom izrabljal. Sploh pa – čas med risa-njem je kot naročen za vse sorte pogovorov.

In je svoje številne siroteje učil vse sorte, tudi pravilnega naglaševanja.

Po naše: *peč, peči*, prav: *peč, peči*.

Pa knjižnega besedišča: *kišta pa kòln* je prav zaboj in premog.

Sklanjanja: *drove, dru, drovam* je prav drva, drv, drvom ...

Enkrat samkrat mu je volja do tovrstnega poučevanja pošla.

Učenec je namreč odprl *vrate od peči in s širhaklnom popraju ojgn*.

V vlogi učitelja je seveda takoj izrabil pri-ložnost in razred povprašal, kako se pravilno slovensko reče širhakl.

Po dolgem razmisleku se je nekomu le utr-nilo:

»Pečkodegec!«

Zdelo se nam je grozno in smešno hkrati, nekateri so se celo začudili znanju sošolca, učitelj Pečko pa je ostal miren do konca:

»Grebalo. Zapomnite si! Širhakl je greba-lo.«

Profesor se je sicer motil, a je bil besedo-tvorno na dobri poti.

Za večino učencev pomota ni prinesla nobene škode: svoj čas je večina še naprej živela s širhaklnom, v kolektivnem šolskem spominu s pečkodegцем, v fini družbi pa z grebljico.

Kolobocija

LEPOSLOVJE

Prišel je nekega dne, ko smo ga najmanj pričakovali. Ne, sploh ga nismo pričakovali. Tak ... Čisto majhen, droben in črn kot oglje. Če ne bi imel takega glasu, naša Neli pa tako prefinjenega ušesa, ga ne bi nikoli spoznali, kaj šele doživeli. Tako se zgodi, ko misliš, da imaš vse, kar potrebuješ, in tudi to, brez česar bi lahko mirno preživel. Prinesla ga je hči, pod pazduho, tja ji je namreč zlezal. Vipetka Oli je poskakovala okoli nje in si lastila pasje zasluge, da se je znašel v hiši, saj je vohljala po visoki travi. Komaj smo ga izmotali iz volnenih zank, ga postavili na tla in se spogledali iz oči v oči. Ženski del naše hiše je zajavkal, joooj in jaaau, mene pa je preplavila temna slutnja, da bo naš. In bil je. Naš - z vsem, kar spada zraven. Ne kak rodovniški kot Oli, ampak čisto navadno vaško mačje zmene. A kljub temu nas je takoj osvojil. Tako se je odločil on. Mi nismo imeli besede pri tem, sploh pa ne jaz. A sem po moško vztrajal, da le za kak mesec, da bo zrel za življenje na deželi. Ko se je nehal tresti, se je začel okopan, sit in nadreman ogledovati po prostoru. Oli je sedela ob njem in čakala na njegov prvi korak. S prvim skokom je bilo prijateljstvo sklenjeno. Z vsemi. Sam sem bil neopredeljen.

Potem se je začelo. Ob vsem časopisju, revijah Kužek in Moj pes, sta se iz nabiralnika vsuli še Mucek in Mačji svet. Kdaj, kako okopati mačka, kako mu poščipati nohte, preganjati bolhe, kaj je zdravo za njegova prebavila, po čem se mu dlaka najbolj sveti in še in še. Ne bom se spuščal v podrobnosti, da ne bom videti malenkosten. Samo to bi še dodal, da ga je ženski svet takoj neusmiljeno oropal tudi ljubezni do mačjega nežnejšega spola.

Dnevi so tekli in se pretakali v mesece. Vmes pa se je dogajalo. Iz garaže, ki jo je temeljito preuredil, se je preselil v moj delovni kabinet, raziskoval med kabli, prevrnil lonec z rožami in dobil tudi ime. Bine. Si lahko mislite! Bine! Tega imena si nisem mogel priklicati v spomin. Vse drugo mi je prišlo prej na misel, le Bine ne. Pomagal sem si z asociacijami. Ni predsednik Borut, ni igralec Bert. Nazadnje mi je pomagal kuharski mojster

Bine, da se mi niso vsi smejali. Prišel je dan, ko je okupiral tudi zgornje nadstropje in se selil iz sobe v sobo, dokler se ni namestil med obe blazini na moji zakonski postelji. Če sem iztegnil roko proti drugi strani, me je takoj šavsnil, ker sem segal na njegov teritorij. Ko je prvič ulovil ptiča v letu, je bil pripravljen na življenje na kmetiji. A sem klonil. Mir v hiši je tudi nekaj vreden, sem si rekel.

Muc je rasel, v njem je rastle tudi samoza-vest, pomlad nam je ogrela kri, tudi njemu. Začel se je ozirati skozi steklena vrata, pomladno zelena trata, še bolj ptiči, ki so se napajali v ribniku, so mu burili domišljijo. Ne more iz hiše, ker ga bo na cesti povozil avto, sem vztrajal tako dolgo, da so me prisilili popustiti. Najprej ga je nežnejši spol stlačil v oprtnik, mu nadel ovratnico in ga na povodcu seznanjal z mejami naše zelenice. Tako so ga pasle, dokler ni želja po svobodi v njem tako zrastle, da se jim je uprl in se po mačje izmuznil iz oklepa. Tekal je po zelenici, nekajkrat čofnil v ribnik, ko se je vzpenjal za kosom ali kačjim pastirjem, moje punce pa so z Oli občudovale mačje vragolije. Od dobre hrane in nege se je kar svetil v svoji črnini in niti ena bela dlačica ni kazila njegove oglenine. Res lep maček je bil ta Bine, prepoznavna pridobitev za našo hišo. Nikjer v bližini niso imeli takega lepote, to sem mu moral priznati. Pa kaj ne bi bil, marsikateri kos mesa sva si delila, ker ni bil vegi kot moje ženske.

Ne samo lep, tudi odločen je bil, še bolj pa trmasto vztrajen. Želja po svobodi je bila vedno večja. Kar naprej je nekaj hotel. Ko je bil zunaj, je popraskal po vratih, da hoče noter. Ko je oddremal svojih pet minut, se je pretegnil, se usedel na tla in strmel v vrata, kot da se bodo pred njegovim hipnotičnim zelenim pogledom sama odprla. Potem se je zastrmel v nas. Iskal je stik z očmi, zato smo vsi buljili vsak v svoje opravilo. Jaz v računalnik, najmlajša v knjigo, žena v službene papirje, najstarejša v tablico. Potem je zamijavkal, enkrat, potem dvakrat, potem pa z mijavki napolnil ves prostor, da je Oli protestno zalajala, ženske pa so se očitajoče zazrle

vame. Pa je odšel na sveži zrak.

Okoli hiše je bilo dela več in še preveč. Grabiti, dognojevati, obrezovati in še več vsega na -ovati se je nabralo. Privezoval sem oporo k težkim glavam potonik, ko je začelo nekaj tolči po steklu v hišnem oknu. Zagledal sem ženo za kuhinjskim oknom, kako krili z rokami in razburjena nekaj sporoča. Ozrl sem se po grmu, ali je skrbno naravnana priveza izpustila kako vejo, a žena je mahala nekam proti cesti. Iztegnil sem vrat mimo metuljnice in sredi ceste, obsijane s pomladno toploto, zagledal našega Bineta, kako sedi na spodvitem repu in se ozira po križišču. Joj, kako ga bo povozi kak divjak, ki bo na motorju prihrumel izza naše hiše. Ozrl sem se gor in dol ob pločniku in kar kri mi je zaledenela po žilah, ko sem na koncu ulice zagledal sprehajalca s pitbulom. Raje ne pomislim! Ženske mi ne bodo nikoli odpustile. To so bili pomembni trenutki v mojem življenju, a so kot komaj zaveden blisk švignili skozi mojo zavest. Nisem reševal le mačkovega življenja, ampak tudi svojo moško čast, še več, svoj mir. Kar v coklah sem se pognal k vrtni ograji, pomendral skrbno populjene zrele tulipanove čebulice, skoraj odlomil kljuko na vratih in se pognal na cesto. A maček

Lucija Stramec *Breza X*, 2018,
tuš, papir, 42 x 30 cm

kot maček. Švignil je v sosedovo živo mejo, ko pa sem segel za njim, sem si na bodečem češminu pretrgal srajco in razparal kožo, a da bi ga zgrabil, sem bil prekratek. Ko bi ta mačja pamet vsaj ostala tam, kjer je bila, dokler ne gre zverina mimo! Stiskal sem pesti v nemoči in mu v mislih prisegal, da se mi nikoli več ne bo zdel nebodigatreba. Raje si nisem predstavljal krvavega srečanja. A ne, ta sveta preprostost našega mačka Bineta, ki še ni izkusil grdobij tega sveta, sploh pa ne pitbulovskega, je prilezla pri tretjem grmu spet na cesto in čeznjo proti pravkar parkirane avtomobilu. Neverjetno, s tako kratkimi nogami in koraki je bil v hipu pod prtljažnikom, da sem ga komaj v treh skokih skoraj ujel, izgubil cokle in se kar v nogavicah pognal pod avto. Proseče in na pol tiho sem ga klical: Binči, muc, muc, poglej, kaj imam. Tleskal sem s palcem in kazalcem, maček me je s prezirljivim in nejevernim pogledom le ošvrknil in prhnil phhhh. V mačjem svetu prazne obljube nič ne veljajo, če niso bile prej konkretno dokazane s koščkom konkretnega. Izza sprednjega kolesa je radovedno oprezal proti prihajajočima. Nisem se mogel zadržati, da ne bi skozi zobe prestrašen zasikal, da mu bije zadnja ura. Kar razlil sem se po asfaltu, a ne dovolj, da se ne bi s hrbtom dotaknil vroče izpušne cevi. Zasmrdelo je po zasmojenem, a si nisem upal javkniti, ko sem segel po njem, ga odločno zgrabil za kožo na vratu, kot to delajo mačje matere. Tedaj so se v bližini zaslišali koraki in težko sopenje štirinožca. Potajil sem se in si obupno zaželel, da bi Bine miroval. Trenutki so bili večnost. Vse je utihnilo, bila sta mimo. Srečen sem previdno privlekel mačkona izpod razgrete cevi, ga stisnil k sebi in se postavljaj na noge.

Od zdaj bo v hiši vse drugače.

Ko sem vzravnal svoj razboleli hrbet in se otresel prahu, sem ob avtu zagledal strmeča – moškega in pitbula. Pričakujoče in vprašujoče sta me gledala. Možakar je poklical svojega mačka, ki se je z vsemi osemnajstimi kremplji odgnal iz mojega naročja naravnost pred psa, in trojica je složno nadaljevala svoj popoldanski sprehod. Maček s posebno strumno dvignjenim repom – kot meni v posmeh.

Ni bil naš Bine, bil je Polde. Iz tretje ulice.

POSLEDNJE BEDENJE

LEPOSLOVJE

Kratka radijska igra

Abram - 70

Dobrun - 60

Čezles - 40

(Zvon se oglašča neenakomerno, v daljavi večkrat zagrmi. Zvon utihne.)

Abram: Stric Dobrun, tvoj oče, Jože, je bil največji hrust v celem Šentlipšu. Ne morem verjeti, da je zdaj v tejle ubogi žari, ki jo držim v rokah.

Dobrun (Govori sicer kar spodobno slovensko, a venomer vpleta nemške fraze.): Na also. Dobro, da sva opravila pred nevihto.

(vrata, koraki)

Čezles: Brrr! To bo lilo.

Abram: Še vedno ne vem, ali je bilo prav, da sva ga izkopala, ali ne. Grob je posvečen kraj in počutim se tako, kakor da sem zagrešil rop.

Dobrun: Geh doch, geh! Beži no. Grob je naš, Dobrunov, in v žari je pepel mojega očeta. Vedno težje vozim na večje razdalje in najbrž sem danes zadnjikrat tu. Brat in sestra sta mi dovolila, da odpeljem žaro s seboj v Nemčijo. Kaj je treba tu še komplicirati? (telefon)

Dobrun: Halo, Schatzi! Guten Abend auch ... Danke, gut ... Aber ich kann heute leider nicht kommen ... Ja ich ueber-nachte hier ...

(Dež močno zašumi po šipah, preglasi Dobruna.)

Abram: Na mizi stoji med nami. Pred dvajsetimi leti smo prvič bedeli ob njem in nocoj bomo drugič.

Čezles (Se spakuje. Sploh je precej neresen tip, skoraj vedno, kadar se oglasi.): Pa res lije ... Dober večer, uncle Dobrun in vsi ostali. Habe die Ehre!

Dobrun: Da schau hier! Pa ne, da si ti zvonil?

Čezles: Jawohl, das war ich, Schatzi.

Abram (pomirljivo): Daj no, daj!

Dobrun: Od kod pa imaš tega tipa? V Šentlipšu ga ne pomnim.

Abram: Prijatelj Čezles je poslednji iz mednarodne kolonije zdravljenih narkomanov. Ko so jo zaprli, so vsi drugi odšli. Samo on ni imel kam, pa je ostal pri meni za družbo.

Čezles: I am a good fella, you see ...

(Oglasi se poljubna angleška popevka. Tako tudi naprej, kadar Čezles kaj brunda.)

Dobrun: Was meinst du, bo tole bedenje ob pepelu mojega očeta zadnje v Šentlipšu?

Abram: Če noben Šentlipšan ne bo več prišel po žaro svojih starih, potem menda res.

Dobrun: Ti pa vseeno ostajaš sam v zapuščenih vasi?

Abram: Sedem križev nosim, družine nimam več in ne vleče me nikamor. Tako se spodobi, da prižigam sveče našim rajnim. Vsi Abrami so tu, to mi nekaj pomeni.

Čezles (se zahihita): Očenaš za naše stare ate v prahu. Abram - Abraham. Zakaj ti pravzaprav ni ime Jicak?

Dobrun (se ne zmeni zanj): Prejle sem se sprehodil skozi vas. Gruselig! Vse prazno, nikjer žive duše. Od radarja na hribu samo še nekaj zidov ...

Čezles: World news tonight. Golden line - dieta hollywoodskih zvezd. Hodite za linijo in pravo lepo postavo.

Abram: Miruj, Čezles! Jože, otrok si še bil, ko smo imeli zadnje veliko bedenje v Šentlipšu. Pred petdesetimi leti je bilo tu polno tujih vojakov. Stražili so radar in se na veliko šopirili po vasi. Otroci ste jih občudovali, nekaj deklet se je spečalo z njimi. Pa je nekega večera vojak iz pija-ne objesti ustrelil starega vaškega posebneža in malo je manjkalo, da potem ni prišlo do spopada. Vojaki so seveda imeli orožje, mi ničesar. Stari so se ob mrliču postavili v vrsto nasproti vojakom in začeli

- moliti. Molili so tako glasno, da se je zazdela molitev kot množično psovanje in preklinjanje ubijalcev. Česa podobnega ni bilo ne prej ne pozneje.
- (Kratek premolk, Čezles se tiho hihita in popeva naslednje besedilo ali kaj podobnega.)
- Čezles: Crazy, what shall I do? Crazy, I am losing my mind. Can't cry any more ...
- Abram: Čeprav sem bil takrat mlad, komaj sem dobro odslužil vojsko, sem pomagal miriti naše stare. Pri tem sem se tako zaletel, da mi je še danes nerodno. Dejal sem: »Možje, orožja res nimamo in proti vojakom ne moremo nič, ampak naša moč je v tem, da so doslej v teh krajih tujci še zmeraj prišli in čez nekaj let tudi odšli, mi pa smo ostali in bomo tudi zdaj.«
- Dobrun : Ja, ich weiss: potem so tujci res odšli, za njimi pa mi tudi.
- Čezles: Beng, beng, bugi, vugi, e he, e he ... Have you ever really loved a woman?
- Abram: Stari so počasi umirali drug za drugim, mladi se niste marali več ubijati z zemljo. Drugega dela za vas ni bilo, zato ste se začeli odseljevati v mesta ali na tuje, kakor ti.
- Čezles: Rosie aus Schwarzwald.
Knuspertraum, Butella, Osana,
Belino, Rigolta, Dentofit,
Ausverkauf.
- Dobrun: Ne misli, da mi je bilo lahko. Od kraja sploh ne, ampak zdaj sem zadovoljen. Moram potrkati po lesu – zdravi smo in dobro nam gre.
- Abram (rahlo očitajoče): Slovensko razen tebe seveda ne zna nobeden v tvoji družini ...
- Dobrun: Ach, was, kaj hočeš, tako je pač. Enkrat sem pripeljal svoje sem, da bi videli, kje sem se rodil, pa jim ni bilo všeč. Ueberhaupt nicht. Same stare hiše, luknjast asfalt, nobenega hotela, še v redu gostilne ne.
- Abram: Najbrž so rekli – prvič in zadnjič.
- Dobrun: Also, ja, genau, in da se niti za vse svete ne bodo vozili z menoj v te rovte. Po očetovo žaro naj si grem, so rekli. Dali jo bomo v ženin družinski grob, pa bo.
- Čezles: The latest, the greatest ... They really want you.
- Abram: Pa ob nedeljah kaj hodite k maši?
- Dobrun (mečka): No, veš ... ne prav redno. Za praznike že, freilich, za božič in veliko noč.
- Abram: Potem najbrž tudi sveč na grobu ne prižigate prav pogosto?
- Dobrun: Was ist den los mit dir? Kaj ti pa je? Od kdaj si šel med pobožnjakarje?
- Abram (z bridkostjo): V katerem jeziku sploh molite? Slovensko oni ne znajo. Si se nemških molitev naučil ti?
- Čezles : Vater unser, der du bist im Himme ... Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum ...
- Dobrun : Nein, eigentlich nicht. Če že hočeš vedeti, sploh ne molimo, ker smo sodobna družina. Plačujemo pa cerkveni davek in namesto nas molijo duhovniki.
- Čezles (trka po pločevini): Ja, Schatzi, težko boš bedel skupaj z nama, če še moliti ne znaš več.
- Dobrun : Pustimo to. Povej mi raje, Milan, kako sploh zdržiš v tej pušči? In nikar mi ne govori, da s Čezlesom vsak dan samo molita.
- Abram: Poglej si te tablete, ki jih prebira Čezles. Če je kdaj zelo hudo, so zadnja rezerva in on je strokovnjak zanje – za majhne in velike, za bele, rdeče, modre, po želji. Ene so za spomin, druge za pozabo. Morda si hočem kaj posebej zapomniti, drugo popolnoma pozabiti. Rad bi za zmeraj vedel zaporedje vekov o nastajanju sveta od velikega poka naprej ...
- Čezles: Big – bang! Eternity ... bang, bang!
- Abram (ga ignorira): Blazno vrtenje velikanskih žarečih krogel, mraz in vročina vesolja, plini in magma. Je življenje nastalo v peklju? Si ga je zamislil Satan, da bi dražil Boga?
- Ali hočem zeleno tableto za pomnjenje evolucije? Za vse stopnje in skoke, slepe ulice in zmote razvoja, od prašičev in slonov do človeka? Hočem vedeti za vse stopnje angelov in nadangelov, za glavonožce in mnogorokce. Ali pa sem morda usekan na zgodovino Slovenije od

- Brižinskih spomenikov do vstopa v Evropsko zvezo.
- Čezles: Futura system ... Turbo speed ... Propoint ... Express drink ...
- Abram: Včasih bi raje tabletke pozabe. A najprej: kaj hočem pozabiti? Celo obdobje ali samo mesec, leto dni ali kakšnega človeka? Najraje bi izbrisal čas pri vojaki, ko sem preganjal ljudi, za katere so mi rekli, da so teroristi.
- Dobrun: Hoer doch auf. Nehaj, saj se mi že vrti.
- Čezles: Cleaning servis ... Protect lock ... Safety guard ...
- Abram: Bom kdaj pozabil čas, ko sem živel na žvižg: lezi - dvigni se, plazi se, kuščar, slepič, črv? Zmeraj samo: Yes sir! No sir!
- Dobrun: Pa razen tablet in tegale cepca imaš še kaj?
- Abram: O, ja, ostaja tudi telefon, po katerem me iz Ljubljane vsak dan trikrat vprašajo, koliko kaže v Šentlipšu termometer in kakšno je sicer vreme. Tako, vidiš, jaz nisem posebno zanimiv. Raje še ti kaj povej o sebi. Zdaj vem, da torej govoriš samo še nemško.
- Dobrun: Natuerlich, kako bi drugače v Nemčiji? V službi seveda kdaj tudi angleško.
- Čezles: How do you do? Wie gehts - wie stehts? Wie komme ich zur Dubidu Bar, zur Tschin - tschin Bar, zu Palma Bar ...
- Dobrun (pikro): V katerem jeziku pa ti govoriš s kozami in s temle Čezlesom? (Močnejše se zasliši dež.)
- Abram: Slovensko, saj se je kar lepo navadil, hvala Bogu. Staro glasbo si kdaj zavrtim. Sicer poslušam veter in dež.
- Dobrun: Ta pada po vsem svetu enako.
- Čezles: Just walking in the rain ...
- Abram: Nič ne pomaga. Naj govoriva o čemerkoli, vedno znova se vrnem k tejle žari sredi mize. Povej no, Jože, si se na pokopališču zares spomnil vseh svojih Dobrunov, ki niso v žarah in bodo za zmeraj ostali tu? Mame, starega očeta, stare matere?
- Dobrun: Na, freilich, doch. Morda ne prav vseh, ampak sveče sem prižgal ...
- Abram: Ja, tako se mi je tudi zdelo. Glej, nekaj se mi zadnjo uro vedno bolj mota po glavi. Pred nami je še vsa noč in morda bomo domislili odgovor na vprašanje, ki me muči. Jože, povej, ali je res nujno, da odpelješ tole žaro s seboj v Nemčijo, ko pri tebi doma nikomur ni dosti do nje, ali pa nocoj raje še poslednjič lepo posedimo skupaj s pepelom strica Dobruna? Obudimo spomin nanj in na vse lepo, kar je kdaj naredil v življenju, kako je bil spoštovan na vasi, najbolj pa, kako je bil ponosen na vas otroke in vas je imel rad. Potem mogoče ti zjutraj žaro lepo pustiš tu, poslovimo se kot prijatelji in midva s Čezlesom jo zaneseva nazaj v grob ...
- Dobrun (se zažene): Na da schau her! Zakaj pa potem vsa moja dolga pot, vsi dogovori za dovoljenje s sorodniki, vse komedije, vse lepe besede?
- Abram (prijazno, počasi): Saj nisem rekel, da *mora* biti po moje, samo predlagal sem nekaj, kar te lahko reši vseh skrbi in ti obenem olajša vest. Sveto ti obljubim, da bi zanesljivo vsak teden prižgal svečo tudi na vašem grobu in Čezles bi zraven zvonil.
- Dobrun: Milan, tega nisem pričakoval od tebe. Prav tako govoriš kot moja sestra Pavla ...
- Abram: Če pa res hočeš spomin na dom, odpelji prgišče zemlje s seboj. Sam ti jo nakopljem z groba in poiščem skrinjico zanjo. Ampak, saj pravim - pred nami je vsa noč in trikrat lahko razmislimo o vsem, ne samo enkrat. Zdaj pa je čas za molitev in morda nam prav ta prinese razsvetljenje. Kar pusti, Jože, bom že jaz, midva s Čezlesom bova za oba ... Molili bomo najprej za strica Dobruna in za vse druge, ki so za zmeraj ostali tu ... Potem za one, ki so odšli ... in nazadnje za nas. Oče naš, ki si v nebesih, posvečeno bodi tvoje ime, pridi k nam tvoje kraljestvo ...
- (Čezles odgovarja, Dobrun nekaj momlja, glasovi se počasi izgubijo v dežju.)

K o n e c

Poslednje bedenje –

neobjavljena kratka radijska igra Marjana Kolarja

Sredi junija sem ob urejanju družinske dokumentacije naletel na prozorno mapo z rokopisoma dveh radijskih iger: *Poslednje bedenje* in *Talci*. Rokopisa nista podpisana, na njih ni nobenih dodatnih zaznamkov, niti ni priložen kakršenkoli spremni dopis.

Rokopis *Talci*, »radijska igra za odrasle«, je daljši (na 31 straneh), medtem ko je igra *Poslednje bedenje*, že na naslovni strani označena kot »kratka radijska igra«, na le 8 straneh in s samo tremi nastopajočimi osebami različnih starosti (Abram – 70 let, Dobrun – 60 let in Čezles – 40 let).

Poslednje bedenje se odvija v kratkem časovnem intervalu nekaj večernih ur med nevihto v pogovoru treh med seboj zelo različnih oseb, zbranih ob pravkar izkopani žari Dobrunovega očeta, po katero je prišel sin zdomec iz Nemčije z namenom, da jo odnese v svojo novo domovino. Pogovor ob žari sega nazaj v spomine na drugo svetovno vojno v Šentlipšu, se dotakne Dobrunovih desetletij v Nemčiji in Abramovih doma v vedno bolj prazni in kmalu tudi na zemljevidih pozabljeni slovenski vasi. Obema domačinoma v pogovoru nastavlja ogledalo ozdravljeni narkoman Čezles, ki vidi sogovornika in vprašanje bedenja ob žari seveda v čisto drugačni

luči od njiju.

Poslednje bedenje se dotika vrste dilem sodobne slovenske družbe: počasnega umiranja majhnih podeželskih vasi, vprašanja zdomstva in odnosa do domovine, zgodovine, jezika in vere. Abram in Dobrun odgovorov na vsa vprašanja seveda nimata, igra se izteče v skupni molitvi, ki junake vsaj za hip združi, ne da bi izvedeli, ali bodo nato ob žari v deževni noči tudi bedeli ali ne.

Čeprav radijska igra *Poslednje bedenje* ni podpisana, lahko v njej prepoznamo vsebine, ki se jih je Marjan Kolar pogosto loteval: življenje in usoda ljudi s slovenskega podeželja, zdomstvo in refleksije na dogajanja med okupacijo. V igri najdemo tudi precej nemščine in citate očenaša v slovenščini, nemščini in latinščini, kar najdemo tudi v več drugih delih mojega očeta.

Radijska igra *Poslednje bedenje* ni datirana, zato se seveda postavlja tudi vprašanje njenega časovnega nastanka. Glede na predvideno starost Abrama in Dobruna (70 in 60 let) in njuno spominjanje na dogodek pred 50 leti v času okupacije, lahko predvidevamo, da je bila igra napisana v devetdesetih letih prejšnjega stoletja.

Patrik Kolar

Lucija Stramec *Ob ribniku*, 2021, grafit, papir, 30 x 42 cm (detajl)

ROMANI GUSTI STRIDSBERG

ESEJISTIKA

Zapuščina Gusti Stridsberg obsega sedem romanov: *Zwischen den Zeiten* (1931; leta 1965 preveden v švedščino – *Slottet vid gränsen*), *Skuggspel i Jugoslavien* (1946), *Menschen, Mächte und ich* (1961; leta 1962 preveden v švedščino – *Mina fem liv*), *Målat på glas* (1964), *Tänk inte med hjärtat* (1966), *Hjärtats äventyr* (1967), *Vår stund med varandra* (1968).¹ V *Odsevanjih* bom postopoma poskušala predstaviti vse. To seveda ne bodo literarnozgodovinske, literarnoteoretične ali kritiške analize – takšen pristop presega možnosti, ki so mi dane; navajala bom le osnovne podatke o romanih in okoliščine, v katerih so izhajali. Ker skoraj zagotovo ne bodo nikoli prevedeni, se mi zdi smiselno povzeti dogajanje in nakazati pomembnejša tematska jedra; posebnega poudarka pa bodo deležni motivi, ki so povezani z našimi kraji, in seveda avtobiografske poteze. Slednje so zelo pogoste; v osrednjem romanu – *Mojih pet življenj* – že mejijo na dokumentarnost.

Pisateljska pot Gusti Stridsberg je po njenih besedah neposredno povezana z bivanjem na Hartensteinu in prevajanjem Ivana Cankarja² v nemščino.

Med samotnimi zimskimi meseci v Hartensteinu – Bimi³ in jaz sva ostali sami v veliki hiši – sem začela v svojo zabavo pisati novelo, ki se je počasi razrasla v majhen roman. Bila je huda zima z visokim snegom. Pota so morali pluziti. /.../ Celih deset dni sva bili popolnoma odrezani od deželne ceste in še dlje od železnice, po kateri se je komaj kaj več kot en sam vlak na dan prebijal mimo snežnih zametov. Pisala sem zgodbo, ki se je dogajala v naši sosesčini in je bila pravzaprav nekakšna psihološka igra s potrpežljivostjo. Bila sem sredi tega pisanja, ko mi je poštar prinesel pismo založbe Tal na Dunaju in v Leipzigu. Založnik, meni prav tako neznan

kakor založba sama, mi je pisal, da je prebral moje prevode. Jezik v njih mu tako ugaja, da bi ga mikalo spoznati morebitne prevajalkine lastne spise. Ali so kaki »lastni spisi«, je spraševal in ali bi jih mogel dobiti v branje?⁴

Augustine Jirku se je odločila za sodelovanje in s prvim romanom doživela presenetljiv uspeh. Razglasili so jo za »novo pisateljico«, roman pa za »žlahtno umetnino«. Oglasil se ji je celo sam Thomas Mann.

ZWISCHEN DEN ZEITEN

Roman *Zwischen den Zeiten* je torej prvi roman Gusti Stridsberg oziroma Jirku, kot se je Augustine Franziska Mayer pisala po poroki z Bernhardom Jirkujem leta 1916. Izšel je v nemščini⁵ leta 1931 pri založbi *E. P. Tal & Co.*⁶ na Dunaju oz. v Leipzigu. Zgrajen je iz štirinajstih poglavij in vsebuje posvetilo – Für Marjeta⁷. Roman je bil leta 1965 preveden v švedščino in ima naslov *Slottet vid gränsen* (Dvorec ob meji).

Dogajanje se odvija v krajih na jugu nekdanje habsburške monarhije, ki so po prvi svetovni vojni pripadli Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, natančneje na posesti, ki v vsem spominja na Hartenstein: večstoletni dvorec na ravnini, dvignjeni nad dolino, nad vhodom razkošna glicinija, kolovozna pot do deželne ceste in železniška postaja v bližini, v ozadju temnozeleni hribovi, v bližini potok Janina⁸. Omenjeni so tudi Uršlja gora, Peca in Kope s Črnim vrhom.

Nebo je potemnelo, v vrhovih dreves je zašumelo in hladen, piskajoč veter je črno sive kopice oblakov pregnal od Uršlje gore proti gozdovom. Nevihta v maju. Pred Peco se je že razprostrla debela tančica, dež. Cary se je zazrl v kopasto goro, v kateri spi svoj stoletni sen slovanski Barbarossa. »Ko bo

1 V slovenščino je preveden le roman *Mina fem liv* – *Mojih pet življenj*. Naslovi ostalih so poskusi dobesečnega prevoda: *Zwischen den Zeiten* – Med obdobji, *Skuggspel i Jugoslavien* – Igre senc v Jugoslaviji, *Målat på glas*: ur en österriskisk familjekrönika – Slikano na steklo: iz kronike avstrijske družine, *Slottet vid gränsen* – Dvorec ob meji, *Tänk inte med hjärtat* – Ne misli s srcem, *Hjärtats äventyr* – Pustolovščina srca, *Vår stund med varandra* – Ko smo drug z drugim.

2 Leta 1929 je izšel *Der Knecht Jernej* (Hlapcu Jerneju so dodani prevodi nekaterih črtic), leta 1930 pa tudi *Das Haus zur barmherzigen Mutter Gottes* (Hiša Marije Pomočnice).

3 Vzdevek hčerke Marjete, kasneje Mariette Voge (1918–1984), parazitologinje, avtorice in predavateljice na univerzi v Berkeleyju. Rojena je bila na Hartensteinu.

4 Gusti Stridsberg: *Mojih pet življenj*. Založba Obzorja Maribor. Maribor 1983, str. 155, 156.

5 Ostali njeni romani so bili napisani v nemščini, a so prevedeni izšli v švedščini.

6 Ustanovitelj založbe je bil Ernst Peter Rosenthal (1888–1936), od leta 1909 Ernst Peter Tal. Založbo so po anšlusu marca 1938 »arianizirali« in jo preimenovali v *Alfred Ibach Verlag*.

7 Roman je očitno posvetila hčerki.

8 Jenina je potok v bližini Hartensteina, posesti v Mislinjski Dobravi, desni pritok Suhodolnice.

kralj Matjaž vstal, bo kmetom spet dobro,« je zamrmral.⁹

Prosojna megla se je vlekla po dolini in po zamračenih travnikih, zadnja rdečkasta svetloba je ugasnila za temno kopo Črne gore.¹⁰

Dogajanje poteka tudi v Ljubljani¹¹ (začutimo utrip Aleksandrove ceste in tržnice, omenjeni sta Nikolajeva cerkev in Schweizerhaus¹²) ter Celju¹³ (Hotel Post).

V središču pripovedi je plemiška družina Brankovich¹⁴, ki se mora soočiti s prelomnimi časi po prvi svetovni vojni. Iz kavarniškega pogovora študentov¹⁵, med katerim omenjajo Albanijo, ustavo, diktaturo, podkupovanje, zlato valuto, agrarno reformo, morje, Italijo ter politike Jovanoviča¹⁶, Marinkoviča¹⁷ in Davidoviča¹⁸ pa lahko zgodovinsko ozadje celo natančneje določimo – čas okoli razglasitve diktature kralja Aleksandra¹⁹. Dogajanje je torej postavljeno v konec dvajsetih let 20. stoletja in zajema eno samo pomlad.

Roman je na videz ljubezenska zgodba z uspešno prikritim škandalom kot sprožilnim momentom, dejansko pa je aktualen prikaz usode odhajajočega plemstva in potomcev, ki naj bi v vsej zmedbi našli sebe in svojo identiteto. Za tiste, ki so znali opazovati življenje tudi zunaj okvirov svojega stanu, je bilo še toliko težje.

Osebe, ki gradijo zgodbo, so Tinette Brankovich, njen brat Cary, njun oče grof Nikola Brankovich, teta kneginja Clotilde Dönbruck in njen sin Cajetan, sestrična baronica Cveta Vernizani in mož Milan, Serge Bogdanoff, Mikela Pahlen in njen mož, zdravnik Fritz Pahlen, ter ženska na vlaku. Druge osebe (kočijaž, kuharica, služabnik ...) so le epizodne.

9 Gusti Jirku: *Zwischen den Zeiten*, E. P. tal & Co., Wien 1931, str. 133. (V nadaljevanju *Zwischen den Zeiten*.)

10 *Zwischen den Zeiten*, str. 14.

11 *Zwischen den Zeiten*, str. 120.

12 Schweizerhaus – Švicarija. Gostišče v švicarskem slogu nad Tivolskim gradom, zgrajeno v 2. polovici 19. stoletja. Zaradi propadanja so ga po potresu podrli in na njegovem mestu zgradili hotel Tivoli. Danes je v stavbi Ustvarjalni center Švicarija, ki gosti mnoge umetnike.

13 *Zwischen den Zeiten*, str. 160.

14 Vsa imena bodo zapisana citatno, saj se nanašajo na nemški izvirnik. Roman ni preveden v slovensščino.

15 *Zwischen den Zeiten*, str. 28.

16 Dragoljub Jovanović (1895–1977), srbski politik, univerzitetni profesor, nasprotnik šestojanuarske diktature (kasneje tudi fašizma in nacizma).

17 Vojislav Marinković (1876–1935), srbski politik, soustanovitelj *Demokratske stranke*, večkratni minister, predsednik vlade v času Kraljevine Jugoslavije.

18 Ljubomir Davidović (1863–1940), srbski politik, soustanovitelj *Demokratske stranke*, večkratni minister, predsednik vlade, nasprotnik šestojanuarske diktature.

19 6. januarja 1929 je kralj Kraljevine SHS Aleksander I. Karadorjevič razveljavil vidovdansko ustavo, razpustil parlament in prevzel vso oblast.

Povzetek po poglavjih

1.

Roman se začne z opisom petsto let stare hiše, ki je vsa v pričakovanju. Maj je. Na travniku za hišo leži Cary in se sprašuje, zakaj se ljudje toliko vznemirjajo zaradi pomladi; sam je zaradi nje le lenoben, nemiren in šibek. Ob njem je Mikela, ki ne more razumeti, zakaj Cary vsak poskus, da bi jo portretiral, raztrga. Zaradi šibkosti jo spominja na Petra Klepca. Ker Cary zgodbe o Petru Klepcu ne pozna, mu jo Mikela začne pripovedovati; še prej pa ga poduči, da je Peter Klepec sin te dežele in ravno tako kot predstavnik južnih Slovanov. Cary se s tem nikakor ne more strinjati, sam se namreč ima za Avstrijca. Mikela ga opomni, da ima slovensko ime, da je rojen v slovenski deželi pod jugoslovansko²⁰ vladavino. Toda Cary vztraja – grofje Brankovichi so bili vedno zvesti Avstrijci in so to tudi dokazali. Hkrati ugotavlja, da so se znašli v medprostoru in da ne spadajo nikamor več. Po rojstvu Slovani, po tradiciji pa ... Mikela ga prekinje in mu dopoveduje, da je pomemben on sam in to, kako bo sam zastavil svoje življenje, ne glede na tradicijo, rojstvo, Avstrijo, Jugoslavijo.

Ko Mikela konča svojo pripoved o Petru Klepcu, povzeto po Ivanu Cankarju, Caryja vpraša, ali ni tudi sam kot Peter Klepec, ki, ko spozna svojo moč, nenadoma ne ve, kaj bi z njo počel.

Njun pogovor zmoti prihod kočije, s katero se pripeljeta teta kneginja Clotilde Dönbruck in njen sin Cajetan. V hiši ju sprejme ostareli grof Nikola. Posedejo v knjižnici ob kaminu, kjer se jima pridružita hčerka Tinette in sin Cary, ki je pred tem pospremil Mikelo, zdravnikovo ženo in stalno gostjo pri Brankovichih. Kneginjo vznemirja njihovo druženje z žensko iz običajnega sveta in je polna predsodkov, čeprav sama flirta z njenim možem. Zmoti jo tudi dejstvo, da je Mikela Judinja, saj Jude neposredno povezuje z oderuštvo. Prepričana je, da je plemstvo v novi državi izgubilo vse – bogastvo, domovino in prednosti svojega stanu. Ostal jim je le še ponos. Zagovarja privilegije, ki jim jih je omogočala modra kri. Cary se odzove z ironijo.

Teta Clo meni, da smo zdaj – kako bi rekli – na potaplajoči se ladji in da moramo biti mi, ubogi aristokrati, malo previdni, mar ne? Varovati meje – to moramo, sicer se lahko zgodi kaos.²¹

20 Kraljevina Jugoslavija je nastala šele 3. oktobra 1929, toda Stridsbergova tudi za čas Kraljevine SHS uporablja ta izraz.

21 *Zwischen den Zeiten*, str. 21.

Tinette se pridruži Caryju z izjavo, da je kaos še vedno boljši kot puščoba in da moramo biti ljudje predvsem razmišljajoča, samostojna bitja, polna življenja. Cary se na koncu odloči, da pri večerji ne bo sedel ob teti Clotildi.

2.

15. maj. Dogajanje je predstavljeno v mestu. Serge Bogdanoff opazuje življenje na Aleksandrovi cesti in razmišlja o prihodnosti – predvsem o novih oblačilih in ženskah. Čim prej bi rad zaključil svojo avanturo z baronico Cveto Vernizani, vendar se stvari nekoliko zapletejo. Cveta je namreč za svoja srečevanja z njim in za poplačilo njegovih dolgov počasi razprodala bisere s svoje ogrlice – dragocen družinski nakit, ki ji ga je ob poroki podarila mati njenega moža Milana. Ker se ladja, na kateri je tudi njen mož, vrača v Split, ne ve, kaj naj. Odkupiti jih ne more, za nakup nove v Parizu je premalo časa; če bi jih razglasila za ukradene ali izgubljene, pa bi povzročila pravi škandal, saj bi najeti detektivi kmalu ugotovili, kje so biseri pristali. Med pogovorom Cveta razkrije, da ima Milanova sestrična Tinette Brankovich povsem enako ogrlico.

3.

Grof Nikola Brankovich kljub lepemu vremenu zaradi svojega revmatizma počiva ob kamnu, v družbi s pinčema Whiskyjem in Sodo. Vsakič znova se razveseli obiska zdravnikove žene Mikele Pahlen, ki je prišla obiskat Tinette. Pogovor nanese na dajatve, ki jih grof Nikola nikakor noče poravnati, saj so bile v monarhiji skoraj zanemarljive, in na plemiške nazive, ki počasi izgubljajo svojo pozlato. Oboje bi še nekako sprejel, toda družinski tradiciji, svojemu poreklu in imenu bo ostal zvest. Imena so po njegovem pripoved o zgodovini stoletij, usoda mnogih, skrbno premišljena izbira, čistost krvi; so kot druga religija. Mikela prizanesljivo poslušča razpredanje starca; podobna razmišljanja mlajših bi težje tolerirala.

Bil je dobrovoljnejš in poštenjak. Milina umirajoče epohe ga je naredila prisrčnega; mešanica arogance in otroške nemoči pred svetom, ki ni več podlegal njegovemu imenu, temveč je neizprosno stavil le na lastne dosežke, je bila včasih kar ganljiva.²²

Ko gre iskat Tinette, pod lipo naleti na moža Fritzta v družbi s Tinettino teto Clotildo. Kočljivo situacijo stopnjuje še Cary, ki nenadoma skoči iz krošnje nad njimi in je očitno neho te spremljal dogajanje med Fritzem in Clotildo. Presenečenim ironično navrže, da je bral spo-

mine o ostareli plemkinji, ki je imela razmerje z mlajšim moškim. Na vprašanje, ali nima nič ponosa, je odvrnila, da je za ljudi svojega stanu prestara, za meščana pa plemkinja vedno ostaja stara okoli trideset let. Cary Mikeli izroči knjigo, ki jo je dejansko bral – *Vinetou* Karla Maya.

Ko Mikela končno najde Tinette, ji izroči pismo. Pošilja ga ji Cveta Vernizani in naznani prihod Sergeja Bogdanoffa, ki naj bi se zanimal za nakup rumenega mercedesa grofa Nikole. Tinette je Cveto namreč srečala v mestu, kamor je odpotovala s teto Clotildo in njenim sinom Cajetanom, s katerim bi jo, mimogrede, najraje vsi poročili. S to figuro iz voska! V nadaljevanju Tinette pripoveduje o čudnem srečanju z moškim, ki ji je sledil na tržnico in ji brez besed izročil šopek narcis. Počutila se je kot razčustvovana služkinja sredi nedeljskega popoldneva. Na Mikelino vprašanje, zakaj se tako jezi nase, ko pa še res ne ve veliko o sebi, odgovori z besedami, ki že nakazujejo njeno razpetost in željo po drugačnem:

O, nekaj pa le vem. Moja babica in prababica sta živeli ustaljeno življenje in bili prisiljeni dušiti vsak gib, hoditi strogo naravnost, ujeti v zamejenih poteh. Vem, da nosim v sebi kri teh žensk, ki sta bili oropani življenja, in da se upiram. Toda v meni so naseljena tudi vsa ta življenja in strašljivo kličejo »stop«, kadar želim preskočiti ograjo. Ne želim hoditi naravnost, hkrati pa se bojim vsega drugega. Sem strahopetna? Sem tako šibka?²³

4.

Tinette mora s kočijažem na bližnjo železniško postajo po gosta Sergeja Bogdanoffa, ki ga je sestrična Cveta toplo najavila. Grof Nikola namreč ne more, Cary pa noče. Ponorčujeta se iz očeta, ki je porabil več kot uro, da je v *Almanahu Gotha*²⁴ preveril poreklo družine Bogdanoff, našel pa je zelo malo. Na postaji Tinette v gostu prepozna neznanega moškega s šopkom, a se ne izda. Tudi Serge odigra svojo vlogo, ki jo v želji, da bi nekako prišel do ogrlice, skrbno načrtuje:

Z vsem spoštovanjem za držo! Toda kmalu, otrok moj, bo prišel trenutek, ko se bova spoznala še kako drugače, na drugi ravni, v svetu hrepenenja, ki prekipeva v tebi!²⁵

²² *Zwischen den Zeiten*, str. 56, 57.

²³ *Zwischen den Zeiten*, str. 67, 68.

²⁴ *Almanach de Gotha* – natančen pregled evropskih kraljevskih in plemiških rodbin (poseže tudi na druge celine); vsebuje pa tudi podatke o pomembnejših vladnih, vojaških in diplomatskih službah. Prvič je izšel leta 1763.

²⁵ *Zwischen den Zeiten*, str. 73.

Med vožnjo do posesti se pogovarjata, in ko pride Tinette v svojo sobo, se sprašuje, ali je res ni prepoznal. V sosednjem prostoru sliši pogovor med Caryjem in Mikelo, ki razpravljata o stari nemški srednjeveški ljubezenski pesmi. Tinette je vznemirjena in se skrbno pripravi na večerjo. Obleče se v svileno obleko in odpre škatlo z nakitom.

5.

Iz knjižnice se sliši džez. Ko vstopi Tinette, grof Nikola, Clotilde in Serge patetično razpravljajo o glasbi – Serge poskuša biti pravi poznavalec – Cary in Mikela pa imata opravka z gramofonom. Napetost med njimi stopnjuje Cary z napovedjo *Donskih kozakov* in pesmi o Volgi; Serge se namreč izdaja za ruskega plemiča, ki je po zmagi boljševikov moral pobegniti. Ob prihodu Mikelinega moža dr. Fritza Pahlena se pogovor preusmeri na Freuda in psihoanalizo. Med večerjo razpravljajo o hrani, Serge pa uživa v izzivu, ki ga ima pred sabo, intenzivno premleva položaj, v katerem se je znašel, še posebej pa ga vznemirjajo zelene oči mladega dekleta, lastnice biserov. Cveta je že skoraj pozabljena; a ne tudi ogrlica.

Po večerji se vrnejo v knjižnico. Serge ponovno preseneti, tokrat s knjigo, ki jo je odložil na kamin in od katere se ne loči niti med potovanji – *Pesmi svetega Frančiška Asiškega*. Mikela vzbudi smeh s svojim izrazitim dvomom o njegovi izbiri, Serge pa pojasni, da je knjigo prinesel zaradi skrbi grofa Nikole za ostarela psa Whiskyja in Sodo. Frančišek naj bi bil prvi svetnik, ki je raj odprl tudi živalim S pripombo, da mu živali pomenijo prav toliko kot ljudje, vzbudi odkrito zanimanje tudi pri Tinette.

Po večerji se mladi odpravijo na sprehod do bližnjega ribnika. Cary pospremi Mikelo do doma, Serge in Tinette pa se počasi vračata domov. Med stopanjem po stopnicah se ustavita in Tinette začuti poljub na roki, vratu, ustnice pa se ponudijo kar same od sebe. Zmedena tone vse globlje v nekaj, česar ne zna poimenovati. Spominja na otroka, ki se bo nekega dne moral prebuditi iz sanj.

6.

Serge, Cary in Cajetan so opravili poskusno vožnjo z mercedesom; če bo cena primerna, ga Serge namerava kupiti. Caryju to nikakor ni prav, in ker mu Serge ni prav nič simpatičen, spregovori njegov sarkazem.

Meni osebno bi bilo zelo všeč, če ga ne bi kupili. Mimogrede, zakaj neki bi kupili avto, če lahko namesto tega postanete šofer? Dandanes so vsi polikani Rusi šoferji! /.../

Mislil sem, da imajo denar samo boljševiki. Kaj sploh počnete, baron, odkar ste zapustili Rusijo?²⁶

Serge sprejme izziv in njun besedni dvoboj se nadaljuje. Serge pojasni, da se je ukvarjal s politikom, nekaj časa delal v kemijskem laboratoriju, zdaj pa vsake toliko časa kaj napiše. Cary ga nazadnje označi za »Globetrotterja«; človeka, ki je ves čas na poti in zbira dogodivščine. Dopusča pa tudi možnost, da je umetnik, toda ne tisti pravi, temveč tak, ki tako samo živi.

Med moškimi se razvije zanimiv pogovor, ki razkriva njihov odnos do tega, kako preživeti v tako zapletenih časih. Cajetan vpraša Caryja, kaj namerava v prihodnosti. Odraščajoči petnajstletnik mu odgovori, da še okleva med vodo in zrakom, saj se mu zemlja zdi preveč umazana. V nadaljevanju skoraj v monologu s samim sabo doda, da pa je nujno treba tudi skozi vso to umazanijo. Cajetan mu kot vzvišen, trden avstrijski aristokrat kategorično ugovarja.

Zagotovo se s tabo ne strinjam. Vse, kar moramo zdaj, je opazovati in se umakniti na varno razdaljo. Ne odstopati od načel in čakati na pravi trenutek. /.../ Res misliš, da je primereno, če bi knez Dönbruck, nekdanji avstrijski konjeniški častnik, začel služiti Srbom? Ali postal direktor kakšnega judovskega transportnega podjetja? /.../ Za svet, ki ga ne priznavamo, ne bi smeli niti s prstom migniti.²⁷

Cary ironično komentira njegove izjave.

Kaj pa sploh veš o svetu? Vidite, baron, kakšni so! V strahu, da si ne bi umazali rok, čakajo vse življenje! Jaz pa verjamem v to, da bi moral biti vsak, ki je plemiškega rodu, najprej tudi pogumen. In kdor je pogumen, ne beži pred življenjem. Niti če je umazano. Takrat še posebej ne!²⁸

Serge ju posluša in posmehljivo vpraša Caryja, ali ni pomembneje, da preprosto živiš.

Pridruži se jim Tinette in jim pove, da za nekaj dni odhaja v mesto po nakupih; obiskala pa bo tudi Cveto Vernizani. Serge jo preiskuje – če gleda in vpraša, kako da si ni nadela biserov, in hkrati na sebi začuti drzen Caryjev pogled, ki spregovori brez besed. Fant jih seznanja tudi z govoricami, da naj bi Cveta razprodala svoje biserre, ob čemer je Tinette zgrožena.

²⁶ *Zwischen den Zeiten*, str. 98.

²⁷ *Zwischen den Zeiten*, str. 100, 101, 102.

²⁸ *Zwischen den Zeiten*, str. 101, 102.

7.

Cajetan želi pospremiti Tinette v Ljubljano, a se njuni poti na željo Tinette razideta v Celju. Pogovor med njima razkrije njegovo navezanost na Tinette, toda mlada ženska ga zavrne z zanimivim pogledom na institucijo zakona.

Verjemite mi, da sami sebe ne poznate! Rojeni ste za ljubimca – zakaj bi želeli postati pust zakonec? Oba, vi in jaz, stojiva med starimi in novimi časi. Oba sva boječa, preveč navezana na našo tradicijo, da bi počela neumnosti; oba hkrati tudi preveč sumničava ali razsvetljena, da bi kupila mačka v žaklju! Tako ljubezen kot zakon sta za naju vprašljiva. Sva uboga otroka, Cajetan, mar ne?²⁹

Kot potrditev navede še zgodbo ostarelega poročenega markiza, ki je dolga leta vsak dan ob isti uri obiskoval svojo ravno tako poročeno ljubimko. Ko sta njuna zakonca umrla, sta se poročila. Kmalu zatem se je markiz obupan udaril po čelu in vzkliknil: In kje bom zdaj preživljal svoje večere?

8.

Tinette se udobno namesti v vagonu ter začne uživati v vožnji in svobodi. Vzdušje jo spomni na vožnjo iz otroštva. Guvernanta je dvanajstletno Tinette in sedemletnega Caryja na podoben pomladni dan peljala v sanatorij, kjer je umrla mama. Otroka sta se sramovala veselja, ki ga je v njihju vzbujalo potovanje, a mlade oči so lakomno požirale begajoče podobe.

Prižge si cigareto. Ob spominu na srečanje s Sergeem je ponosna nase, da ni izgubila glave. Priznati pa si mora, da ni odšla na potovanje zaradi ponosa in tudi ne zaradi trdnosti lastne volje. Pobegnila je. Ko v roke vzame knjigo in jo prelista, se odprejo vrata kupeja. Vstopi Serge.

Tinette ni posebej presenečena. Vznemirjena opazuje reko in se sprašuje, kam neki jo odnaša tok. Z zaprtimi očmi poslušá Sergeeve besede in je prepričana, da je tako, kot je, tudi prav. Ko vlak prispe v Ljubljano, izstopita. Tinette ne more verjeti, da je lahko človek tako srečen. Dogovorita se, da odide v hotel in da se čez eno uro srečata pred stolnico ter večer preživita nekje zunaj mesta.

9.

Začetek tega poglavja je pisateljica namenila razmišljanju o mladosti, zaključila pa s spoznanjem Tinette, da je zaljubljena in da jo do takrat neznano čustvo trga na dvoje.

Moj bog, moj bog, ali sanjam? Sem v Ljubljani? V neznanem hotelu? Čemu? Pri stolnici – kje neki je stolnica – čaka name lepi in tuji bog narcis. Ime mu je Serge in ljubim ga. To je vsa resnica in resnica je tudi stara hiša, hiša Brankovičev, stoletna glicinija – in moja sobica s podobo Madone je resnična – in oče in Cary in Whisky in Soda!³⁰

Pri izbiri obleke se odloči za barvo mete in plašček enake barve. Nadene si biserno ogrlico, ki je taka kot njene oči. Zelena. Preden zapusti sobo, še pokima svoji podobi v zrcalu, se posmehljivo nasmehne in globoko zajame sapo.

10.

Približno ob isti uri je Cary s psom Jassom na ravnici ob izviru potoka Janina. Čez ramo ima obešen flobert. Ko zasliši glasove, prepozna doktorja Pahlena in teto Clotildo. Pošasti! Od jeze pobledi, a se odloči, da se umakne in da Mikeli ne razkrije ničesar. Ob pogledu na Peco, ki napoveduje dež, se spomni na zgodbo o kralju Matjažu.

»Zbudi, se kralj Matjaž!« pravijo kmetje. »Prinesi nam cekine in vrni lepe čase.« Toda kralj spi kot prej. Nikogar ne odreši, za to bodo že poskrbeli ljudje sami. Toda kaj, ko niti ljubih, niti najljubših ne moremo odrešiti! Mogoče pa vendarle, če bi pomislili ter ravnali tiho in modro, namesto da kot Peter Klepec pulimo hruške?³¹

Njegove nadaljnje misli razkrijejo ljubezen do Mikele in skrb zanjo, pomisli pa tudi na Tinette. Dež ga prežene iz gozda, zatočišče najde v Mikelini hiši. V kuhinji ga sprejme prijazna gospodinja ter mu ponudi toplo kavo, sveže pečen kruh z maslom in medom. Mikelo najde v sobi, ki jo poimenuje kar »pristan«. Okoli nje so knjige – od Swinburna³² do biologije. Caryja preseneti vsa ta mešanica avtorjev in snovi, Mikela pa mu pojasni, da človek vse življenje išče, največkrat sebe. Poleg tega močno izrazi svojo željo po učenju in nenavezanosti; človeška bližina vse prevečkrat razočara.

30 *Zwischen den Zeiten*, str. 127, 128.

31 *Zwischen den Zeiten*, str. 133.

32 Algernon Charles Swinburne (1837–1909), angleški pesnik, pisatelj, dramatik in kritik. V svojem času je veljal za kontroverznega.

29 *Zwischen den Zeiten*, str. 109.

*Naslovnica napoveduje:
Nova nemška pisateljica. / Mojstrski talent. /
O strasti.*

Iščem nov, svoj svet – svet stvari. Rada bi se naučila ljubiti stvari – ne samo ljudi. Ob ljudeh se prazniš – če si ženska; osredotočaš se na druge. In to se običajno konča slabo. Če je ves smisel življenja samo v ljudeh, potem ob prvem porazu čustev doživiš opustošenje. Morali bi se naučiti imeti radi mnoge stvari, s povsem neosebno ljubeznijo. /.../ Ta drugi svet je tako pošten. Med ljudmi – in še posebej med ljubljenimi – takšne poštenosti ni. Odraščamo in hrepenimo po nekom, ki nam bo vse; ki mu bomo mi pomenili vse. To so neumne, nevarne sanje; in ker iz njih ne moremo izstopiti, prevaramo druge in sebe.³³

Cary zaradi mladosti in neizkušenosti ne more sprejeti Mikelinega pogleda na ljubezen, poleg tega jo ima rad, a razume, o čem govori. In ve tudi, da bi Mikela rada odšla. Zaveda pa se, da je to zanjo skoraj nemogoče.

11.

Serge postopa med stolnico in škofovsko palačo. V čakanju na Tinette si ogleduje poslopja. Pogreša barve in Ljubljana se mu zdi kot lebdeča neodločenost med severom in jugom. Premišljuje o sebi in svojem početju.

Ko pride Tinette, najameta avtomobil in se odpeljeta. Vso pot molčita, prevzeta od zgodnje noči. Izstopita in pred njima se razpre pogled na mesto z gradom v ozadju. Tinette drhti. Serge jo prime za roko in jo odpelje proti zastekljeni verandi Schweizerhausa. Naroči vino, jajca, maslo, radič, kranjske klobase in prve češnje. Ob hrani se Tinette sprosti in Serge ji pripoveduje o svoji domovini, o počitnicah na materinem posestvu v Kurlandiji³⁴, o psih in nevarnih konjih, o krotkih lisicah, o vražje pametnem angora mačku, o guvernanti, o pečenju jabolk in krompirja ob ognjišču, o lovu na rakovice in o kopanju v morju. Potem nenadoma nagovori Tinette in jo vpraša, od kod ima bisere.

Tinette pojasni, da se je zgodba začela že v zgodnjem otroštvu in da je v nestrpnem čakanju morala odrasti, da si jih je končno lahko nadela. So del nje, mogoče najboljši, in od njih se ne želi nikoli ločiti. Kot da so z njo oživali. Prosi ga, da nadaljuje svojo zgodbo.

Serge je preživel vojno in začetek revolucije, potem pa so zbežali v Kurlandijo, kjer se je pridružil huzarjem. Ko so ostali brez vsega, je poskušal nekako preživeti; pot ga je zanesla v Konstantinopel, Pariz, Sredozemlje in nazadnje je pristal v Jugoslaviji. Ob tem Tinette z mešanico žalosti in občudovanja pomisli, kaj vse mora ta moški nositi v sebi.

Ko se vrneta v hotel, Tinette spet vzpostavi dialog s sabo. Ve, da bi morala ostati dama, ve pa tudi, da je »hrepenenje meso postalo«, in tega jo je strah. Ko vstopi Serge, začuti njeno stisko. Objame jo in jo vpraša, česa se boji. Ko mu odgovori, da se boji naslednjega dne, ko bo vse drugače, jo dvigne in odnese v posteljo. Po poljubu se Tinette predrami in mu pove, da ne zmore. Serge se poslovil in odide.

Tinette dolgo leži negibna, potem pa vstane in se odloči. Ura odbije polnoč. Po prstih odide do Sergeeve sobe, odpre vrata in vidi, da spi. Njena ljubezen. V prepričanju, da jo bo kmalu pozabil, saj mu ničesar ni mogla dati, sname ogrlico, jo poljubi in odloži na mizo poleg njegove postelje.

³³ Zwischen den Zeiten, str. 137, 138.

³⁴ Kurlandija – zgodovinska regija v Latviji.

12.

Ob štirih je Tinette na železniški postaji in kupuje karto za tretji razred do Celja. Denarja je bilo za kaj več namreč premalo. Ko najde prostor, utrujena ponikne v svoje misli. Vse je še tu – njegov pogled, kretnje, vsak odtенок njegovega glasu, ustnice. Sosednja potnika odvijeta zgodnjo malico in se pogovarjata o košnji, o letini in nazadnje prižgeta pipi. Ropot koles v Tinette obudi verze iz stare nemške ljubezenske pesmi: Ver-loren ist das Slü-zze-lin, Ver-loren ist das Slü-zze-lin ...³⁵

Mlajša ženska, ki je prisledla tik pred odhodom, opazi Tinettino utrujenost. V prepričanju, da jo boli glava, ji ponudi zdravilo. Potem se začneta pogovarjati. Tinette se ji zdi premlada, da bi potovala sama; ko pa izve, da je stara že dvajset let, je presenečena. Pove ji, da se vsak dan vozi na delo v Avstrijo in da je vesela, da so jo obdržali, kajti skrbeti mora tudi za sina; njegov oče je odšel neznan kam. Z njeno pripovedjo v Tinettin svet stopi še tisti drugi, ki je mnogim privilegiranim za vedno ostal prikrit.

Na sina čez dan popazi sosedja – železničarjeva žena, ki ima sama štiri otroke. Sicer pa je v stavbi, kjer živi, veliko ljudi; pozna pa samo tiste, ki stanujejo v istem nadstropju – šivilja, Jud – oba sta prijazna in ji pomagata, kolikor moreta. Modna risarka z odurnim starejšim prijateljem, ki bi jo v trenutku pustil na cedilu, če bi vedel, da z njegovim denarjem pomaga zaročencu, ki je zaprt, ker je komunist. Pa par srednjih let, ki bo zagotovo zaživel drugače, ko bo moški dokončal svojo knjigo ...

Tinette ob teh zgodbah ugotovi, da zna biti življenje zelo težko, hkrati pa komaj še sledi pogovoru. Ob misli, da bi prišla domov, je razdvojena. Običajni pogovori in zdolgočasen Cajetanov obraz ji vzbujajo gnus, toda vonj glicinije ... Odloči se – domov ne gre. Še prej pa prosi žensko, ki bi bila pripravljena ostati z njo in ji pomagati, a jo Tinette zavrne, da ji na listek napiše naslov, če bi se mogoče še kdaj srečali. Nazadnje jo toplo objame in izstopi.

35 Verz je povzet po enem najbolj znanih primerov nemške književnosti srednjega veka in velja za najstarejšo srednjevisokonemško ljubezensko pesem. Neznani avtor iz 12. stoletja jo je zapisal ob koncu ljubezenskega pisma, ohranjenega v zbirki 306 pisem v latinščini, znanih kot *Tegernseer Briefsammlung*. Motiv te pesmi se romanu ponovi trikrat.

Dü bist mîn, ich bin dîn/des solt dü gewis sin/dü bist beslozzen/
in mînem herzen,/verlorî ist das sluzzelin/dü muost ouch immêr
darinne sin.

Du bist mein, ich bin dein./Dessen sollst du gewiss sein./
Du bist eingeschlossen/in meinem Herzen,/verloren ist das
Schlüsselchen:/Du musst auch für immer darin bleiben.

Dobesedni prevod: Ti si moja in jaz sem tvoj./To moraš vedeti./
Zaprta si v mojem srcu./ključek pa je izgubljen, zato boš za
vedno ostala v njem.

13.

V hotel stopita doktor Pahlen in Cary. Oba želita takoj videti Tinette, doktor Pahlen je namreč prejel nujno pošto od nje. Gospodinja jima pove, da je bila gospodična zelo utrujena, ko je prišla, in jo prosila, naj je nihče ne moti. Ko obiskovalca stopita v sobo, najdeta Tinette mrtvo na postelji, na mizi pa odprto stekleničko, v kateri je bil morfij, ki naj bi ga Tinette prinesla doktorju Pahlenu. Cary od zdravnika zahteva, da zamolči pravi vzrok smrti. Tinette je torej umrla, ker ji je odpovedalo srce.

Na tleh najdeta pismo, namenjeno Caryju. Tinette sporoča bratu, da preprosto želi zaspati in da ne ve, ali se bo zbudila ali ne. Zaveda se, da se spogleduje tako s smrtjo kot z življenjem in da beži pred obema. Spominja se njune igre v otroštvu. Rada se je skrivala in mogoče tako bežala pred resnico, s katero si nikoli ni bila prav blizu, zato ga prosi, naj jo gre iskat. Njeno pismo je romantizirana podoba iskanja tistih, ki naj bi bili poklicani.

Dragi Cary, prosim, pojdi iskat resničnost. Tako kot so se stari Brankovichi, mračni vitezi, odpravljali iskat dogodivščine, pojdi tudi ti največji dogodivščini naproti – resničnosti! Vem samo to, da je pri nas ni. /.../ Mi ne spadamo več sem. Ti boš srečal ljudi in življenje, živel boš z ljudmi: najprej v ljubezni in sovraštvu, nato v ponižnosti in bridkosti, nato v trezni melanholiji in nazadnje v čuteči osamljenosti. V njej boš nenadoma zaslišal utrip velikega srca in utrip tvojega se bo stopil z njim. /.../ Ostani buden, moj dragi, in ne zaidi s poti./.../³⁶

Cary nepremično obstoji pri oknu. Pomisli na to, da je mladost zdaj dokončno minila. Toda ne.

Mladost na umre tako zlahka. Sledi svojim zakonitosti, tako kot vsaka druga stvar. In te se ne skrivajo v času. Mladost umre, ko se izgubi poslednja vera, ko ugasne zadnja iskra.³⁷

14.

Prišlo je poletje. V zraku diši po timijanu, majaronu, pelinu in kamilicah. Hiša je odeta v bujno zelenje vinske trte. Cveta Vernizani in Mikela sedita v senci pod orehom, Cary leži v travi, grof Nikola pa počiva v ležalniku. Vidno je postaran in večinoma dremlje. Cary ve, da je to spanje samo navidezno, da je želja po pogovoru v njem usahnila in da so zaprte oči samo krinka

36 *Zwischen den Zeiten*, str. 177–180.

37 *Zwischen den Zeiten*, str. 181.

nemoči. Od smrti Tinette je minilo šest tednov.

Ženski se pogovarjata o Sergeu. Mikela mu nikoli ni prav zaupala; kot da se je bog zmotil, ko ga je ustvarjal: preveč lep, prepoln obljub, ki jih ni mogel izpolniti, obdan z božansko magijo, ki se kot bumerang vrača k božanskemu. Na Caryjevo vprašanje, kje je Serge, je Cveta povescila oči in s pomilovanja vrednim izrazom na obrazu izdavi-la, da je enostavno izginil. Cary je opazil, da je na robu solz, zato je umolknil.

Mikela je spremenila temo in naznanila, da Cary odhaja študirat – najprej na Dunaj in potem v Nemčijo. Cveta odreagira tako, kot je zmožna – prepričana, da Cary potuje k dunajski veji Brankovičev. Dlje njen svet ne seže. Cary pa v žepu potipa listek, na katerem sta zapisana ime in naslov delavke, ki jo je Tinette srečala vlaku. Samo on in Mikela vesta zanj.

Praden se odpravi na pot, želi Cveta opraviti še eno dolžnost. Oba slutita, kaj se bo zgodilo, in Cary prime Mikelo za roko. Cveta stopi v zate-mnjen hodnik. Ko se vrne, strahoma, z občutkom sramu in v solzah, Caryju izroči zavojček z željo, da ga podari ženski, ki jo bo imel najraje. Z ena-kimi besedami mu jih je podaril tudi oče, v pre-pričanju, da jih Cary že tedne, vse od Tinette smrti, hrani pri sebi. Cary ve, da jih ženski, ki jo ima najraje, ne bo mogel podariti nikoli, čeprav je ob njem, zato v svoji maniri že na glas premi-šljuje, čemu vse bi šestdeset biserov lahko služilo.

Cveta se poslovi. Njena odhajajoča postava je le še utrujena in zbledela senca. Roman se zaklju-či z dialogom med Caryjem in Mikelo.

»Naš svet umira,« je potrto zavzdihnil Cary.
»So potem vsi, ki so predolgo bili gospodje, zapisani pogubi?«

»Ne vem,« je odgovorila Mikela. »Včasih se mi zdi, da satan povzdigne tiste od spodaj in zruši gospodo, da se ta nesrečni krog ne bi nikoli končal ...« /.../

Voz je ustavil pred vrati. /.../

»Na svidenje, Mikela! Novo življenje me pričakuje ... in jaz čakam nate! Vse se lahko spre-meni na bolje ...«

Potem se je hitro obrnil in stekel k očetu, ki se je prebudil iz lažnega spanca, ter mu ponudil roko.

»Zbogom, moj fant, ostani zdrav!« Drug dru-gemu sta se zazrla v oči.

Philip je prišel s plaščem in klobukom.

»Čas je, gospod grof!«

Cary je skočil na voz in prevzel vajeti. Konji so potegnili in stekli.

»Vse se lahko spremeni na bolje ...« je s posme-

hom, polnim tesnobe, na pragu stare hiše zašepetala Mikela, »samo eno ne: da se rodiš prezgodaj ali prepozno.«

Z roko si je zasenčila oči. Voz je izginjal v ovi-nek za cvetočimi jablanami.³⁸

V prevodu romana v švedščino (*Slottet vid gränsen*, 1965) je prva Mikelina replika izpušče-na, zato Caryjev komentar izzveni kot monolog, njun dialog pa izgubi kritično ostrino. Med izi-dom originala in prevodom je namreč poteklo kar 34 let. Stridsbergova je v tem času doživela izkušenj in razočaranj za več običajnih človeških življenj, se ustalila v Stockholmu, bila stalna spremljevalka vplivnih omrežij in tako postala del družbe, ki ji je vsaj za silo uspelo najti ravnovesje med »gospodo« in tistimi »od spodaj«.

Premislek o romanu

Naslov romana *Zwischen den Zeiten* je zelo poveden. Vladimir Levstik³⁹, ki ga je predstavil v časniku Jutro, ga je prevedel z besedami »Med dvema dobama«, o čemer roman dejansko tudi govori.

Jesen 1. 1918 pomeni za nas tako ogromno izpremembo usode, da skoro še nismo zmožni razglabljeti o njej. Vihar zgodovine nam je preveč neposredno v ušesih, preveč kot str-njen pretresljaj, da bi razločili v njem ječanje debel, ki so se lomila v burji, in bol življenj, ki so takrat izgubljala svojo v stoletjih utrje-no smer. Zakaj to, kar je bilo nam odrešilni preobrat, je bilo za manjšino onih, ki niso »mi«, katastrofa prevrata. Naša Jugoslavija je pomenila konec njihove Avstrije, to je, polom tradicij, stanovskih privilegijev, gmotne in kulturne premoči vladajočih nad vladanimi in – ne najnazadnje – neke notranje raison d'être, ki je stala na vsem tem. Tu ne mislim toliko na tujerodno meščanstvo; zakaj meščan je praktičen in se spričo takih izprememb prilagodljivo sprijazni z novimi dejstvi ali pa prestavi svoje šotore na tisto stran meje, ki mu je bolj po duši. Skratka, nemško in baje-nemško meščanstvo se je še nekako ujelo na noge, vsekakor pa ni doživelo niti od daleč tako nepopravljive izpremembe kakor plemstvo. Plemstvo po prevratu ... Evo drame, ki se odi-grava tako blizu nas, pa jo komaj opažamo. Ni čudo, da nam ostaja skrita. Te rodbine avstrij-skih grofov in baronov so živele svoje posebno življenje, ki ni – mimo poslovanja njihovih

³⁸ *Zwischen den Zeiten*, str. 188–189.

³⁹ Vladimir Levstik (1886–1957), slovenski pisatelj, pesnik in prevajalec.

grajščinskih gospodarstev, kdaj pa kdaj kakega dolgočasnega nastopa v deželnem zboru in včasih kakega nesodobnega govora v gosposki zbornici – že mnogo desetletij pred zlomom stare monarhije skoro nikjer prihajalo v stik z življenjem naše celote. Po njihovih žilah se je, kakor po žilah grofov Brankovichev v romanu gospe Jirkove, pogosto pretakala domača kri, njih gmotni obstanek je koreninil v naših tleh, a njih miselnost in ravnotežje v razmerju do sveta sta imela svojo oporo v monarhiji, v prestolu, v tisti pojmovni Avstriji, ki je l. 1918 izginila s površja zemlje. Beseda »avstrijski« je imela zanje nacionalen pomen. Njih domovina ni stala na živem narodu, ampak v zraku, na fantomu, ki ga je prevrat upihnil. S cesarstvom vred so miselno prestali biti. Ni dvoma, da je dobil ta položaj za plemstvo na južni strani nove meje še posebno tragično lice. Med tem, ko kaže glas krvi njih stanovskim tovarišem v nemški Avstriji pot v delavno gibanje, je ostala plemičem na tej strani vsaj v prvem trenutku samo porazna zavest, da se nimajo kam nasloniti. Niti niso sami vedeli z Jugoslavijo kaj početi, niti ne ona z njimi. Nova država ni imela zanje ne poprišča v zmislu njihovih tradicij ne zaupanja vanje; drobcu ogrođja strmoglavljene prošlosti, so brez krmila zaplavali na vrtincu valov, ki so si ustvarjali novo, svojo strugo. Predstavimo si ta okrutni občutek izgubljenosti v neskončnem prostoru življenja! Glas krvi jim ni mogel pokazati nikake uporabljive poti: toliko sto let so bili sami svoj narod, različni od nas in drugam usmerjeni... In ker so vsa človekova razmerja do življenja in sveta podprta prav v tisti točki, ki rodovitno spaja posameznika s čimerkoli večjim, s čimerkoli skupnim, je morala večina njih neizogibno občutiti prehod v novo stanje kot notranjo katastrofo, kot bolešno omajanje vseh zmyslov in vrednot. Neizogibni prehod, iskanje nove zraščeniosti, borba brodolomnikov za rešilno obal – ves ta proces je najbrž za eno pokolenje predolg, za eno življenje pretežak in že misel nanj povzročila težke zapletljave v nekateri individualni usodi ... Pred to melanholično ozadje, v luč teh dejstev in tragičnih nujnosti je gospa G. Jirku, ki jo že poznamo kot izvrstno prevajalko Ivana Cankarja, postavila figure svojega romana in njegov ožji problem. Z veliko, večšo umetnostjo se ji je posrečilo, da je ujela v usodo male kontese Tinete Brankovicheve in njene okolice ves odsev drame, ki jo preživlja kasta, ter ustvarila lep, topel, prepričevalen človeški dokument. Dejanje se odigrava med Pohorjem, Celjem, Zagrebom in Ljubljano; ob

barvitosti avtoričinega izražanja in njeni presenetljivi dovzetnosti za najnežnejše odtenke vstaja pred bralcem toli živa in dehteča slika naše pokrajine, da ji enake skoro ne vem. S to pokrajino, s to vsem skupno zemljo so zraščeni, nanjo so kljub vsemu s srcem priklenjeni ljudje romana; in prav ta navezanost ne dopušča dvoma o rešitvi, ki jo bo življenje našlo. Naj ljudje upajo ali obupujejo, verujejo ali ne verujejo – zemlja, ki nas vse hrani in mami, bo tudi zmerom skrivnostno gradila most iz dobe v dobo ... In knjige, kakršna je roman gospe Jirkove v svojem toplem, iskrenem umevanju življenja in ljudi, so kljub skepsi in resignaciji že čili koraki na tej strani mostu.

Vladimir Levstik⁴⁰

Toda prelom med dvema dobama ne predstavlja samo časovne razpoke, ki ljudem spremeni življenje; predstavlja tudi dva svetova, ki bi obstajala, tudi če do tega usodnega dogajanja ne bi prišlo. Prvega upodablja v tradicijo odeta podeželska posest, kjer je življenje takšno, kot ga je označila Tinette:

Moj svet ste vendar videli. Zgrajen je iz tega, kar je dovoljeno in izzveni v naveličanost, in iz prepovedanega – o čemer pa človek sanja.⁴¹

Ta svet je dobro poznala tudi pisateljica Gusti Jirku. Posestvo Hartenstein, kjer je z možem in hčerko živela vse od leta 1918 do odhoda na Dunaj (najverjetneje 1931), je bilo vedno odprto za srečevanje »kaste«, kot je sloj plemičev poimenoval Levstik. Stridsbergova v romanu *Mojih pet življenj* kot stalne sopotnike omenja barone Kometre z gradu Pukštajn (Dravograd), Warsberge (lastnike gradu Pakenštajn – Šmartno ob Paki), Haerdtle⁴² (lastnike gradu Turn in Vile Bianca – Velenje), Cnobloche (lastnike Žovneka), grofico Arco (lastnico gradu Sevnica) in grofe Coronini⁴³ (lastnike gradu Velenje).

V od realnosti odmaknjeni svet plemstva pa je v zavetje podeželskega dvorca v Mislinjski Dobravi stopal tudi duh (boemskih) obiskovalcev, ki so prinašali vonj po razgibanem življenju v velikem svetu. In s to razpetostjo med enim in drugim se soočijo vse osebe v romanu *Zwischen*

40 *Jutro*, Ljubljana, 7. marec 1931, str. 6.

<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-IKJIG57J/71871677-2699-423b-a2b1-b4f66ffba20a/PDF>

41 *Zwischen den Zeiten*, str. 150.

42 Baron Ludovik Haerdtel oziroma baron Bubi je bil znan zbiralec starin, a je bil kasneje svojo zbirko gotskega in renesančnega pohištva prisiljen prodati. Več kosov sta kupila *Narodni muzej* v Ljubljani in *Pokrajinski muzej Maribor*. Bil naj bi najljubši prijatelj družine Jirku. Sinu je bilo ime Carry.

43 Alfredov sin Karel (1870–1944) se je ukvarjal s slikarstvom. Ohranjene so tudi njegove vedute Velenja, kamor se je družina Coronini zatekla v času begunstva med prvo svetovno vojno.

den Zeiten.

Cary je šele na poti v odraslost in je v svetu že bil (v šoli – *Theresianumu* na Dunaju); ker mu je zdravnik svetoval, naj vsaj še eno leto ostane na deželi, doma s svojim uporništvom najeda ustaljene vzorce. Je zadnji Brankovich in grof Nikola se boji, da se bo izgubil. Mikela ga dobro pozna in je prepričana, da bo našel svojo pot. Po smrti Tinette jo je res šel iskat.

Tinette je v ta drugi svet šele stopila, zato kot osrednja oseba intenzivno doživlja njegove skrajnosti: razhajanje med dovoljenim in prepovedanim; varno idilo v objemu domačega okolja na eni strani ter tok, ki jo odnaša neznano kam; nenavezanost in željo po svobodi, a hkrati prebujeno strastno čustvo, ki je bilo povrh vsega še izrabljeno; lagodno življenje sloja, v katerega je bila rojen, in trda realnost v podobi delavke na vlaku. Vse to jo globoko prizadene in nazadnje zlomi.

Mikelo je življenje že pregneto in bi z veseljem odšla iz svojega izpraznjenega zakona ter zatohlega okolja, a zaradi omejenih sredstev ne more. Prijateljuje s Tinette, Caryju pomaga odpirati oči in poti v svet literature, kljub povsem različnim vrednotam tolerira tudi grofa Nikolo, saj se je ta razveseli vsakič, ko jo zagleda. Kot da bi ga obiskala pomlad! Mikela nadomestek za svoje poti v svet izzivov išče v knjigah.

Cajetan bi sicer lahko zaživel v velikem svetu, a se skriva pod okriljem oblastne matere in živi na distanci tradicionalnega aristokrata; s svojimi v zibko položenimi privilegiji čaka na pravi trenutek in si z novo realnostjo ne želi mazati rok. Grof Nikola se umika v starost, Serge pa dobro pozna zakonitosti sveta in živi tako, da preživi, ter izrablja, kar se mu ponuja.

Cveta Vernizani je podoba mnogih žensk, zapredenih v udoben zakon, ki pa jih ne osrečuje. Svet zanje obstaja le toliko, kolikor izpolnjuje njihove želje in ohranja navidezno zgledno podobo, ki jo od nje pričakujejo njen stan, njen mož in njena družina. Z njeno skoraj razkrita nespodobnostjo se roman začne in navsezadnje tudi konča, kar je najšibkejša plat tega romana. Ni pa brez čustev; boleča izkušnja jo močno zaznamuje.

Ko je roman izšel, je bila Gusti Jirku stara 39 let. Za sabo je imela lepo otroštvo in bogato mladost, med katero pa je izgubila očeta in najboljšo prijateljico sestrično Franzii⁴⁴. Doživela je strašljive izkušnje prve svetovne vojne, izgubo večine premoženja, poroko s študentom medicine, možovo nezvestobo, selitev na Hartenstein ter rojstvo hčerke. Spopadala se je s skrbjo za zadolženo

posest in dolga leta ohranjala navidezen zakon. Živela je bonvivansko življenje plemkinje z gosti iz vse Evrope, a so se ji oči odprle tudi za pomanjkanje najosnovnejšega pri bližnjih kmetih in delavcih. Spoznavala je skorumpirano diktaturo Kraljevine SHS in nasilje policijskega režima nad člani prepovedanih strank⁴⁵. S hčerko Bimi se je učila slovenščino in postala avtorica prve prevedene Cankarjeve knjige v nemščino. Po izidu obeh prevodov je kmalu zapustila Hartenstein in se vsaj za nekaj časa vrnila na Dunaj.

Težko bi rekli, da je katerikoli od likov v romanu izrazito avtobiografski; so pa osebe, ki zagotovo rezonirajo njene poglede in njen odnos do sveta. Predvsem sta to ženski, ki ne pristajata na Clotildine večstoletne privilegije aristokratov ali na zakon, v katerem ženska praznino svojega sveta – tako kot Cveta – zapolnjuje z ljubimcem, a hkrati v očeh moža in družine ostaja zgledna žena.

Njeni rezonerki sta zagotovo Mikela, v zakonu z nezvestim možem (zdravnikom) ujeta kritična in razgledana Judinja, kar je navsezadnje bila tudi Stridsbergova, ter med tradicijo in izzive sveta razpeta Tinette. Ni naključje, da ji je pisateljica namenila smrt, saj se je v tistem času tudi sama morala odločiti, kako naprej. Med tradicionalnim življenjem zadolžene posestnice brez moža in odraščajočim otrokom ter sicer neznanu prihodnostjo, ki se ji je obetala na Dunaju, je izbrala slednje. Tako kot uporniški Cary, ki se novih časov in izzivov ne boji in ki bo iskal to, o čemer je Tinette samo sanjala.

Gusti Jirku pa je v obdobju, ko je živela na Hartensteinu, doživljala še eno zgodbo, ki jo je v tem romanu samo nakazala, podrobneje je o njej spregovorila v naslednjem romanu – *Skuggspel i Jugoslavien* (Igra senc v Jugoslaviji), ki je izšel leta 1945. Kdaj se je zares začela spogledovati s svojim političnim delovanjem, ni nikoli razkrila. V romanu *Mojih pet življenj* je to svojo preobrazbo povezovala šele z obdobjem po prvem obisku Moskve, toda roman *Skuggspel i Jugoslavien* razkriva, da je marsikaj vedela že zdavnaj prej. In blizu takšnim iskanjem je tudi Cary. Ob koncu romana odpotuje in gre resničnosti naproti.

V času okoli izida romana *Zwischen den Zeiten* je odpotovala tudi Gusti Jirku. Najbrž nikoli ne bomo izvedeli, ali je tudi sama šla resničnosti naproti ali pa jo je ta že posrkala in je ravno zato morala na pot ...

⁴⁵ V noči z 29. na 30. december 1920 je bil v Kraljevini SHS sprejet zakon, s katerim je bila prepovedana »vsaka komunistična in druga rušilna propaganda«. S tem so bila odvzeta poslanska mesta 58 poslancev *Komunistične partije Jugoslavije*, ki je po volitvah novembra istega leta postala tretja največja stranka v državi, a je po sprejetju tega zakona postala prepovedana. Njeno delovanje je zato postalo ilegalno.

⁴⁴ Franzii je storila samomor. Zaljubila se je v tridesetletnega romunsko-francoskega časnikarja in v svoji otroški naivnosti postala njegova zaupnica.

LITERARNO DELO VINKA OŠLAKA

ESEJISTIKA

1 Uvod

Z literaturo Vinka Ošlaka sem se srečala kot študentka pri pisanju diplomske naloge pri cenjeni profesorici na *Univerzi v Mariboru* Silviji Borovnik. Z navdušenjem sem prebirala in analizirala njegova literarna dela kot tudi književnost drugih avtorjev in avtoric, ki živijo ali so živeli na Koroškem v Sloveniji. Poleg Ošlaka so me prevzeli, navdušili in strokovno zaznamovali Marjan Kolar, Andrej Makuc, Silvija Borovnik, Barbara Simoniti in Cvetka Bevc. Z nekaterimi sem navezala pristne stike in to mi veliko pomeni. Spominjam se, da sem med pisanjem diplomske naloge katerega od številnih avtorjev, ki sem jih obravnavala, pisno povprašala o kakšni podrobnosti in nekega dne me je prijazno poklical gospod Kolar, se z mano na kratko pogovoril, v ozadju pa ga je spremljala Mozartova glasba. Pogovor se mi je resnično vtisnil v spomin.

Skratka, književnost na Koroškem v Sloveniji me je tako prevzela, da sem se z njo ukvarjala tudi v doktorski disertaciji, k njej pa se znanstveno in z velikim bralskim užitek vseh rada vračam. V pričujočem prispevku bom predstavila književnost Vinka Ošlaka (1947), ki je z motivno-tematsko raznovrstnimi proznimi in esejističnimi besedili nadvse pronicljiv avtor. Spominjam se, da so predavanja o njegovi literaturi, ki sem jih imela v Lvovu in na Dunaju, ter seminarske vaje vedno navdušili moje študente.

V romanih in esejističnih zbirkah je ena njegovih osrednjih tem krščanska vera v smislu kritičnosti do *Cerkve* in/ali približevanja protestantski misli. Tako se bom v nadaljevanju osredinila na Ošlakove romane *Hagar* (1992), *Človeka nikar* (1995) in *Obletnica mature* (1998) ter esejistični zbirki *Spoštovanje in bit* (2003) in *Obe kraljestvi* (2007), zlasti me bo zanimalo pripovedovalčevo/esejistovo sprejemanje evangelija kot edinega verskega temelja, odklanjanje čaščenja svetnikov in folklornega načina verovanja ter zavračanje dvojne morale med kristjani, ki ne verujejo po lastni volji, temveč jim vera predstavlja običaj oziroma (družinsko) tradicijo, ter avtorjevo premišljevanje o smiselnosti celibata, hierarhični, avtoritarni *Cerkvi* in krščanski (ne)ljubezni.

Vinko Ošlak je sodobni slovenski pisatelj, esejist, prevajalec, v sedemdesetih, tj. v najzgodnejših letih svojega ustvarjanja, pa tudi pesnik. Med zadnjimi njegovimi večjimi literarnimi deli

naj denimo omenimo prevod romana *Doberdob* Prežihovega Voranca v esperanto (2016), posodobljeno besedilo Dalmatinove *Biblije, Novega testamenta* (2017) ter esejistično zbirko *Pajčevina v glavi* (2020). Poleg Dalmatinove *Biblije* je leta 2011 v soavtorstvu s Kozmo Ahačičem v sodobno slovenščino prevedel Trubarjev *Abecednik in Katekizem*. Vinko Ošlak je pred desetletji zapustil Koroško in se preselil v Celovec, kjer živi in ustvarja še danes. Svoj domači kraj Prevalje je bil primoran zapustiti zaradi protidržavnega delovanja. V njegovem stanovanju so bile nameščene prisluškovalne naprave, česar se spominja z ironijo (npr. v avtobiografskem romanu *Človeka nikar*) ali s humorjem,¹ po avtorjevem prepričanju pa se je vse to zgodilo zaradi Kocbekovih obiskov pri njem doma (Ranc 2017). V svojih literarnih besedilih večkrat omenja Kocbekovo pojmovanje katolištva oziroma religije, zato bom predstavila nekaj njunih stičnih točk in razhajanj, opirajoč se na poglobljen članek Marka Kerševana v *Sodobnosti* (1986). V svojih esejističnih zbirkah, največ kritiške refleksije je bila deležna knjiga *Spoštovanje in bit: eseji o naravi, človeku in kulturi* (2003), za katero je prejel *Rožančevo nagrado*, pa tudi v romanih se Ošlak ukvarja s stalnimi temami, kot so jezik, narod, kultura, krščanstvo in umetnost ter filozofija. S slednjo se poglobljeno ukvarja v zanimivem eseju *Pajčevina v glavi* (2020) s sentencami. Vinko Ošlak je avtor dveh družbenokritičnih romanov, in sicer prvenca *Hagar* (1992) in *Obletnice mature* (1998), avtobiografskega *Človeka nikar* (1995) in zgodovinskega romana *Krst na Auvi* (2010). Avtobiografski elementi v Ošlakovi prozi se kažejo v dogajalnem času in prostoru, slednji je avtorja še posebno določeval. Na rodno Koroško se vrača tako preko legend (Hagar) kot tudi resničnih oseb s spremenjenimi imeni (prepoznamo lahko Franca Sušnika, Jožeta Tisnikarja, Radeta Nikoliča).

Prav tako so za Ošlakovo prozo značilni prepleti že omenjenih tem, avtoreferencialnost in esejizmi, o katerih sem poglobljeno pisala v svojem članku *Esejizmi v romanu Vinka Ošlaka* (2016). Esejizmi, ki jih Ošlak vnaša v romane, v večini dajejo fabuli smisel, tragikomično, ironično ter groteskno komponentno (Vollmaier Lubej 2016: 63).

¹ »Ne morem biti jezen, če so me po eni strani sicer omejevali v objavljanju, po drugi strani pa so vse storili, da bi slišali, kaj imam povedati« (Ranc 2017).

Ošlakov prvenec *Hagar* (1992) je družbeno-kritični roman ter roman o dvoličnosti *Cerkve*, ki je usmerjen v posameznika in skupnost in ki tematizira posameznikove napake ter zmote. Te preraščajo na raven kolektivnosti in celo na raven drugih duhovnikov in škofov. Je roman z »avtobiografskim ozadjem« (Borovnik 1998: 40). Posameznik, tj. kaplan Germ, se v kaotičnem času in prostoru počuti odrinjenega in utesnjene-ega, predvsem zato, ker želi zvesto slediti evangelijskemu nauku in odklanja vsakršno folklorno verovanje. A v vasi Sele na Koroškem, kamor je romaneskna pripoved umeščena, tovrstnega verovanja sploh ni mogoče preseči. Med drugim je to tudi povod za Germovo premišljevanje o Cerkvi in o katoliški veri, v katero vse bolj dvomi, dodatno zbežanost pa mu povzroči še atistka Karolina, ki nosi nezakonskega otroka in do katere goji globlja čustva. Roman se konča z Germovim padanjem po steni in simbolnim koncem njegove vere in ljubezni do *Cerkve*. Njegova usoda je tragična, on sam pa svet dojema neobičajno občutljivo, umetniško (Borovnik 1998: 48).

Naslednji Ošlakov roman je avtobiografski roman *Človeka nikar* (1995) oziroma literarizirana avtobiografija (Borovnik 1998: 40), v katerem avtor s spominjanji, notranjimi monologi in dialogi fragmentarno piše o svoji mladosti in odraslosti ter predstavlja teme, ki so stalnica v njegovem literarnem delu, med drugim ima v njem posebno mesto esperanto, tj. jezik miru, ki je v Ošlakovem literarnem opusu mnogokrat prisoten. Zlasti na mestih, kjer si prizadeva za spoštovanje med narodi, za večjezičje in večkulturnost, a hkrati za spoštovanje lastnega jezika in kulture. Ogroženosti slovenščine Ošlak ne vidi v drugih, temveč kar v Slovencih samih, in njegovo predvidevanje o ogrožanju lastnega jezika, o čemer piše v esejih, z estetizirano pisavo v romanu *Človeka nikar*, ironično ter tragikomično pa v *Obletnici mature*, se je nazadnje uresničevalo v noveli zakona o visokem šolstvu, ki je v duhu internacionalizacije za učni jezik na fakultetah predvidevala tudi angleščino, kar so odločno in argumentirano zavračali številni ugledni slovenski univerzitetni profesorji in intelektualci.

Ogrožanje lastnega jezika, materinščine, je glavna ideja v romanu *Obletnica mature* (1998), v katerem je pisateljova dosedanja ironija tudi dosegla svoj vrh. Pisatelj v njem poudarja šibko jezikovno zavest, ki smo ji še dandanes priča. Samo spomnimo na po eni strani ponižujoče, slovnično, sintaktično in leksikalno pomanjkljive zapise na različnih spletnih straneh, da o prevladi angleščine sploh ne izgubljam besed. V *Obletnici mature* je poudarjena ideja neznanja, nespoštovanja jezika, brezbriznost, ki vodi v

družbeno, intimno katastrofo ter samoizdajo in zatajitev lastnega, domačega.

Richard Kolar je že vrsto let voditelj Južnega Norika in na obletnico mature ga zaradi zamer v preteklosti ustrelil nekdanji sošolec. Kolar sicer preživi atentat, a naenkrat ne zmore več govoriti nemškega jezika, za katerega je bil prepričan, da je njegov materni. Govori samo slovenščino, ki se izkaže za njegov prvi, zatajevani jezik. V romanu se ob tem vseskozi vzpostavlja komičnost in kaotičnost, še najbolj zato, ker z lokalnim politikom zna govoriti samo pomožna sestra Sandra, ki pa ji zaradi njenega socialno-ekonomskega položaja nihče noče in ne more zaupati. V romanu je tragikomično predstavljena Ošlakova osrednja misel o jeziku, in sicer, da jezik najbolj uničujeta posameznik in okolica, kritičen pa je tudi do koroških Slovencev, ki so zaradi opustitve maternega jezika in kulture storili identitetni samomor (Ošlak 2007: 130). V eseju *Narava, kultura, narod* iz esejistične zbirke *Spoštovanje in bit* (2003) lahko beremo:

»Kakor Rimljanov, tudi Slovencev ne bodo ugonobili Hrvatje, Italijani, Nemci, Madžari ali angleško govoreči, ki so trenutno največja moč sveta. Vsi ti imajo nad Slovenci in slovenstvom, nad slovenskim jezikom in njegovo izrazno zmogljivostjo natanko toliko moči, kolikor jim je Slovenci sami izročajo. Slovenski narod in slovenski jezik bosta živela in rasla tako dolgo, dokler bo ta narod v tem jeziku samemu sebi kazal smer univerzalnega in popolnoma naravnega človeka – in dokler bo drugim prinašal in izpovedoval nekaj, kar lahko prinesejo in izpovedo samo Slovenci. /.../ Nihče ali skoraj nihče ne bo ostal Slovenec samo zato, ker bi mu kdo žugal, da so vse druge izbire ničvredne; nihče ali skoraj nihče ne bo vztrajal pri slovenščini samo zato, ker mu bo kdo žugal, da bo sicer veljal za odpadnika. Naroda, narodove kulture in narodnega jezika ni mogoče braniti in utrjevati z moralnim apelom in moralnim pritiskom« (Ošlak 2003: 39–40).

2 Ošlakovo pojmovanje katolištva v izbranih literarnih delih

Katolištvo je ena glavnih tem Ošlakovega literarnega ustvarjanja. O njem piše domala v vseh svojih esejih in romanih, vsem literarnim delom pa je skupna avtorjeva kritična drža in zavračanje katoliškega klerikalizma in nepravih, neiskrenih kristjanov. Velikokrat se s svojimi premišljevanji približuje protestantski misli, zlasti tedaj, ko zavrača avtoritativnost in hierarhičnost *Cerkve*, zavrača krst novorojenčkov in folklorno verovanje, čaščenje svetnikov ali drugih, ko dvomi

v smiselnost celibata in priznava samo *Sveto pismo*. V avtobiografskem romanu *Človeka nikar* so spominska premišljevanja o katolištvu podana z notranjimi monologi in liričnimi deskripcijami, medtem ko so teme, zlasti osredinjene na dvome v vero, v romanu *Hagar* še bolj razširjene v kompleksni analitično-sintetični fabuli, ki mestoma prehaja v esejsko reflektiranje. V romanu *Obletnica mature* katolištvo nima osrednje funkcije, saj se pisatelj v njem poglobljeno ukvarja z vprašanjem jezika na avstrijskem Koroškem. Ošlak kot človek in literarni ustvarjalec sprejema Kristusov evangelij, ne sprejema pa institucije in zavrača nepravde interpretacije vere, kot se kažejo tako pri duhovnikih kot kristjanih. Leta 2006 je zato izstopil iz *Rimskokatoliške cerkve*. Prav tako zavrača Vatikan in utesnjujočo avtoriteto oziroma Cerkevno hierarhijo. Edina prava vera je po njegovem sledenje Kristusovemu evangeliju in zanj je le bog edini vsemogočni, »resnična Bit«, »absolut, s katerim ni subjekt v ničemer povezan« (Balžalorsky 2010: 103). V eseju *Človek išče svojo podobo (Spoštovanje in bit: Eseji o naravi, človeku in kulturi)* o bogu premišljuje tako:

»V resnici ima identiteto samo Bog, saj samo on ostaja sebi enak, kar je pomen latinske besede *idem* in njene izpeljanke *identicus*. Človek bi imel identiteto le, kolikor bi bilo v njem kaj takega, kar ostaja veskozi sebi enako, kar se ne spreminja. Ker ustvarjena stvar ne more biti v tem smislu popolna, kakor je popoln Stvarnik, tudi ne more imeti identitete v polnem smislu te besede. /.../ Človek ima nekakšno identiteto samo po deležu, ki ga ima Bog in je nerazrešljiva skrivnost, kakor je skrivnost nosilec prave in polne identitete, Bog sam« (Ošlak 2003: 104–105).

In hkrati človeku priznava, da ga zaradi Jezusovega zagotovila nič ne more ogroziti:

» /.../ prav naša spoznavna šibkost in omejenost na eni strani ter skrivnostnost naše bivanjske resnice in naše pogojne identitete na drugi strani (nas, op. a.) osvobajajo strahu za trdnost našega bistva in za neuničljivost naše identitete. Bistvena poteza človekove podobe je zakritost te podobe in njena zavarovanost pred vsakršno manipulacijo od zunaj. Zaradi te skritosti in umaknjenosti v najglobljo notranjost je Jezus lahko zagotovil, da nas nič, kar prihaja od zunaj, ne more ogroziti, /.../« (Ošlak 2003: 112).

Ošlak kot esejist in pisatelj kakor protestanti priznava krst, za katerega se odrasla oseba odloči sama, če dovolj globoko začuti svojo vero. Tako v romanu *Hagar* mladi kaplan zavrne prošnjo staršev, ki bi rada krstila otroka samo zaradi družinske tradicije, zaradi naklonjenosti verovanju v smislu folklornosti, ne pa iskrenega katoliškega verovanja, pri čemer kaplanovo dejanje

povzroči vrsto neprijetnosti tako med verujočimi kot njegovimi nadrejenimi. Ošlak zase pravi, da je »iskreno verujoči kristjan protestantske provenience« (Petelinšek 2017). V kontekstu *Evropa in krščanstvo* se zavzema za ponovno seznanitev z evangelijem in Jezusom Kristusom, versko vzgajanje in tudi za versko spremljanje odraslih od krsta »kot potrditve svobodno sprejete vere, do pokopa« (Ošlak 2007: 40). Zavzema se torej za krst v odrasli dobi človekovega življenja, ko se posameznik lahko razsodno in samostojno odloči, ali se bo v polnosti predal določeni veri.

Edvard Kocbek, ki ga Ošlak večkrat omenja v svojih esejističnih besedilih in s katerim sta tudi prijateljevala,² je dosledno naprotoval slovenskemu katoliškemu klerikalizmu (integralizmu) in se zavzemal za »razumevanje krščanstva kot družbeno nekonzervativne duhovne sile« (Kerševan 1986: 623). Kocbek je tudi nasprotoval zgolj zasebni, intimni veri (prav tam). Na tem mestu sta si avtorja v svojih stališčih zelo blizu, tudi Ošlak namreč obsoja klerikalizem in sprejema odprto, demokratično, neavtoritativno, nehierarhično katoliško vero, hkrati pa svoje pomisleke in dvome javno izreka, kajti katolištvo zanj ne predstavlja zgolj intimni, temveč tudi javni diskurz. Še podrobneje pa Ošlak premišljuje o iskrenem verniku, ki katolištvo živi tudi v vsakdanjiku in se v nobenem oziru ne podreja *Cerkvi*. Moralni napotki se po Ošlaku in Kocbeku ne smejo uveljavljati pod cerkveno prisilo in vernik se ne sme podrežati *Cerkvi* (Kerševan 1986: 623). Klerikalizem je po Kocbeku zloraba, ki se pojavlja tako »v izkoriščanju vere za dosego oblasti in za zaščito družbenih interesov, ki se spretno skrivajo za verskimi motivi« kot tudi manj vidno, in sicer »v najrazličnejših oblikah duhovnega imperializma« (Kocbek: *Kristjan v svetu, Dejanje* 1940, povz. po Kerševan 1986: 625). O iskrenem verovanju in zvestem sledenju Kristusovemu nauku je Ošlak pisal že v svojih prvih literarnih delih, na primer v pesniški zbirki *Seizmograf čutov* (1977) v ciklu *Onesnaženje križa*. Oba, tako Kocbek kot Ošlak, zavračata kapitalizem, ki se mu *Cerkev* ni izognila, saj se tudi v njej pojavljajo

2 »Izza svoje ledvičaste starinske mize mi je dal (Franc Sušnik, op. a.) v roke knjižico v formatu Pahorjeve revije *Zaliv*, ki sem jo sicer dobro poznal: Edvard Kocbek – pričevalec našega časa. /.../ Vsekakor pa je bil nekaj novega zame pogum sedemdesetletnega avtorja, da strašno resnico o mučenju in pokolu več kot 10.000 ljudi mesece po končani vojni razodene vsej slovenski javnosti. To je bil eden izmed povodov, da sem se hotel seznaniti s tem možatim človekom. Kmalu sva se res srečala in začela lepo in vsaj zame zelo rodovitno prijateljstvo, ki je trajalo vse do njegove bolezni in smrti« (Ošlak 2007:74).

»Stvari (prisluškovalne naprave, op. a.) sem odkril po naključju, pri osuševanju zidov, kjer je delavec zavrtil prav v sredo gnezda, v katerem so bile nameščene naprave, mikrofoni pa je bil usmerjen naravnost k naslanjaču, v katerem je sedel pokojni Edvard Kocbek, kadar me je obiskal /.../« (Ranc 2017: 8).

»enaki kriteriji in mehanizmi, kakor jih zaznavamo v svetu kapitala in politike« (Ošlak 2007: 38). Tako je Ošlak kritičen do duhovnikov, saj zanj »številni duhovniki niso več to, kar ta beseda pomeni – da bi namreč bili napolnjeni z duhom in da bi služili Svetemu Duhu – temveč so postali snovniki, saj se prevelik del njihove pozornost suče okoli denarja, zidov, avtomobilov, oblačil in podobnega, in tako dejansko služijo Mamonu, [...]« (Ošlak 2007: 153).

Po drugi strani izpostavlja duhovnike, ki v iskanju humanistične resnice presežejo svoja (nacionalna) prepričanja, ter zapiše, da je »najmočnejši tisti, ki se zavzema za šibke« (2007: 192). Ošlak je prepričan, da Cerkev zanima množica in ne posameznik, zanj pa je najbolj bistven le iskreno verujoči človek. Po drugi strani Cerkev v preteklosti priznava veliko vlogo, evropskega človeka je po njegovem naučila sobivanja z naravo, skrbi zase, človeštvu je dala najvišje ustanove civilizacije, kulture, častila je Stvarnika (2007:42), danes pa ne počne več nič od naštetega (prav tam). Tudi Kerševan piše, da je pri Kocbeku med cerkvijo in pravo vlogo krščanstva »zija nepremostljiv prepad« (1986: 634).

Esejist Vinko Ošlak zavrača čaščenje duhovnikov, svetnikov in nasploh ne sprejema pretirane spoštovanja ljudi glede na njihove zasluge v preteklosti. V eseju *Glosa o spomenikih (Dve kraljestvi, 2007)* piše takole:

»Cerkev namreč ne bi smela gojiti kulta mrtvih, kakor to dela sekularni svet in kakor to delajo pogani, temveč bi morala opominjati ljudi k veri v večno življenje in v sodbo, ki je izrečena po smrti in je naše spominjanje ne more spremeniti. Da so nekoč pritrjevali na cerkvene zidove spominske plošče umrlih duhovnikov ali bogatih cerkvenih donatorjev, je ena od zablod rimske cerkve, ki je ločevala ljudi na tiste, ki so smeli biti pokopani samo zunaj pokopališkega zidu, na »navadne« Zemljane na blagoslovljenem pokopališču, na imenitne tik ob cerkvenem zidu in posebej imenitne v cerkvi sami« (Ošlak 2007: 60).

Ošlak v svojih romanih esejistična prepričanja in premišljevanja predstavlja fabulativno in dialoško. Tako v *Hagarju* podaja dva duhovnika, ki sta ambivalentno predstavljena, z namenom, da bi natančno izrisal njuna katoliška prepričanja. Stari duhovnik je sinonim za pokvarjeno duhovščino in je vpet v institucijo, medtem ko je mladi predstavnik zvestega sledenja Kristusovemu nauku. Slednjega na simbolni in dejanski ravni zavrnejo, kajti trend novodobnega katolištva se po Ošlakovem prepričanju zrcali v prvem. Ošlak s ponazoritvijo vernih ljudi, ki niso iskreno verujoči, predstavlja idejo, »da bi krščanstvo moralo zavračati posameznike, ki so v verovanju neiskre-

ni in vere ne doživljajo dovolj polno« (Vollmaier Lubej 2016: 71). A hkrati je tudi *Cerkev* licemerna do vernikov, kar najjasneje dokazuje Germova usoda: *Cerkev* in vera mu v najtežjih preizkušnjah obrneta hrbet. Še več, ker je tisti, ki opozarja na zmote in zblode katolištva, ga preganjata in simbolno tudi izločita. Ošlak že v *Človeku nikar* predstavlja zvesto sledenje Kristusovemu nauku in piše o napakah institucije, prav tako jih mimo-bežno podaja v *Obletnici mature*, vendar se protestantski misli najbolj izrazito približa v *Hagarju*.

3 Sklep

Vinko Ošlak je kritični premišljevalec številnih bivanjskih vprašanj, ndr. tudi o katolištvu. Zavrača licemerstvo duhovnikov, vernikov in *Cerkve*, kar poglobljeno argumentira v svojih esejih, denimo v esejističnih zbirkah *Spoštovanje in bit* (2003) ter *Obe kraljestvi* (2007), v romanu *Hagar* pa te motive literarno predeluje. Medtem ko v *Človeku nikar* in *Obletnici mature* katolištvo in približevanje protestantski misli nista osrednji temi, sta pa pomembni v funkciji esejskega premišljevanja in razplatenosti fabule, je problematizacija katolištva na ravneh, ki jih izpostavljam v prispevku, v romanu *Hagar* bistvena. Kaplan Germ je kot osrednja literarna oseba nosilec resničnega sledenja Kristusovemu nauku in zavrača vsakršno sprenevedanje znotraj cerkvene institucije, je proti krstu, ki ga številne stranske osebe dojemajo kot običaj in tradicijo, zavzema se za iskreno verovanje in vstop v vero tedaj, ko je posameznik zanj dovolj osebno in versko zrel. Ne priznava avtoritete niti Vatikana niti cerkvene hierarhije in njenega zatiranja žensk. Prav tako je oseba, ki prezira čaščenje cerkvenih dostojanstvenikov. Ošlak je s kaplanom Germom torej ustvaril literarno osebo, ki se v marsičem približuje vsem tistim težnjam, o katerih piše v svojih esejih, in ki se v marsičem približujejo protestantski misli.

Ošlak s svojo literarno pisavo nasprotuje uklopnitvam zaradi sebičnosti in lastnega interesa, njegove literarne osebe pa s tem ustvarjajo močno ter trdno moralno držo v številnih življenjskih situacijah: ko gre za jezik, vero, kulturo, narod ipd. Vse to pisatelj in esejist izvrstno predeluje v svojih literarnih delih na način humornosti, tragikomičnosti, ironije, pri čemer sledi Platonovi in Aristotelovi misli, namreč da je »začudenje začetek filozofskega spoznanja.« (Ošlak 2020: 179).

Osrednja nadtema Ošlakovega literarnega ustvarjanja je zavračanje zla. Najjasneje se izkristalizira skozi literarno osebo v *Hagarju*, saj je

Germ, ki je idealist in samohodec, človek z močno voljo in zlasti samosvojo držo. Živi idejo učitelja Doberška, da je zlo najti sicer povsod, a da je vselej treba misliti na sočloveka. Danes je ta misel še kako živa, saj se zdi, da je v času odtujenih odnosov in sebičnosti človek v resnici pozabil na druge. Ošlakova literatura opominja bralca, da se zbudi iz lažno varljivega udobja in prične premišljevat o vsakdanjih napakah in zablodah sodobnega človeka.

Viri

- Vinko OŠLAK, 1977: *Seizmograf čutov*. Maribor: Založba Obzorja.
- -, 1992: *Hagar*. Ljubljana: Mihelač.
 - -, 1995: *Človeka nikar*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.
 - -, 1998: *Obletnica mature*. Ravne na Koroškem: Voranc.
 - -, 2003: *Spoštovanje in bit: eseji o naravi, človeku in kulturi*. Maribor: Litera.
 - -, 2007: *Obe kraljestvi: eseji*. Maribor: Litera.
 - -, 2020: *Pajčevina v glavi*. Esej o pridelkih filozofije in sentence. Ljubljana: KUD Apokalipsa.

Literatura

Varja BALŽALORSKY 2010: O singularnosti tistega "neumnega podviga". *Primerjalna književnost* 33/1, 101–119.

Silvija BOROVIK, 1998: Ne le vijaček v kolesju zgodovine. O funkciji avtobiografskega v literarnem delu Vinka Ošlaka, 40–48. S. Borovnik, *Študije in drobiž*. Ravne na Koroškem: Založba Voranc.

Marko KERŠEVAN, 1986: Edvard Kocbek: krščanstvo, družba, politika. *Sodobnost* 34/6–7, 620–642.

Vinko OŠLAK, Benjamin HLASTAN, 2017: *Dalmatinova Biblija. Novi testament: 1584: posodobljeno besedilo*. Slovenj Gradec: Združenje Trubarjev forum.

Anton PETELINŠEK, 2017: Mag. Vinko Ošlak: rojstvo v Svetem duhu. 1. 10. 2017.

<http://4d.rtv.slo.si/arhiv/sedmi-dan/174493704>

Tomaž RANC, 2017: Vinko Ošlak, filozof in politični emigrant. Samostojnost ni nujno prijatna. *Večer. V soboto*. 73/16, 8–9.

Janja VOLLMAIER LUBEJ, 2016: Esejizmi v romanu Vinka Ošlaka. *Jezik in slovstvo* 61/1, 61–75.

Lucija Stramec *Obrežje IV*, 2021, grafit, papir, 30 x 42 cm

Nova knjiga Blaža Prapótnika

MED SONČNE KROGE SEDEM ... sedem, sedem, sedem

Prapótnikov opus

Prej tri pesniške zbirke v 13 letih, nato 15 let nobene, zdaj (končno!) nova. Zelo nova – za avtorja samega, ki se prvič preizkuša tudi v prozi, in zelo nova za literarno sceno, saj gre v eni knjigi za vzporedno obdelavo iste teme, enkrat v pesmi in drugič v pripovedi.

Seveda je v književnosti nemalo avtorjev, ki se ponajbolj z dvema opusoma, pesniškim in pripovednim (Stritar npr.), nemalo tudi s pridruženim dramskim (Cankar, Shakespeare npr.), a pesem in kratka zgodba, sicer ne z enakim naslovom, a vendarle z enako temo in enakim (podobnim) sporočilom, vzporedno?

Se je Prapótniku kombinacija posrečila? Je v pripovedništvu enako dober kot v pesništvu, s katerim se je potrdil z zbirkami *Pegaz prebija zvočni zid* (1992), *V redu kaos* (1996) in *Blažev žegen* (2005) in za katerega nikakor ne velja, kar je sam zapisal v uvodu v *Blažev žegen*, v katerem so predvsem songi: »Oprosti, poezija, spet sem te izdal!« Poezija izpod peresa Blaža Prapótnika ne more biti izdana, popackana (v smislu, da bi popustil merilom), pač pa je lahko po vsebinski, slogovni in jezikovni plati počaščena in ponosna na svojega ustvarjalca! Še vedno veljajo zanj že nekoč zapisane besede: *mojster kombinacije motivov, ki v antitezah šokirajo, v stopnjevanju prepričajo, s teminami tlačijo*.

Takšne so tudi pesmi *Trak, ki teče*, *Drobna žuželka*, *Zarečeni kruh*, *Procesija*, *Ristanc in klepsidra*, *Jalovina*, *Blues*; sedem (7) pesmi v zbirki *Med sončne kroge sedem*, v kateri je, kot že rečeno, tudi sedem (7) kratkih zgodb, ki nas bodo kot nov Prapótnikov ustvarjalni princip predvsem zanimala v nadaljevanju.

Sedem kot pomoč pri predstavitvi knjige

Ker kaže enakopisnica sedem, uporabljena v naslovu ter za število pesmi in zgodb v zbirki, avtorjev smisel za igrarijo z besedami in njihovimi pomeni, bo sedem tudi moja pomoč pri delu s Prapótnikovo knjigo.

Sedem pred računalniški ekran in se lotim knjige. Naslovnica je v toplih odtenkih, naslov s posebno verzalko ... Kasneje najdem podatka, da je sliko za ovitek prispeval akademski slikar Stanislav Makuc, »okrasna akcidenčna tipografija pa je iz umetniške zapuščine Andreja Štelcerja – Foxa«. V njegovem ateljeju, o katerem je beseda

tudi v zadnji zgodbi, je avtor »pridobil prve lekcije iz uporabne grafike«. Ta je v tem primeru tudi v oblikovanju skombinirala novo in staro v duet, kar je tudi sicer zgradbeni princip knjige.

Razložim si naslov *Med sončne kroge sedem*: prvoosebni, z glagolom v sedanjiku, dovršniku in tvorniku, dejansko z dramatičnim sedanjikom v smislu: sem se usedel, razmišljal, gledal, v miru zapazil to pa to ... Prav tako večpomenska besedna zveza *sončni krogi* izraža po mojem svetlobo, razsvetljenje, uvid v probleme oziroma njihovo osvetlitev, a tudi možnost zaslepitve oziroma zelo individualnega, specifičnega pogleda nanje.

Izberem si sedem ključev, s katerimi si označujem elemente analize v knjigi: z zeleno barvo sporočilnost, idejo; z modro druge zanimivosti (citati); z roza jezikovne posebnosti; z rumeno zapise o soncu in glasbi; z rdečo zapise, v katerih se mi porodi dvom o jezikovni pravilnosti; s krepko slogovne posebnosti; s podčrtavo poveza-vo poezije in proze.

Po **sedem povedi** zapišem v povzetkih zgodb.

Za naslovnico knjige je Blaž Prapótnik izbral detajl slike *Spodnji svet* akademskega slikarja Stanislava Makuca in tipografijo Andreja Stanislava Štelcerja.

KNJIŽNE OCENE

»Kam grema?«

V zgodnjem jutru gre Luka na delo v tovarno. Nejevoljen, vse vidi negativno (zapit vratar, škripajoča vrata kovinskih omaric, zaprašena ura, debeli delovodja, malica ...). Tudi do brušenja ulitkov nima veselja, a mojster ga tolaži, da bo sčasoma bolje. Ko med pavzama opazuje delavce (zgarani, zakajeni ...), se odloči, da bo to njegov zadnji delovni dan, čeprav dela šele prvi teden. Ob 12. uri zapusti tovarno. Pri vratarju prestopi kartico s prisotnih na odsotne, pri čemer ga zaloti vratar, ki ga vpraša: »Kam grema?« Luka mu odgovori, da odhaja »v svobodo«.

Utihni, muza

Prvoosebni pripovedovalec je vojak v osamosvojitveni vojni za Dravograd. S kolegom poležavata v travi, prvi opazuje bilke in žuželke, drugi je pašteto. Preklinjata vojno stanje. Nato alarm, zato stečeta na gozdni rob. Ko letala trosijo »dež«, zbežita stran, tudi njun nadrejeni. Tako se rešijo, kajti prav na njihovem prejšnjem mestu je bilo največje razdejanje. Ko je napada konec, so srečni, da so vsi ostali živi.

Obnovljene obljube

Ko je urednik lokalnega časopisa tik pred tem, da ga odda oblikovalcu, pride predstavnik za stike z javnostmi lokalne politične scene. Pred volitvami želi objaviti reklamni oglas. Izve, da so strani že polne, a kot nujno predlaga razširitev časopisa za »stran in pol«. Ko urednik pristane, da bodo zaradi tega povečali obseg časopisa, ugotovijo, da politik še sploh nima gradiva. Gre ponj, a prinese besedila s prejšnjih volitev. Urednik in oblikovalec se posmehujeta. Kritizirata politiko in politike, a gradivo vseeno pripravita za tisk.

Vrnitev izgubljenega sina

Prvoosebni pripovedovalec je pristal na prejem zakramentov kot katehumen. Za to ga je nagovorilo dekle, ki se želi cerkveno poročiti. Pripravljata se na odhod v cerkev. Vse dogajanje v njej sprejema kritično. Pri obredu je v svojih mislih. Na koncu je pogostitev, ki mu jo pred nosom odrečejo, saj ni član skupine, ki je pojedino pripravila. Predčasen odhod domov.

Sončni krogi

Prvoosebni pripovedovalec ob skodelici kave opazuje hčerko, kako se vrti (pleše) na soncu gostilniške terase. Opozarja jo, naj se vrti v obe smeri, da se ji ne bi vrtelo v glavi, ne le v levo. Spozna, da se tudi sam v življenju največkrat »vrti v drugo smer« kot večina. Deklica pride v njegov objem. Opazujeta sončne kroge. Ljubeč

odnos hčerka – oče. Ko pride še mati, so srečna družina.

Nostradamus zdaj

Prvoosebni pripovedovalec in njegovo dekle v čajnici še pod vtisom zrušitve ameriških dvojčkov. Pogovarjata se o tem, ali je moralno vezati terorizem in umetnost. On zgrožen ugotovi, da je Nostradamus dobesedno napovedal napad na stolpnici. Ob neverjetni novici pomisli, da je možno, da so teroristi napoved prej sami spravili v javnost. Ker mora napisati članek o literaturi s starim pisalnim strojem, gre ponj k stricu. Ta mu zastavi provokativno vprašanje o smislu ustvarjanja. Pripovedovalec nato razvija svoje misli o kvaliteti literature.

Samotni rob konca

Bend, v katerem je igral Frenk, razpade. Gre pospraviti studio. Mimogrede stopi še v sosednji, tudi zapuščen atelje. Odpre knjigo, ki mu ponudi razmišljanje o begu in namišljeno stvarnost. Odide na prosto. Razmišlja o teži življenja. Primerja jo z glasbo.

Poiščem sedem velikih, večnih tem oz. (izhajajoč iz besede krogi v naslovu) sedem začaranih krogov našega časa, ki v knjigi *Med sončne kroge sedem* vznemirjajo avtorja. Povod zanje mu je spoznanje Lemmyja Kilmisterja iz skupine Motörhead, da postaja »krasni novi svet« manj strpen, manj duhoven, manj izobražen, kot je bil v času njegove mladosti. Prapótnik to dokaže v sedmih zgodbah s sedmimi osrednjimi temami: delo, vojna, politika, religija, drugačnost, umetnost in življenje.

Pravilnost svojega izbora tem podkrepim s citati iz zbirke, ki narekujejo tudi sporočilo, in v oklepaju dodam primere, ko se Prapótnikova spoznanja kot zelo aktualna meni kažejo še danes.

a) V »Kam grema?« je osrednja tema **pomen dela**, izražena npr. v citatu: *Pokončna drža države je oprta na skrivljene hrbtenice množice hlapcev, ki jim s hinavsko spoštljivostjo pravijo »državljanici«. Razumel je, zakaj so voditelji pol stoletja z odkrito hvaležnostjo vzklikali: »Naj živi delavski razred!« (str. 15, 16); v smislu, da so velike razlike med vodstvenimi in »navadnimi« delavci; ti z delom, cigaretami, pijačo polnijo državno blagajno, si s tem uničujejo zdravje, se hitro upokojijo (in je to spet korist za državo); občutek, da se ne daš izkoriščati, je sicer prijeten, a cena zanj je visoka (ko to pišem, so lokalni časopisi prinesli novico, da namerava slovenjgraški Adient odpustiti skoraj 500 delavcev).*

b) V *Utihni, muza* se avtor sprašuje o smislu vojne, izraženem npr. v citatu: *Vidim jo, smrt, kako hladnokrvno opravlja svoj posel. Gospodar je, ima avtoriteto; mi pa smo le njeni vajenci, prestrašeni, ubogljivi in poslušni. In zdaj je poslala nekoga z nalogo, da se dokažemo, da ubijemo; in postanemo njeni pomočniki.* (str. 23); v smislu, kako vojna prekriza drobne plane vsakdanjega življenja, da prinaša razlog za žalost in obup, sploh miroljubnežev (umetnikov); da so razlike med tistimi v prvi in zadnji bojni črti; da bi prej kot orožje vedno morala spregovoriti beseda; kakšno vrednost ima herojstvo (sem še pod vtisom pred kratkim prebrane knjige Khaleda Hosseinija *Tisoč veličastnih sonc* s podobami vojne v Afganistanu).

c) V *Obnovljene obljube* nam da avtor misliti o vrednosti besede v politiki, izraženi npr. v citatu: *»Misel mu je silila na jezik: »Izberite kandidata stranke, ki že štiri leta ni storila nič, zdaj pa vam ponovno obljublja že obljubljeno.« Zmajal je z glavo: »To je perverzno!« In prhnil: »In med takimi bomo izbirali.«* (str. 33); v smislu, da so politika in politiki vsemogočni, da gradijo le na besedah, manj na dejanjih (osrednja tema v slovenskem parlamentu je v letu 2021 poleg epidemije sovražni govor).

č) V *Vrnitev izgubljenega sina* je beseda o pravovernosti Cerkve, izraženi npr. v citatu: *»Pred Bogom smo morda, pred Cerkvijo pa nismo vsi enaki.«* (str. 38); v smislu, da cerkvena skupnost le težka verjame, da so spreobrnjenci iskreni, in jih nikoli v resnici ne sprejme za svoje (v novi državi verniki še vedno z nezaupanjem sprejemajo tiste iz prejšnjega režima).

d) V *Sončni krogi* razmišlja avtor o odgovornosti odraslih do otrok, izraženi npr. v citatu: *Kar boste storili njim, najmanjšim, boste storili meni. Ni bil prepričan, če je stavek, ki se ga je domislil spomin, popolnoma pravilen, vendar ga je v želodcu začutil kot nekaj težko zavezujočega. Ne storite ji žalega. Ne komu drugemu. Naj plešejo, četudi ni glasbe in čeprav le v eno smer.* (str. 44); v smislu, da naj odrasli otrokom dovolimo njihovo drugačnost ter jim omogočimo življenje »v naravnem toku, ki smo ga že zdavnaj pozabili« (da bodo velika nakupovalna središča ob nedeljah zaprta, je prav, saj so mnoge družine hodile tja namesto v naravo).

e) V *Nostradamus zdaj* je avtorjev razmislek o pomenu umetnosti, izražen npr. v citatu: *Utrnilo se mi je, da se resnična literatura ne napaja le s čustvi, niti ne operira samo z razumom, temveč je gnana od duha, ki ostalih dveh dimenzij ne odganja, ampak ostaja z njima povezan v harmonično*

celoto. Mnogo čustvene poezije, mnogo razumskega pisanja je že bilo natisnjenega, a duh veje, kjer hoče. Nemirni duh, kot veter večnosti. (str. 53); v smislu, ali lahko literarni ustvarjalci še sploh zapišejo kaj novega ali je že vse povedano (v Delu 21. marca je pesnica Nina Medved izjavila: »Moj najljubši verz je naslednji najbolj uspešni verz, ki mi ga bo uspelo izvleči iz tolmuna še neubesedenega. Zaradi tistega naslednjega verza ne morem nehati pisati; kadar se mi posreči, bi zanj zamenjala vse do tedaj napisane pesmi.«)

f) V *Samotni rob konca* je beseda o smislu življenja, izražena npr. v citatu: *Prilagoditi se mora udarcem. Vsak kontra ritem, vsaka sinkopa te utruji in izčrpa. In vendar se samo po njih prepoznaš. Samo kadar dodaš veličastni glasbi svoj odtенок, veš, da sodeluješ in bogatiš veliko improvizacijo. Začutiš, da sodeluješ v tem jam sessionu življenja. Včasih res narediš napako, zgrešiš akord, padeš iz ritma, ne ujameš prehoda ... A komu mar, vse to je vaja.* (str. 58); v smislu, da je človeško življenje improvizacija, polna vzponov in padcev (v času covida je nemalo primerov, ko so se ljudje z najrazličnejšimi aktivnostmi rešili iz krize).

Ob osrednjih poiščem v zgodbah še vsaj sedem drugih tem, ki jih avtor v svoji praviloma zelo posebni perspektivi izpostavi pred nami. Te so npr.:

- **vrednost človeka** (npr. kot delavca, vojaka v smislu »ljudi je dosti«);
- **sreča** – *Tako močno smo si želeli, da bi legalizirali srečo, že takrat, ... a smo morali še počakati. Kot vedno.* (str. 19);
- **smrt** – *Vidim jo, smrt, kako hladnokrvno opravlja svoj posel. Gospodar je, ima avtoriteto; mi pa smo le njeni vajenci, prestrašeni, ubogljivi in poslušni.* (str. 23);
- **človek kot homo sapiens** – *»Je homo sapiens resnično izumrl?« »Hej, stojte! Kaj pa razum?«* (str. 25);
- **človek kot stvar** – *Ljudem se reče, kadar so v vojni na nasprotni strani: »sovražnikovi živi cilji.« In z majhno jezikovno sleparijo se človek spremeni v tarčo, v predmet, v stvar.* (str. 25, 26);
- **zemlja** – *Zemlja je imela tako domač okus. Tisti kiselkast okus, ki sem ga poznal. Kako bi mogel pozabiti, to je bil okus otroških dni.* (str. 25);
- **(na)gon** – *Preživetje. Gon po samoohranitvi. In čisto razločno mi je govoril: »Stran, takoj stran!«* (str. 26).

Kljub dodani sedmerici to pri Prapótniku seveda še zdaleč niso vse teme (mogoče lahko govorimo že o motivih), pač pa jih je, izraženo

s svetopisemsko podobo o pomnožitvi kruha ... in ostanke koscev pobrali – sedem košar (Mr 8, 8), torej še veliko aktualnega, večno perečega, povezanega z večino **sedmih glavnih grehov človeštva**, med katere sodijo pohlep, pohota, pozele- nje, jeza, požrešnost, zavist in lenoba.

Preusmerim se k **sedmim Prapótnikovim ustvarjalnim principom**.

a) Kritičnost: »Umazana igra je to, prijatelj,« sem šepnil Zeliščarju, ki je v naročju pestoval avtomat za ubijanje. *Morilska avtomatika*. (str. 22)

b) Ironičnost: *Luka se jim je pridružil, tudi v preklinjanju, v tem je bil dober. In: Luka je bil med najbolj uspešnimi izdelovalci škarta. To je obvladal že prvi dan*. (str. 15)

c) Sarkastičnost: *Škoda dneva, škoda tega sonca, da bi čepel v temi, osvetljen z modro svetlobo. Ah, škoda dneva za konec sveta!* (str. 50)

č) Liričnost: Da ni morda: »Lunica je skočila na drevo ...« Svet se mi je zazdel lepši, bolj znosen in pomežiknil sem luni v krošnji sončnega dneva. *Le zakaj ji ne bi!*? (str. 53)

d) Citatnost: »Dvigni se v višavo, pernatí prijatelj, da lovčeva krogla ne doseže te ...« sem v mislih mrmral refren in si skušal priklicati vzdušje, ko smo to pesem igrali s prijatelji iz skupine. (str. 19)

e) Notranji monolog: *Kaj naj mu rečem? Kaj nadrealističnega ali simfoničnega? Naj mu postavim retorično vprašanje? Kako bom pisal, če ne znam braniti smisla tega početja? Bom lagal, da pišem zase, za predal, za miši in molje?* (str. 51)

f) Navezava na osrednjo metaforo – sončne kroge: *Luka je pogledal v sonce in zaprl oči. Rdeči in zeleni krogi so migotali po črnem zaslonu*. (str. 14)

Nič več ne more storiti in kovček je odprl že zdavnaj! Prilagodil se mora udarcem. Vsak kontra ritem, vsaka sinkopa te utruji in izčrpa. In vendar se samo po njih prepoznaš. Samo kadar dodaš veličastni glasbi svoj odtенок, veš, da sodeluješ in bogatiš veliko improvizacijo. Začutiš, da sodeluješ v tem *jam sessionu* življenja. Včasih res narediš napako, zgrešiš akord, padeš iz ritma, ne ujameš prehoda ... A komu mar, vse to je vaja.

Samotni rob konca (odlomek)

Resnica teh zgodb je sicer sestavljena iz drobtin, ki pa na koncu puščajo sled, znotraj katere se nahaja marsikatero sestveno, a tudi aktualno družbeno aktivistično razmišljanje, vredno vsakega premisleka in izrazito intenzivnega ter literarno empatičnega/ga bralke/bralca. Zato se v njih sončevi krogi ne odbijajo le v steklenih pročeljih nasprotnih stavb, temveč so zasidrani globoko v nas samih, kot zgoščena, formalno semantično uglašena stvarno estetsko presvetljena književna pripoved.

Zoran Pevec (iz spremne besede)

Zadnjo stran ovitka knjige, ki je izšla pri Cerdonisu, dopolnjujeta citata iz zadnje zgodbe in odlomek iz spremne besede pesnika Zorana Pevca.

Veliko več kot sedem, gotovo spet sedem polnih košar, najdem jezikovno-slogovnih posebnosti.

Naj kot zanimivost najprej navedem množico onomatopojij. Logično je, da je posnemanje (naravnih) glasov glasbenikom blizu, ni pa samoumevno, da najdejo pot tudi v prozne zapise (npr. *Ploom*, je votlo zadonelo; ... jo žigosal: *klak; Tresk!* (str. 13). Drugače pa je Prapótnik najmanj še mojster:

- narečnih (kam *grema*), žargonskih (*majster, štempljati, flaša, prešvercati*) in slabšalnih izrazov (*sрати, gate, poscati, lulavec*);
- nasprotij (*prisotni* na delu. *Luka je odsotno odtaval*);
- metonimij (*Razpeti suknič pa je kar stal tam, rahlo sključen, kakor revolveraš točno opoldne*);
- primer in metafor (ki je motno boljčal vanj s svojimi ribjimi očmi, *zabuhel kot zastrupljen krap; pred bogom smo in nismo vsi enaki ... Bog pa je stal razkoračen pred vrati ...*);
- fraz ob nefrazah (po dveh tednih bo *imel* tak kup za *malo malico* ... vse se mu je upiralo, tudi *malica*);
- večpomenk (in obležati je *morala, morala*, tam na krtini);
- poosebitev (*hrup reakcijskih motorjev* pa se nam je *režal* izpod neba).

Po **svojem sedmem čutu** razporedim Prapótnikovo zapisano po kvaliteti od ena do sedem; za pesmi je moj vrstni red 6., 3., 4., 2., 5., 7. in 1., za zgodbe pa 2., 1., 5., 7., 6., 4. in 3., a z nevelikimi odstopanji med prvima in zadnjima. Naj dodam, da je tudi sedmi čut moje sestre pesnice za nesporno prvo mesto izbral pesem št. 6 *Jalovina*, sama pa sem npr. zgodbi št. 3 *Obnovljene obljube* prisodila zadnje mesto, sicer s izvirnima motivoma o volitvah in uredniškem delu ter močno pripovedno dinamiko, zaradi odvečnega uvoda.

Na koncu se vprašam, ali bi znala knjiga Blaža Prapotnika Med sončne kroge sedem zanimati tudi **sedmo umetnost**. Od poezije in proze ne le k fotografiji, kar je z zbirko *Pohorske ljubezni* (2019) storila Karla Zajc Berzelak, pač pa k filmu, zakaj pa ne!

Nastal bi strašen dokument **sedmih čudes**, ne sveta, ampak sodobnega človeka!

Helena Merkač

Magistrsko delo o kratki prozi, objavljeni v ODSEVANJIH

KNJIŽNE OCENE

V *Odsevanjih* le redko pišemo o diplomskih, magistrskih ali doktorskih nalogah, tokrat pa bomo naredili izjemo, saj se tema magistrskega dela Barbare Pori, dipl. medjezikovne posredovalke – angleščina, nanaša prav na našo revijo. Govori namreč o kratki prozi, objavljeni v reviji med letoma 1990 in 2019. Mentorica študentki je bila red. prof. dr. Silvija Borovnik, avtorica pa se je raziskave lotila z namenom, da predstavi revijo *Odsevanja*, »saj smo menili, da slednja širšemu slovenskemu prostoru ni dovolj poznana in je prisotna zgolj na Koroškem«.

Seveda ima naloga najprej teoretični del, v katerem je avtorica predstavila osnovne pojme literarne teorije. Z njimi je nato analizirala besedila, še prej pa predstavila samo revijo *Odsevanja*.

Raziskava, opravljena lani na *Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru*, smer *Slovenski jezik in književnost*, je tako zajela obdobje 29 let, vseh 42 dvojnih številčk revije in še vse tiste od 1998 do 1990 nazaj, 63 piscev ter 273 kratkih zgodb, novel in črtic v njih.

Vseh 63 ustvarjalcev kratke proze za *Odsevanja* je avtorica Porijeva obravnavala po abecednem seznamu njihovih imen, nato pa pri vsakem analizirala snov in temo, na kratko povzela objavljene zgodbe, črtice oz. novele, predstavila motive, literarni čas in prostor, osebe, pripovedovalca/-ko ter slog in jezik. Večini so v *Odsevanjih* objavili le po eno zgodbo, največ Janiju Riflu (50) in med ženskami Aniti Hudl (6).

Avtorica si je pri raziskovanju postavila pet hipotez, in sicer, da so najpogostejše teme in motivi v raziskanih kratkoproznih besedilih medsebojni odnosi in vojna tematika; da vsa dela temeljijo na avtobiografskih elementih; da v njih prevladuje prvoosebni pripovedovalec/-ka; da je v njih veliko narečnih izrazov in da revija vključuje več avtorjev kot avtoric.

Prvo hipotezo je raziskava le delno potrdila. Najpogostejše teme in motivi izbranega dela so medsebojni odnosi, odnosi v družini ter odnosi med moškim in žensko. Vojna

tematika je pogosta predvsem pri starejših avtorjih. Drugo hipotezo, da so obravnavana kratkoprozna besedila avtobiografska, je raziskovalka zavrnila. Sicer avtorji res velikokrat pišejo o svojem otroštvu, lastnih odnosih v družini ali s partnerjem ter vsakdanjih situacijah in doživetjih. Prav tako je v delu zavrnjena tretja hipoteza, da so obravnavana besedila predvsem prvoosebna; so tudi tretjeosebna ali je v njih vsevedni pripovedovalec. Napačno je bilo tudi četrto avtoričino predvidevanje, češ da se v besedilih pojavlja veliko narečnih izrazov. Sicer se v nekaterih delih res najdejo, pretežno pojasnjeni v besedilu ali slovarčku na koncu zapisa, vsa dela pa so vendarle v knjižnem jeziku. Da so pisci izbranih besedil predvsem moški, pa je peta hipoteza, ki pa jo je raziskava potrdila; jih je 42, žensk pa 21.

Sklepna avtoričina ugotovitev o 39-letni kratkoprozni beri v *Odsevanjih* je: »V magistrskem delu smo ugotovili, da je kratka proza v reviji *Odsevanja* raznolika, avtorska dela se med seboj razlikujejo tako na motivno-tematski kot tudi jezikovno-slogovni ravni. V obravnavanem obdobju smo predstavili dela avtorjev, ki so v slovenskem literarnem prostoru uveljavljeni že nekaj časa, veliko pa je tudi avtorjev, ki se še vedno prebijajo v ospredje oziroma so potisnjeni na rob slovenskega literarnega prostora.«

Kratka ugotovitev iz zaključka sicer krepko čez 200 strani obsegajočega magistrskega dela je skopa, a se za njo skriva mnogo ur »mukotrpnega« branja, analiziranja, sintetiziranja, primerjanja ... Ker je, kot ugotavlja raziskovalka, večina avtorjev še neznanih, njihovo ustvarjanje pa posledično še ni širše predstavljeno in ocenjeno, je zato zorana ledina koščka literature iz koroškega kota v nastali nalogi še toliko več vredna, in si avtorica zasluži vse priznanje.

Helena Merkač

Sanjati sanje od včeraj za jutri

GARATAR Lucije Mirkac

KNJIŽNE OCENE

V času, ko smo navajeni glasnih, gostih politično-družbenih krikov in izrekaj, se mlada pesnica Lucija Mirkac s svojo zbirko pesmi *Garatar* obrača drugam – v bolj slutenjski, mitološki, v prastari dom narave, bitja in žitja, folklore, s svojo domač(n)ostjo celo v bolj eterični megleni vrh koroške Uršlje gore ali pa k domačim Lešam nad Prevaljami, kjer budno opazuje vznikanja novih krogotokov, naravnih spočetij, dviganja poljskih vetrov, brzic deročih voda, cvetenje hrušk, vzhajanje in zahajanje sonc, spuščanje in dviganje oblakov, poganjanje mladih dreves. Ponoči se v pesmi *Nocoj sem sanjala sanje* lorcovsko spogleduje s cigani: „Bosih nog stopam po mahu, / po preprogi listov in iglic / in kamna in lesa. / Ponoči sanjam cigane, / njihov veter me kliče, / njihovi konji rezgečejo v meni. / A se ne zbujam.“

Pri odprtem oknu z veliko količino zraka in zvokov, ki jih pesnica zajema za življenje, je njena sanja sanja o božajočih zimskih bajkah in hkrati o mračnih, temnih zimskih nočeh. Še več, je sanja o spreminjanju, dajanju in jemanju narave v vseh letnih časih, v vseh možnih oblikah našega (so)bivanja. Prav tako je sanja o daljni Itaki in hkrati bližnjejši, socialnorudarski pesmi. Je sanja o zaklinjanju preteklosti, da bi jo lahko še živeli v sedanosti, morda celo v prihodnosti. Pesničine podobe, tolmeni raznoterih besednih zvez ali pa samo besedni odkruški nekega drugega časa, morda zabeleženega že v sanskrtu, so del svetlo-temnega dojemanja pesničinega mozaičnega sveta. Postajajo dom, kot v pesmi *Garatar*, kjer „Potoček žubori in gozd počiva / in mrtvi dobro čuvajo skrivnost, / iz dneva v dan ostaja manj prediva / že davno je, kar šli so skozi gozd.“

Svoj dom pa mlada pesnica prepozna tudi v „hiši kulture, na kateri stoji Ljubezen. S prsti, zamazanimi od tinte“, koplje globlje in globlje. Državljanica narave in Zemlje, ki se od podzemelj-

Faksimile naslovnice nove pesniške zbirke, ki je izšla pri Mohorjevi založbi v Celovcu

skih rudnikov vzpenja do visokega neba, ima dvojni potni list v besedi. Dediščina jezika, iz katere so izšli pesničini predniki, dediščina dedka in babice, nepričakovano pobliskne iz *Rudarskih*, pesem *Zimne dlonice* pa je pesnica v celoti posvetila ljubezni do poljskega jezika. Nekonvencionalni jezikovni vrtinec (*Talita kum*, *Ninine*, *Tetelestai*) poživlja zbirko, v vsebinskem orisu pa jo hkrati spet vrača nazaj v prvobitni premislek o naši naseljenosti med rokavi rek, starimi hruškami, med izmenjujočimi se mrzlimi in toplimi objemi, ali kot zapiše v pesmi *Tetelestai*: „ko slutim pot na goro, sem Beseda, / iztegnem dlan in tebe se dotaknem“.

Večkrat oprtana s tisočletno civilizacijsko prtljago Lucija Mirkac spoznava krepost v zaustavitvi hektičnega koraka in prepustitvi šepetu naravnih in mitoloških ciklov in ritualov.

Njena pesniška zbirka je skicirka odbleskov panteizma, mistike, mestoma celo ekoloških prebuditev („drevesa krvavijo“). Drobne, a niti ne tako zelo hipne, slednje je preudarna pesnica gotovo nosila s seboj in gnetla v svojih mislih nekaj časa, kosovelovske impresije, se razraščajo v daljše ekspresije, v različna, ne le občutenja, temveč tudi njena intimna, celo filozofska razumevanja obstoja sredi tukaj in zdaj kot posledica tega, da je vse (ne le človeško življenje) izšlo iz primarnega prapočela, vsi(vse) pa se, kot že tisočletja do zdaj, nazadnje skupaj z naravo stke(mo) v poslednjo pesem.

Mlada pesnica optimizem in espri doživlja, kjer ga danes v poeziji še redko beremo: v domu, letu ptic, pišu vetra, sprehodu po vasi, žuborenju potoka, v tolmunu lastnih besed. Prav tu pa je postaja, kjer smo mi najbolj mi, jaz najbolj jaz, sredi najbolj primarnega doživljanja sveta, rojstva in smrti, sredi premišljanja, od kod in kam vlečemo voz v vseh štirih letnih časih.

Mira Razdevšek

Bernarda Vrečko

Kot Severno morje

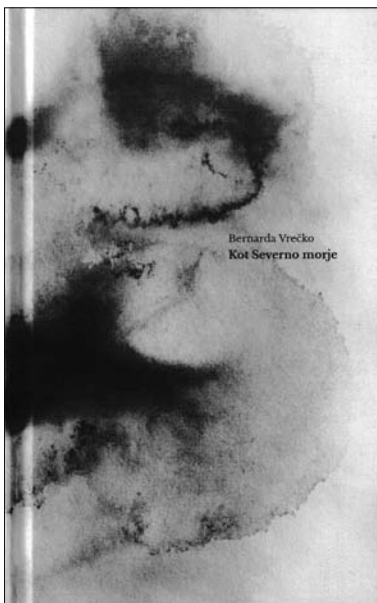
V plitvinah morja / življenja je včasih težko priti do globočin ... Potreben je pogum, da pogledamo v brezno lastnih bolečin in o njih spregovorimo / pišemo.

Pesniška zbirka *Kot Severno morje* je avtorski prvenec Bernarde Vrečko, profesorice nemščine in slovenščine na ravenski gimnaziji. Avtorica je pesnila že kot gimnazijka in študentka in potem dolgo nič. Pesmi iz zbirke *Kot Severno morje* pa so nastajale predvsem zadnji dve leti, kar je izpostavila tudi na predstavitvi v *Knjižnici Radlje* septembra 2021. Povzemam: »Ustvarjanje pesmi me je v tem času spremljalo povsod: na poti v službo in iz nje, na sprehodih ... Nekatere so nastajale dlje časa, druge v hipu. Po naključju sem naletela na razpis *JSKD*, prijavila sem se na literarno delavnico, kjer nas je mentor dr. David Bedrač spodbujal in nagovarjal, da mogoče kdaj svoje pesmi izdamo v knjižni obliki.«

In to se je tudi zgodilo. Pred nami je privlačna knjiga, ki kar vabi k dotiku, listanju in branju (besede z vabila na predstavitev). Sestavljena je iz štirih sklopov, ki zajemajo 64 pesmi. Uvod v vsak sklop je nenaslovljena pesem, ki napoveduje njegovo tematiko (raziskovanje sebe in sveta, v katerem živimo; dobro je pustiti sled, tudi s pesmijo; spraševanje o smislu življenja in minevanju; ljubezenske pesmi in pesmi iz narave).

*nikoli več
ne bom zaklepala besed v skrinjo molka
nikoli več
ne bom pustila svojih misli v pustoti domišljije
nikoli več (str. 3)*

Uvodna pesem izraža avtoričino odločitev, da lahko zdaj njene pesmi beremo in slišimo tudi drugi. A se že kmalu pojavi strah, kako/če bodo sprejete. In tako zapiše v *moji pesmi*: »pretih je tvoj glas / pesem / zato te bom pustila / v sebi pokopano / da utripaš v ritmu mojega srca / lepa si taka /

Faksimile naslovnice knjige Kot severno morje, pesniške zbirke Bernarde Vrečko

neizpeta /.../« (str. 23)

Prvoosebni ženski/lirski subjekt zre vase, v svoje globine, se spopada z občutki samote, samosti in žalosti, da je nekaj, kar je bilo, zdaj samo spomin.

*na samotnih poteh
preštevam kamne
in lovim pobegle misli
razkropljene po mejah
mojega obzorja
kričim in kličem spomine
a v praznini prostora
mi le veter odgovarja
(sprehajanje, str. 61)*

Motivno in tematsko so pesmi raznovrstne, s prevladujočo bivanjsko temo, pogost je motiv žalosti v najrazličnejših odtenkih. A vendar najdemo tudi bolj radostne ljubezenske pesmi in drobne impresije/refleksije iz narave.

Pogrešam samoto. / Nikjer ni visokih trav, / da bi se skrila vanje. / Rada bi slišala njihov pomirjajoči šepet / in videla ples bilk v vetru. /.../ Brez svojih visokih trav / v tem pokošenem svetu / ne znam živeti. (Visoke trave, str. 57)

Besedišče je preprosto in jezik ni ambiciozen ne v zvočnem ne metaforičnem pomenu, a besede zaskelijo. Čeprav prevladujejo pesmi v svobodni pesniški obliki, so posebej izstopajoče likovne pesmi (v obliki drevesa, plesalke), kar je skupna odločitev avtorice Bernarde Vrečko in oblikovalke Karin Rošker (profesorice in njene nekdanje dijakinje, zdaj fotografkinje in grafične oblikovalke).

Doktor David Bedrač, avtor spremne besede, je zapisal, da je to pesniška zbirka žalosti, da so to pesmi bolečine in tihe depresije, a tudi transformacije in očiščenja. Strinjam se z zapisanim.

Živimo v svetu, kjer bi moralo biti vse samo lepo in vse ena sama sreča. Pa ni tako ... A to je že druga tema.

Bernardine pesmi so morda res žalostne, a so tudi lepe in sporočilne ter puščajo sled. Mene so se dotaknile. Zelo.

Natalija Černjak

KNJIŽNE OCENE

V vrtincu presvetljenih organskih oblik na slikarskih podobah **Lucije Stramec**

LIKOVNA

V času, ko živimo brez mitov in afirmativnih družbenih utopij in sveta okoli nas ne občutimo več v fizičnem dotiku z naravo, temveč le skozi digitalno optiko zrežirane predstave o naravi, se zdi tankočutno umetniško tipanje po bežnih okruških vidnega veliko bolj dragoceno, kot si upamo priznati. Lucija Stramec se s poetično interpretacijo neokrnjenega sveta, ki nas obkroža in je tako rekoč »za vogalom«, zaveda, da je človekovo nekdanje celovito občutje življenja v sozvočju z naravo danes pogreznjeno v včerajšnji svet, zato se z obzirno prizanesljivostjo do najbolj drobnih migljajev stvarstva in s priostrenim, osredotočenim čustvenim pogledom, mimo jasne in premočrtne razumske interpretacije, angažirano obrača k prezrtim detajlom ambientov, ki so na Koroškem, kot še marsikje v Sloveniji, zaznamovani z gozdom. Sporočilo njenih slikarskih interpretacij bujne vegetacije vsekakor stopa vstric ekološko prebujene vesti človeštva, kolikor se že zaveda nevarnosti, kakršne pretijo planetu, a njena dela niso krik, temveč le rahločutno utišana kritika arogantne zaverovanosti človeka v lastno veličino, saj nagovarja z lirično pripovedjo o neulovljivosti človeškega življenja v trenutku

zavedanja nezaustavljive organske rasti vsega, kar nas obkroža.

V današnjem času večinoma živimo v iluziji, da so nove tehnologije omogočile dostop do končnih resnic sveta, vendar nas likovni ustvarjalci, kakršna je Lucija Stramec, usmerjajo v razmišljanje, da se človek, ne glede na nečimrnost, ki jo premore, slej ko prej zave in začuti šele tedaj, ko lastno eksistenca prepozna kot neznamen in ranljiv drobec v brezbrežju stvarstva. Kot dih lahne podobe Lucije Stramec se vrtinčijo v razprti, zračni igri svetlobe in presvetljenih senc organskega brstenja drevesnih listov, poganjkov in semen, v vetru razpršenih nosilcev vitalističnega vzgona večnega življenjskega krogotoka. Njihova alegorična dimenzija je podčrtana z monokromatičnostjo, ki spominja na fantazmo, blisk preostanka pogleda za zaprtimi očmi, ko v globini očesa za hip ali dva ostane t. i. paslika trenutnega vizualnega vtisa. A podobe Lucije Stramec skušajo povedati še več, ko opominjajo, da se skriti naglavni grehi človeštva zrcalijo v nezavednem utripanju sveta, ki se v enaki meri kot v velikih zgodbah pod prižganimi žarometi medijskega pompa skriva tudi v minljivi prisotnosti

Lucija Stramec *Komplementarna kontemplacija 1*, 2021, tuš, papir, 50 x 70 cm

osutega jesenskega listja, preden se spremeni v rodovitni humus nove rasti.

Naslikane podobe Lucije Stramec morda rasejo iz prepričanja, da se je neizogibni usodi naše lastne, v vsakem trenutku in vsepovsod prisotne fizične minljivosti moč zoperstaviti z brezčasnostjo večne zgodbe o nespremenljivih stalnicah v preobrazbi sveta, ki je neodvisna in čista, neomajna in podrejena zgolj nedoumljivemu logosu veselja. Takšno elementarno uzrtje lastne (in vsakršne) eksistence, v odnosu do življenja in sveta kot celote simbolnih plasti, rase iz zelo osebnega občutja, vpetega v prisluhe kolektivnega spomina ne le zahodnega sveta, ki nam je najbližji in ga zato tudi najbolje poznamo, temveč tudi v intimnem odnosu do mitologij bolj odmaknjenih in celo mističnih duhovnih sistemov iz raznih koncev sveta in različnih obdobjih kulturne zgodovine. Tipanje po najbolj neznatnih, le na videz brezpomembnih radostih preprostega vsakdanjega življenja brez velikih, nedosegljivih ciljev, se zdi kot humanistična zarotitev življenju in pozitivna utopija človekovih čustev, čeprav se tudi umetnik slej ko prej zaveda, da je likovna umetnost obsojena na bivanje v videzu, medtem ko je bistveno tisto, kar je nevidno ... kar trepeti in brboti tudi v nevidnem ozadju koprenastih podob Lucije Stramec.

Marko Košan

Lucija Stramec je rojena leta 1978 v Slovenji Gradcu. Po *Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo* v Ljubljani, smer grafični oblikovalec, je leta 2004 diplomirala na *Akademiji za likovno umetnost Ljubljana*, smer slikarstvo, pri prof. Zmagu Jeraju, leta 2005 je nadaljevala podiplomski študij slikarstva pri prof. Hermanu Gvardjančiču. Leta 2008 je postala članica *Društva likovnih umetnikov Maribor - DLUM* in *Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov - ZDSLJU*. 2008/09 se je pedagoško-andragoško izobraževala na *Pedagoški fakulteti* v Mariboru. Rezidenčno je bivala v Gradcu (2008, *Cultural City Network Graz*, A), Parizu (2011 in 2015, *Cité Internationale des Arts*, FR) in Freisingu (2014, *Schafhof, Europäisches Künstlerhaus Oberbayern*, DE). Leta 2009 je prejela nagrado na *Majskem salonu ZDSLJU* za mladega avtorja in 2013 v *Društvu likovnih umetnikov Maribor*. Razstavljala je na številnih razstavah doma in v tujini.

Kot samozaposlena v kulturi živi in ustvarja v Mariboru.

Slikarstvo Lucije Stramec predstavlja dolgotrajno, minuciozno delo v polju slike. Njen ustvarjalni pogled se usmerja v naravo, kjer odkriva detajle. Iz tega makro sveta ustvarja senzibilno izživete veličastne likovne manifestacije. Z zgoščanjem črtnih sledi in platenjem dosega učinek oblikovno veristične podobe, vzpostavi slikovito igro med svetlobo in senco ter živost naslikanega, saj je zaznati celo migotav optični efekt.

Ana Stibilj Šajn

Lucija Stramec *Komplementarna kontemplacija 3*, 2021, tuš, papir, 50 x 70 cm

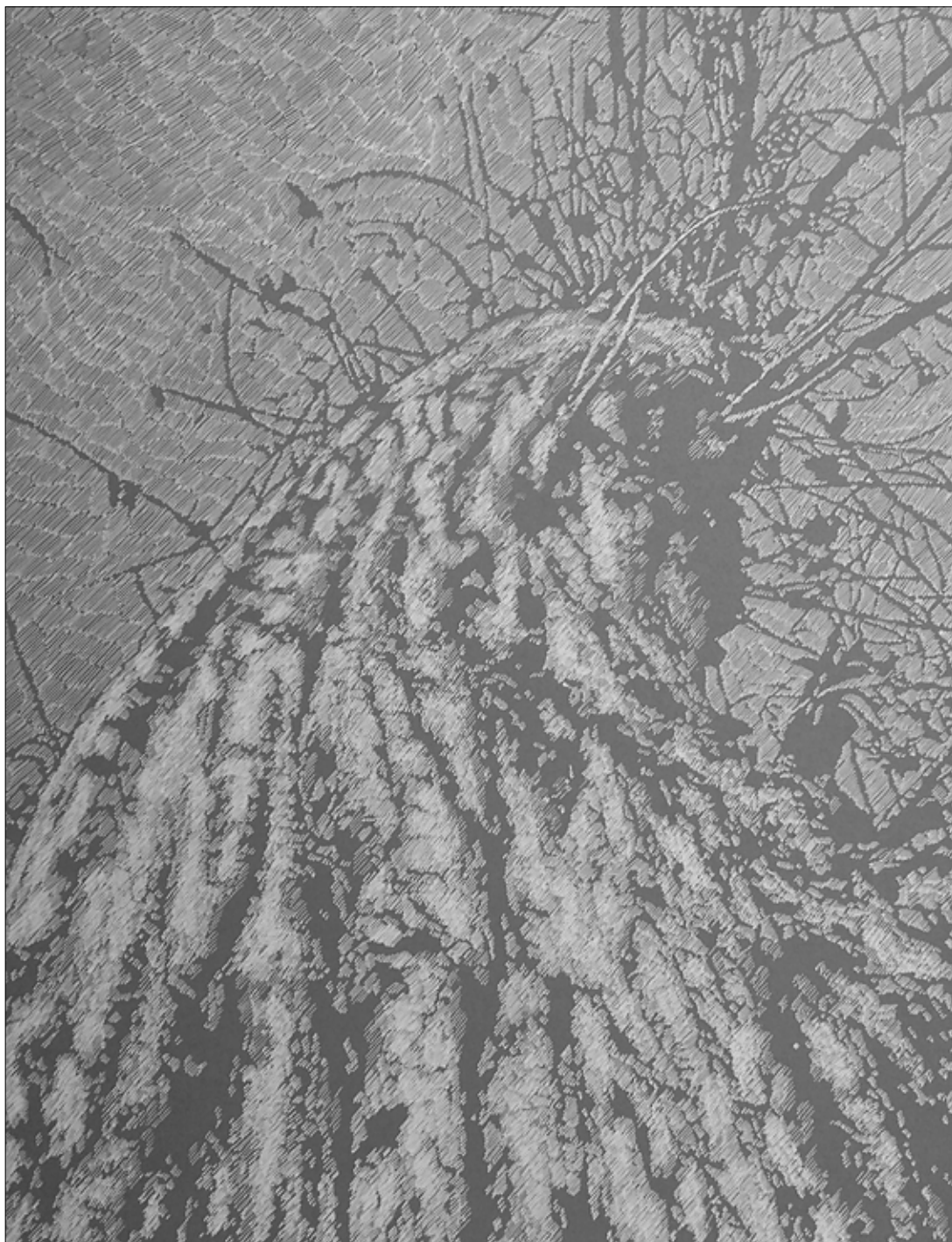
Lucija Stramec *Materializirane preobrazbe*, 2016, akril, platno, 130 x 100 cm

Lucija Stramec *Stari gaber*, 2018, akril, platno, 130 x 100 cm

Lucija Stramec *Sinička*, 2017, akril, platno, 130 x 110 cm

Lucija Stramec *Trepetlika*, 2017, tuš, papir, 42 x 30 cm

Lucija Stramec *Javor*, 2014, akril, platno, 100 x140 cm

Lucija Stramec *Nad ribnikom*, 2016, tuš, papir, 24 x 34 cm

Lucija Stramec *Obrežje III*, 2021, grafit, papir, 30 x 42 cm

Lucija Stramec *Senca*, 2021, grafit, papir, 30 x 42 cm

JE BILO V MUZEJU (SPLOH) KAJ DELATI?

KULTURA

Nekaj spominskih utrinkov ob 70-letnici Koroškega pokrajinskega muzeja

Koroški pokrajinski muzej je osrednja muzejska ustanova na Koroškem, ki izvaja javno službo varovanja premične kulturne dediščine na območju dvanajstih koroških občin. Kot sodobna kulturna ustanova je nastal leta 2002 z združitvijo takratnega *Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec* in *Koroškega muzeja Ravne*, korenine obeh ustanov pa segajo v 50. leta 20. stoletja, ko je bil leta 1951 v Slovenj Gradcu ustanovljen *Okrajni muzej NOB*, leta 1953 pa na Ravnah *Delavski muzej Ravne na Koroškem*. Danes *Koroški pokrajinski muzej* sestavljajo štiri enote, upravlja pa več kot 50 stalnih muzejskih zbirk v okviru enot in na terenu po vseh treh koroških dolinah. Glede na to, da sem že več kot 40 let vpet v delovanje te ustanove, saj sem sodeloval z njo že kot kadrovski štipendist *Kulturne skupnosti Slovenj Gradec* v času študija od 1977 dalje, bil pa sem tudi 13 let njen direktor, sem se ob pomembnem okroglem jubileju odločil narediti ta spominski zapis. Je izvleček iz precej daljšega zapisa, ki ga nameravam objaviti v posebnem zborniku. Vsekakor to še ni prava zgodovina muzeja, ampak le nekaj spominskih utrinkov in nekaj mojih osebnih pogledov na njeno delovanje, morda kot pripomoček tistemu, ki bo kdaj zgodovino te izjemno pomembne kulturne ustanove v naši regiji in širše v slovenskem prostoru tudi napisal.

»Kaj pa vi sploh delate?«

je bilo vprašanje, ki so mi ga zlasti v prvih letih mojega službovanja v muzeju ljudje pogosto zastavljali. Najbrž nisem bil edini muzejski uslužbenec, ki sem moral poslušati taka vprašanja, in najbrž se nekateri, ne samo na Koroškem, ampak tudi drugje po Sloveniji še danes sprašujejo, kaj v muzeju sploh delamo, oziroma, obrnjenost, ali sploh kaj delamo. Sicer se ne bi naša kolegica Jana Mlakar Adamič iz *Zasavskega muzeja Trbovlje* pred več kot desetimi leti spomnila, da bi pripravila razstavo s točno takim naslovom. Že sama intonacija vprašanja, ki predstavlja naslov razstave, namreč vsaj zame zveni žaljivo; kot da tisti, ki sprašuje, že a priori ne verjame, da

sploh kaj delamo oziroma da je v muzeju sploh kaj delati. Takemu vprašanju so se pridružile še različne cinične pripombe, kot na primer, da družbi odžiramo denar, kako ubogi da so delavci, ki morajo take ustanove plačevati in podobno. Takih, ki so tako razmišljali, je bilo v tistih »samoupravnih socialističnih« časih precej, taki so ti, ne nazadnje, rezali kruh. Veliko ljudi je bilo prepričanih, da osem ur samo sedimo in čakamo, kdaj bo prišel kak obiskovalec, da mu bomo kaj pokazali. Da pa je moral nekdo postaviti stalno zbirko, še prej temeljito proučiti dogajanje in zbrati gradivo, ga obdelati, in da tudi to, kar se vidi, ni nekaj statičnega, ampak se stalno spreminja, skratka da gre pri muzejskem delu za resno strokovno delo – tako daleč razmišljanje večine naših »delovnih ljudi« takrat ni seglo. V javnosti je prevladovalo tudi stereotipno mišljenje, da je muzej namenjen »starim« ljudem, tako v smislu obiskovalcev kot tudi dela, ki se v njem opravlja. Na ta račun so krožile različne šale.

»Tako mlad, pa v muzej!«

so se mi mnogi čudili, ko so zvedeli, da študiram zgodovino in da me štipendira občinska kulturna skupnost z namenom, da bom po končanem študiju dobil službo v muzeju. Pozneje, ko sem bil že v službi, so mi nekateri dobrohotno svetovali, naj si najdem kako drugo službo, na primer kje v gospodarstvu, češ da v muzeju pač nimam nobene perspektive. Kako življenjsko napako bi naredil, če bi jih bil poslušal! Že čez nekaj let, ko je nastopila tranzicija, se je to pokazalo, ko so mnoge dotlej na videz trdne gospodarske organizacije propadle ali zmanjšale proizvodnjo in so tudi zaposleni s fakultetno izobrazbo, inženirji, ekonomisti, pravniki, vsaj začasno postali viški. Muzej pa je le uspešno kljuboval takim viharjem in celo razširil svojo dejavnost. Mladi zgodovinarji takrat, ko sem sam študiral, v muzej večinoma niso želeli. Študentov in diplomantov zgodovine je bilo v primerjavi z danes, čeprav so se že pojavljali presežki, še razmeroma malo, imeli so še ravno dovolj možnosti izbire, in večinoma so se videli kot profesorji na srednjih šolah, kjer so pričakovali, v vsakdanjem stiku z mladimi ljudmi, bolj dinamično in družbeno koristnejše delo kot pa »čemenje« v nekih temačnih in hladnih »luknjah« in »buljenje« v papirje in v knjige

– kot v kaki klavzuri. Večinoma so vpisovali in študirali takrat modno kombinacijo zgodovina-sociologija, da bodo poučevali poleg zgodovine še, ali pa predvsem, predmet *Samoupravljanje s temelji marksizma*, uveden po novi ustavi 1974 (»rdeči verouk«, kot ga je že takrat javno označil naš koroški filozof **Vinko Ošlak**). Malokdo je vpisal zgodovino kot samostojen študij, kot sem jo sam, kar bi že samo zase predstavljalo usmeritev v raziskovalne vode, kajti že ob misli, da se bodo morali učiti latinščino, mrtev jezik, pa še zelo težak povrh, jih je gotovo spreletel srh po telesu. Študentov, ki bi imeli žilico za raziskovalno delo, kar se je zlasti v našem muzeju, kakršen je bil zasnovan takrat, pričakovalo, pa je bilo malo. Zasnovan je bil deloma kot muzej, deloma kot raziskovalni inštitut za novejšo zgodovino, posebej delavskega gibanja in NOB pa tudi že povojnega obdobja, zlasti socialistične izgradnje. Deloma je bil zasnovan tudi kot zbirno mesto dokumentarnega in spominskega gradiva na temo NOB na Koroškem – našem in zamejskem. Zamisel Pavleta **Žaucerja** – Matjaža je bila, da bi se pri nas osnoval pravi dokumentacijski center vsega koroškega partizanstva, a je zaradi neugodne ekonomske situacije in drugih vzrokov ostala le mrtva črka na papirju.

Prekletstvo muzeja – kadrovske težave

Slovenjgraški del prihodnjega splošnega pokrajinskega muzeja za Koroško je bil ustanovljen spomladi 1951, torej pred 70 leti. Ob različnih poimenovanjih, kjer je v imenih sprva prevladovala narodno-osvobodilna, pozneje tudi revolucionarna plat, se je v začetku 80. let po volji starih revolucionarjev, **Žaucerja** in drugih, preimenoval v *Koroški pokrajinski muzej revolucije*, kar je čudno, kajti takrat, po Titovi smrti, je, sicer po kapljicah, a vendar že prihajala vse bolj na plano tudi druga, negativna plat te revolucije. Imel pa je muzej zaradi prej povedanega pa tudi zaradi negotove finančne situacije vsaj prvih 40 let, do začetka 90. let prejšnjega stoletja, kadrovske težave. Njegov ustanovitelj Bogdan Žolnir je od ustanovitve 1951 (gradivo je zbiral že od 1945. še kot učitelj na šolah) več kot 20 let delal v njem večinoma sam, le občasno so mu dodelili kako pomoč (tajnico, ki mu je čez čas pobegnila v Nemčijo, polovico čistilke, kako študentko, ki mu je med počitnicami urejala dokumentacijo, starega upokojenega partizana, ki je nekaj časa vodil skupine po zbirkah, a je kmalu zmanjkalo denarja za njegovo skromno plačilo). Naredil je ogromno, zlasti kar zadeva zbiranje in prezentacijo gradiva v obliki številnih razstav, stalnih in občasnih, sam je vodil skupine po razstavah med delovnim časom in izven njega, iskal gradivo za koristnike, bil na voljo učencem, dijakom in študentom za nasve-

Preurejena stalna zbirka muzeja, 1961, Bogdan Žolnir s skupino učencev

te pri pisanju spisov, seminarskih in diplomskih nalog, tudi gradivo jim je iskal in posređoval. Tudi pisal in objavljajl je zlasti članke in skromno knjizico o partizanskem tisku ob Mislinji, Mezi in Dravi (kaj več mu niso omogočili, oziroma se je pisanju lahko polno posvetil Őele, ko je bil upokojen), koristili so ga tudi kot govorca na proslavah in na pogrebih znanih partizanov, bil je pobudnik in strokovni utemeljitelj Őtevilnih spomenikov in znamenj NOB. Resda je dobil za svoje delo več nagrad, tudi Valvazorjevo kot najviŐjo na področju muzejske stroke, naziv muzejski svetovalec (na oboje je bil zelo ponosen), nazadnje Őe naziv častni občan. A zgodilo se je, da je celo Őe načrtovano in plačan letni dopust z druŐino moral odpovedati, ker se je pač neki pomembneŐ na občini nenadoma spomnil, da bi bilo potrebno za bliŐnje srečanje borcev pripraviti kako razstavo. Njegovih upravičenih ugovorov sploh ni posluŐal. Da pa ne bi mislili, da ga je zanimala samo zgodovina NOB: zelo se je trudil, da bi domačinka Mira Strmnik, potem ko je končala Őtudij arheologije, ostala v domačem kraju, vključili bi jo v galerijo ali v muzej (v tem, zadnjem primeru, bi lahko Őe od takrat Őe bolj upravičeno govorili o zametkih prihodnjega sploŐnega muzeja), a takrat za kaj takega Őe ni bilo posluha.

Po Őolnirjevem dokončnem odhodu v pokoj leta 1974 (zaradi kadrovskih teŐav, saj se kljub ve razpisom na njegovo mesto ni javil nihče, je »vlekel« svojo delovno dobo, kakor dolgo mu je zakon dopuŐal) je za dva meseca, v času Őolskih počitnic julija in avgusta, prevzel njegove naloge prof. JoŐe Potočnik, ki so ga nekateri Őe imeli za Őolnirjevega naslednika, a je jeseni raje odŐel nazaj na *Ekonomski Őolski center*, kjer je Őe leta poučeval zgodovino in zemljepis. Očitno je presodil, da bi zabredel v prevelike teŐave, na Őoli pa je le imel uteeno delo in finančno bolj gotovo situacijo.

Potem ko tudi zgodovinarja prof. Pavleta Dobrile, ki so ga Őeljno pričakovali, jeseni 1973 ni bilo, saj se je očitno odloil za pedagoŐko delo (predaval je na *PedagoŐki akademiji* v Mariboru), so morali za sedem let (1974–1981) za polovični delovni čas zaposliti upokojenega profesorja slovenŐine, domačina in bivŐega partizana Ferda Fischerja – Mojko, ki so ga v ta namen pripeljali iz Ljubljane. Pred upokojitvijo, kajpak invalidsko, je bil zaposlen na *InŐtitutu za zgodovino delavskega gibanja* (danes *InŐtitut za noveŐjo zgodovino*). V svojem času je kar veliko naredil. Muzej se je prostorsko razŐiril za sto odstotkov v primerjavi s preŐjnjim obsegom (tudi s pomočjo Karla Peka, ravnatelja galerije in *Zavoda za kulturo*, kamor je muzej takrat spadal, saj je bilo treba Őtirim druŐinam najti nadomestna stanovanja). Tudi njega

so, podobno kot prej Őolnirja, porabili za Őtevilne aktivnosti na terenu, zlasti za različne govore in otvoritve, česar je bil kot slavist Őe posebej veŐ. Pripravljala se je tudi razŐirjena in prenovljena stalna muzejska zbirka, zato je bil muzej kar nekaj let zaprt za obiskovalce. To so obŐalovali zlasti vodilni borci in revolucionarji in lokalni politiki, eŐ kakŐna politična Őkoda se dela, ker je muzej zaprt. No, potem ko so ga končno odpri, pa pretiranega navala nanj, vsaj na začetku, le ni bilo. Pozneje so ga obiskovale zlasti Őolske in sindikalne skupine. To pa je bil Őe čas, ko je zanimanje za zgodovino, prilagojeno akterjem revolucije in njihovemu gledanju, začelo v javnosti plahneti.

Vsega skupaj so mi znani Őtirje primeri, ko jim, čeprav so se trudili, ni uspelo pridobiti za muzej kakega diplomiranega zgodovinarja. Rista Stojanovića, takrat Őe profesorja (zgodovine in geografije), ki je zaključeval magistrski Őtudij, so malone pod »partijsko nalogo«, po »ukazu« medobčinskega sekretarja ZK, privedli iz osnovne Őole, kjer je dotlej pet let ravnateljaval, da je za nadaljnjih pet let od Fischerja prevzel vodenje muzeja. Muzej se je v tem času (1981–1986) kadrovsko okreplil in se organizacijsko postavil na noge, pridobil tudi nekaj novih posebnih stalnih zbirk, ki so dotlej manjkale, da bi bila stalna zbirka o NOB na KoroŐkem v muzejskih prostorih popolna: *Partizanska saniteta*, *Partizanske tehnike in tisk*, *Kurirske zveze*, *Bratske vezi*, *Sklepni boji*. V Dravogradu s(m)o 1982 uredili in priredili za obiskovalce bivŐe gestapovske zapore. **Őe pozneje, na začetku mojega ravnateljavanja, smo morali strokovni kader na neki način novaiti.** In smo dobili, kar je pač bilo na voljo. Nekje smo imeli srečno roko, druge malo manj. A takrat so se delovna mesta na Őolah Őe počasi napolnila, v muzejih pa se je kakŐno mesto izpraznilo. Postopoma so jih

KoroŐki pokrajinski muzej Slovenj Gradec,
2. nadstropje

napolnili mladi ljudje, tudi zgodovinarji (da ne govorim o arheologih in etnologih, ki na šolah niso imeli možnosti zaposlitve). Tako se je v slovenskih muzejih sčasoma zamenjala generacija, ki se je v njih zaposlila v prvih povojnih letih. Mladi so prinesli svež veter in sveže ideje, muzej-sko področje je doživelo preporod.

Kljub višjemu statusu muzeja in visoki udeležbi na njegovi otvoritvi – večne finančne težave

Po več preložitvah je bila stalna zbirka končno odprta 25. aprila 1981 za dan OF, s tem je bil končno odprt tudi muzej: z velikim pompom, ob udeležbi Sergeja Kraigherja, takratnega predsednika predsedstva Jugoslavije, ki je stalno zbirko tudi odprl. Vse mesto je bilo tisti popoldan, se spominjam, polno policistov, uniformiranih in v civilu, tudi s policijskimi psi. Kraigher sam je imel dobro osebno varovanje. Koroški partizani – glavni zunanji skrbniki muzeja, ki so stali za prenavo in širitvijo, so bili zelo ponosni, da se je njihov partizanski tovariš povzpel tako visoko, in veliko jim je pomenilo, da se je odzval njihove-mu vabilu in razstavo odprl. A kljub tako visoki udeležbi so se kmalu začele v muzeju finančne težave. Zaradi bližajoče se otvoritve, ki je požirala velika finančna sredstva, je bilo treba zaprositi financerje, (koroške občine in Kulturno skupnost Slovenije) za avanse na sredstva za materialne stroške. Ta so bila - namenjena za čas do konca leta - tako porabljena že do prve polovice leta. Tisto leto zato ni bilo denarja niti za malico, stroške za prevoz na delo, potne stroške za terensko delo in službene poti niti za regres za letni dopust. Varčevati je bilo treba celo pri ogrevanju delovnih prostorov (razstavnih tako ali tako nismo nikoli ogrevali, čeprav smo imeli obiskovalce tudi pozimi), varčevati je bilo treba tudi pri takrat še edinem telefonu, ki ga je muzej pre-mogel, ogrožene so bile že skromne plače tistih maloštevilnih dotlej zaposlenih. Delovne prostore so lahko opremili s pohištvo, ki ga je občinski sindikat malo pred tem odpisal (muzeju pa je lahko služilo še kar precej let).

Muzej se je ob razširitvi tudi organizacijsko ločil od *Zavoda za kulturo*, kamor je dotlej spadal. To je bilo med akterji tega dejanja ocenjeno kot velik dosežek, tudi sam ga ocenjujem tako, zato ne razumem kratkovidnosti nekaterih odgovornih ljudi, ki bi še danes radi spet združili tisto, kar se združiti ne da, v popolnoma napačnem prepričanju, da bodo na ta način kaj prihranili. Kjerkoli so to storili, se je v praksi, tudi pri nas v

Slovenj Gradcu, pokazalo kot slabo; prav nič niso prihranili, ustvarili pa so kopico novih problemov, kajti ustanove, kot galerija, knjižnica, muzej, kulturni dom in še katera, združene pod prisilno skupno streho, so, čeprav kulturne, vseeno vsaka zase dovolj specifične in zato nezdružljive.

Razmejitvena bilanca muzeja z *Zavodom za kulturo* je sredi leta 1981 pokazala rezultat nič. Finančni problem muzeja so potem nekako rešili z obvodom, tako da je občina Slovenj Gradec dala nekaj denarja iz proračuna pod formulacijo, kot da gre za najemnino za prostore ob volitvah. To je bila le **časna rešitev** do konca leta, a tudi sistem financiranja, kot je bil zastavljen, očitno ni deloval. Takratne štiri koroške občine, ki so že v samem začetku nerade pristale na to, da bodo poleg *Kulturne skupnosti Slovenije* sofinancirale muzej po posebnem ključu, niso vse izpolnjevale svojih finančnih obveznosti do muzeja, zlasti ne občina Radlje, kar je bil slab zgled tudi za druge občine. Prisiliti v to jih ni bilo mogoče, ker niso bile vezane s pogodbo, ampak s »samoupravnimi sporazumi«. Finančni problemi, ki so bili med drugim vzrok, da mnogi v tej službi niso videli prave perspektive zase, so se postopno resda izboljševali, a so se muzeja držali vse do 1. januarja 1990, ko je financiranje njegove osnovne dejavnosti v celoti prevzelo *Ministrstvo za kulturo RS*. Nastajal je finančni primanjkljaj, tudi na račun moje zaposlitve, čeprav sem bil kot kadrovski štipendist že 1977 namenjen za muzej, ko o mojih poznejših sodelavcih še ni bilo ne duha ne sluha, nanoslo pa je tako, da sem prišel v tisti prvi, Stojanovičevi ekipi zadnji, šesti po vrsti, ker sem moral še prej doštudirati in odslužiti vojsko. Tako se je dogajalo, da je moral moj predhodnik prosjačiti po tovarnah, da so nam pokrivalo stroške za elektriko in ogrevanje. K temu so nas spodbujali tudi financerji sami, pa tudi takratni lokalni politiki, češ: »*Zakon o svobodni menjavi dela* vam to omogoča; pojdite v tovarne, naj vam še one kaj dajo!« Ponujali smo jim svoje razstave, razstavljali po tovarniških jedilnicah, pač v duhu takrat aktualne politične parole »*približati kulturo delovnemu človeku*«. Prislужili smo si sicer nekaj denarja, nesorazmerno z vloženim trudom, vendar razstave niso bile prilagojene za premike, pa tudi vsak prostor ni bil primeren. Ali ne bi mogli tudi delavci (in kmetje) priti k nam v muzej, v popoldanskih ali večernih urah, ob vikendih ali ob določenih dnevih, ko smo omogočali in še vedno omogočamo brezplačne ogleda, če je (bil) problem v denarju? Saj vendar ne delamo samo za tako imenovano družbeno elito. Tako sem se spraševal že takrat in se včasih še danes. A problem, kot sem se prepričal, ni (bil) v denarju, ampak v glavah in v splošni človeški ležernosti.

Pokrajinska ustanova – prednost ali slabost?

Najbolj nehvaležno je bilo, po mojem videnju in izkušnjah, biti v tistih časih, do 1990, medobčinska, regijska oziroma pokrajinska ustanova, kot je bil naš muzej, ki je s pridobitvijo tega statusa prevzela nase skrb tudi za zamejsko Koroško. Občinske ustanove so občine vsaj štejele za »svoje« in bolj gledale nanje. Nas pa so si podajale kot žogico; kot vroč kostanj, vroč krompir. Sreča, da nas je *Kulturna skupnost Slovenije* financirala s tretjinskim deležem, ki se je sčasoma spremenil v polovičnega, sicer bi nam šlo še slabše. Lastna občina nam je svetovala, naj si več denarja za svoje delovanje izborimo od »regije«; beri: zlasti od ravenske občine, ki je bila v tistih letih vsekako bogatejša in je imela višjo prispevno stopnjo za kulturo. In naj »malo pritisnemo« tudi na obe ostali občini (Dravograd in Radlje), da bosta izpolnjevali svoje obveznosti do muzeja. (Le kako, saj smo bili povsem nemočni?) Od sekretarja ZK ravenske občine, ki je tako politiko naših sprevidel, pa sem slišal na lastna ušesa: **»Kakor se bo vaša občina vedla do vas, tako se bomo tudi mi!«** Ko sem prosil vodstvo železarne za denarni prispevek, mi je direktor celo pisno odgovoril, da bo sicer nekaj dal, vendar imajo že obveznosti do »svojega«, *Delavskega muzeja*. Oba navedena sta bila moja bivša gimnazijska profesorja. A tudi od naših, slovenjgraških podjetij, *Tovarne usnja* in *Lesne*, ni bilo kaj pričakovati, saj so dajali prednost *Galeriji*, ki so jo, tako kot občinske strukture, videli kot osrednjo kulturno ustanovo. Pa sta bila oba direktorja omenjenih firm prej medobčinska sekretarja ZK za Koroško! Vse to poudarjam z namenom, kajti mnogi mislijo še danes, da smo bili kot muzej revolucije v »tistih časih« nekakšna privilegirana ustanova. Daleč od tega! Borci in revolucionarji, ki so do 1990 še »držali roko čez muzej«, so nam znali deliti le »pametne« nasvete, pričakovali ali celo zahtevali so marsikaj od nas, v konkretnih problemih pa nam niso znali ali zmogli pomagati prav nič. Morali smo si pomagati sami, kakor smo vedeli in znali. V rdečih številkah sicer nikoli nismo bili, a to je bila varljiva slika. Kdove kakšne širokopotezne dejavnosti – pri tem mislim na obsežne razstavne projekte – še dolgo v čas mojega direktorovanja nismo mogli izvajati; kvečjemu le redno muzejsko delo. Sam, brez kakršnekoli podpore, sem šel na *Kulturno skupnost Slovenije* kmalu potem, ko sem kot rosno mlad, komaj 28-leten, 1. oktobra 1986 prevzel vodenje muzeja, jim razložil situacijo in uspel vsaj toliko povečati njihov finančni delež, da nam prosjačiti po tovarnah ni bilo več

treba. Podobno sem naredil tudi še pozneje, ko smo svojo dejavnost toliko razširili, da je financiranje, tokrat le od enega financerja, ni več dohajalo. Kot sem namreč počasi sprevidel, muzej s tako ozko zamejeno vsebino, kot je bil naš, ni bil več širše zanimiv, treba je bilo misliti na širitev dejavnosti.

Muzej in tržno gospodarstvo

Po letu 1990, v času demokracije in samostojne slovenske države, ko smo tudi začeli na veliko prisegati na tržno gospodarstvo, so postale moderne različne oblike izobraževanja za direktorje kulturnih ustanov in za strokovni kader: seminarji in delavnice. Tam so nam polnili glave s tem, kako moramo razvijati »sponzorsko strategijo«, iti h direktorjem podjetij in jih prepričati v vlaganje v muzejske projekte. Tako je lahko govoril Mitja Rotovnik, direktor *Cankarjevega doma*, ki je bil v popolnoma neprimerljivem položaju z nami. Prepričevali so nas tudi, naj se čimbolj »tržno obnašamo«, »tržimo svoje proizvode«, »povečujemo lasten prihodek« itd. V praksi pa se je stvar pokazala popolnoma drugače. Kar zadeva lasten prihodek, smo se v mojih časih za to močno trudili, vendar dlje od petih odstotkov nismo prišli nikoli; še to komaj kdaj pa kdaj. Glede »sponzorske strategije« pa: mi in vodstvena struktura podjetij, tako sem spoznal, smo (bili) dva različna svetova. Morda je to delovalo tam, kjer sta bila direktor kulturne ustanove in direktor kake pomembne firme v sorodstvenih ali kakršnihkoli drugih povezavah. Kdove, sredi kakšnega strateškega razmišljanja sem ujel kakega direktorja, ko sem jih šel prosit za sponzorski prispevek, v glavnem na ljubo svojemu kolektivu, ki se je rad ogledoval po drugih ustanovah, ki so imele sponzorje, čeprav sem bil sam vseskozi mnenja, in tako sem v svoji vlogi tudi deloval, da mora muzej pridobivati denar iz sistemskih virov.

Od mojih treh naslednikov doslej tega ni počel nihče več. Tudi zato ne, ker so se razmere v gospodarstvu medtem radikalno spremenile. Prejšnjih tovarn, ki so bile družbena lastnina, in so imeli njihovi direktorji le še kanček zavesti, da morajo tudi za kulturo v svojem kraju kaj prispevati, ni več, vse so propadle, ali pa živijo v kaki drugi obliki, v glavnem, vse je medtem postalo privatna lastnina; privatnik pa, če že kaj da, hoče za to tudi kaj imeti. Kvečjemu se danes kulturne ustanove borijo za evropske projekte, a še tu so uspehi zelo skromni; le redko kateri je odobren – po nekaterih podatkih le deset odstotkov od zaprosenih. Pa tudi, kolikor sem se lahko sezna-

nil, ti projekti niso najboljša rešitev. Evropske institucije jih razpišejo po svojih lastnih kriterijih in lastnih pogledih, tako vsebina projekta včasih ni najbolj skladna z vsebinami, ki jih pokriva muzej, in z njegovim poslanstvom. Naravnani so na čezmejno povezovanje različnih evropskih subjektov, torej je po vsej sili treba iskati partnerja ali več partnerjev čez mejo, ki ti odgovarjajo ali pa tudi ne, tako je končni rezultat projekta včasih kompromis med posameznimi partnerji. Tudi roki za izvedbo so kratki in jih ni mogoče prekoračiti, sistem izvajanja je zelo rigiden, saj je treba tako rekoč vsak korak vnaprej predvideti, kar je velikokrat težko, in ga finančno ovrednotiti. Vse to pa gre na račun kvalitete končnega izdelka.

Skratka, za normalno funkcioniranje potrebuje ustanova trden vir financiranja osnovne dejavnosti, torej plač zaposlenih in materialnih stroškov. Za projekte pa je normalno, da se zanje po potrebi bori »na prostem tržišču«.

Posebnosti muzejskega dela

Največji problem je bil z občino Radlje, ki bi nam morala zagotoviti 17 % sredstev, pa nam ni dajala nič. Dobesedno hvalili so se, da imajo najnižjo prispevno stopnjo za kulturo v Sloveniji. V ekspertizo o možnosti združitve muzejskih kapacitet v regiji, ki sta jo leta 1991 kot »neodvisna strokovnjaka« pripravila kolega iz velenjskega muzeja in je bila podlaga za načrtovani regionalni splošni muzej, je občina Radlje dala zapisati, da od muzeja nima prave koristi. Morda so imeli deloma celo prav, kajti kljub okrepitvi smo bili kadrovske še vedno zelo podhranjeni. S tremi strokovnimi močmi, od teh je bil eden ravnatelj (direktor), zaposlen v veliki meri z vodstvenimi nalogami, ki jih je bilo kljub majhnosti ustanove veliko (ostalo pa je bila tudi »režija«, vendar potrebna za normalno poslovanje ustanove), res nismo mogli ves čas učinkovito zadovoljevati potreb vseh štirih koroških občin in zamejske Koroške, pa če smo se še tako trudili. Potrebni so nam bili še dodatni strokovni kadri, ki bi jih v normalnih razmerah najbrž bili že takrat zaposlili, a zaradi situacije, ki sem jo nakazal zlasti na začetku, jih je bilo težko dobiti, pa tudi nihče nam jih ne bi bil pripravljen odobriti, tudi če bi bili na voljo. Kvečjemu smo v težkih časih »gospodarske stabilizacije« od 1980 do 1990, ki je vodila v konec Jugoslavije, od odgovornih ljudi dobivali odgovor, naj »iščemo notranje rezerve«. Le kje naj bi jih bili našli, ob tako skromni kadrovske zasledbi?

Problem pri muzejskem delu pa je tudi, da gre v veliki meri za projektne naloge, ki se lahko vlečejo leto dni ali tudi več – včasih vezane le na eno občino, včasih povezane s pomembnimi obletnicami – in v tem času kustos ne more delati veliko drugega, mora se posvetiti le enemu projektu. Vse štiri občine in njihovi delegati (svetniki) pa so pričakovale, da bomo vsako leto za vsako kaj naredili, in smo jim morali to po vsej sili dokazovati, da smo upravičili skromna sredstva, ki so nam jih dajali (če so nam jih sploh). To nas je stalo veliko živcev. Bili smo tudi še mlad kolektiv, odhodi na porodniške so bili tako rekoč na dnevnem redu, kar velja tudi za poznejša, devetdeseta leta. V tako majhnem kolektivu, kot je (bil) naš, pa se vsak kadrovske izpad pozna veliko bolj kot v večjem kolektivu. Nadomeščali smo jih z nadomestnimi zaposlitvami mladih in manj izkušenih (pripravnikov), ki so se v letu dni, kolikor so bili v kolektivu, ravno prav uvedli in že so morali oditi. To je bil zlasti problem pri strokovnem kadru zaradi projektne naloge naravnanih na daljši rok, ki jih mora avtor speljati od začetka do konca sam in skoraj ni možnosti, da bi ga lahko kdo nadomestil. Taki in podobni problemi pa, kot rečeno, naših financierjev niso prav nič zanimali. Skratka, sistem financiranja je bil neustrezen in zelo smo si oddahnili, ko so ga s 1. 1. 1990 spremenili in smo imeli odtlej enega samega financierja, *Ministrstvo za kulturo RS*.

Kadrovske štipendist se uvaja v delo muzeja

Kot kadrovskega štipendista so me že kot študenta obremenili s strokovnimi nalogami, za kakršne me fakulteta vsekakor ni usposobila. Moral sem se znajti sam, dobra stran tega pa je bila, da sem si na ta način že zgodaj začel nabirati strokovne izkušnje, kar mi je prišlo prav pozneje. Komaj 23-letnega študenta četrtega letnika so me koroški partizani leta 1981 vpregli v pisanje knjige *Koroško partizansko zdravstvo* skupaj z Antonom Ikovicem iz Solčave. Tu bi rad omenil gledanje starih revolucionarjev, da lahko zgodovino NOB najboljše napiše le, kdor je NOB sam doživel. Tako so dajali pisati knjige ljudem, ki za to delo niso bili strokovno usposobljeni (tudi čevljev ne zna narediti vsak, kaj šele napisati strokovno zgodovinsko delo). Ko pa se je stvar zaustavila, so znali poiskati strokovno pomoč – tam, kjer jim je bila najbolj pri roki. Tako je že leta 1985, ko sem bil star komaj 27 let, izšla moja prva knjiga v soavtorstvu in po oceni strokovnega recenzenta dr. Milana Ževarta je bila še kar dobra.

Istočasno sem pripravljaj diplomsko nalogo o mladinskem gibanju na Koroškem v času druge svetovne vojne; izšla je kot moja prva samostojna knjiga v sicer »nesrečnem« letu 1990, ko je zanimanje za tovrstno literaturo doseglo dno, in je zato ostala v javnosti premalo opažena. Kot študent sem že 1981. prvič sodeloval z referatom na znanstvenem simpoziju, naslednje leto, ko sem zaključeval študij in se pripravljaj na odhod v vojsko, pa sem moral samostojno sodelovati pri pripravi razstav o partizanski saniteti in o kurirskih zvezah v muzeju ter o nacističnem nasilju v bivših gestapovskih zaporih v Dravogradu. Za tako delo me fakulteta prav tako ni usposobila, tudi vprašati nisem imel prav koga. Zgledoval sem se pač po tistem, kar je že bilo v muzeju.

Spoznanje: delo v muzeju sploh ni lahko in enostavno

Po zaposlitvi v muzeju 1. oktobra 1983 sem bil leto dni pripravnik. Nadaljeval sem z delom na prej omenjenih projektih, ki sta doživela nazadnje knjižno realizacijo, pisal tudi druge članke, pripravil kako manjšo razstavo, prvih nekaj mesecev pripravniške dobe pa sem porabil, da sem uredil in popisal obsežen arhiv. Najbolj pa me je, ob neurejenem arhivu, mučilo reševanje številnih prošenj za potrdila, ki so jih ljudje ravno takrat naslavljaj na muzej zaradi urejanja določenih statusov. To isto se je ponavljaj večkrat tudi pozneje, v času demokracije in samostojne slovenske države, ko so politiki brez občutka za naše tegobe obljubljaj ljudem popravo krivic iz preteklosti, s tem pa včasih tudi povsem po nepotrebnem povzročaj naval na muzeje in arhive. Na koga drugega naj bi se ljudje obrnili pri nas kot na muzej? Takrat so vsaj prvič malo začutili, da jim je potreben. Problem je bil v tem, da zgodovinarja pač ne zanimaj toliko posamezne osebe (razen kadar gre za glavne akterje kakega dogajanja), ampak splošni zgodovinski procesi in pojavi. Če že sestavljaj sezname oseb, počnemo to izključno zato, da na osnovi teh seznamov pojasnimo širši zgodovinski proces ali pojav. A tega ne počnemo kar tako, ampak v tesni povezavi s projektom, ki pa lahko traja več let. Taka usmerjenost pa ima za posledico, da muzej ni od samega začetka zbiral gradiva na način, kot bi ljudje sedaj želeli. Nikoli namreč nismo bili kot policija ali zdravstvena ustanova, da bi si bili sproti oblikovalj dosjeje o osebaj, ki bi jih po potrebi potegnili iz omare in prepisaj podatke iz njih. Gradivo imaj urejeno po tematiki, deloma tudi po vrsti gradiva (na primer partizanske tiskovine), in tako so podatki o osebaj razsuti po

številnih fasciklih in dokumentih. Vse to poiskati za vsakega prosilca posebej je bil vsakič mali raziskovalni projekt, ki zahteva kar nekaj časa, uspeh takega iskanja pa ni vedno zagotovljen. Tudi odtlej, ko imaj arhiv urejen in popisaj in ga tudi sam veliko bolje poznaj kot na začetku, ne bi mogel na pamet z gotovostjo trditi, v katerem delu je podatek o neki osebi oziroma ali sploh je, saj jih je preveč, da bi si jih lahko zapomnil. Da se razumemo: imaj številne izjave ali daljše spominske zapise, ki so nam jih ljudje nekoč dali; tudi vprašalne pole za vstop v *Zvezo borcev* in podobno. Vse to seveda urejeno po abecednem redu priimkov oseb, toda na osnovi takega gradiva, ki ga je kdaj dal muzeju posameznik, pač ne moremo sedaj taistemu posamezniku izdati potrdila, na osnovi katerega bo uveljavljaj kake materialne pravice. Mora biti omenjen v kakih dokumentih, tudi v pričevanjih drugih ljudi, kar vse dodaj kot prilogo h potrdilu. Vse to moraj seveda poiskati tudi po drugih arhivskih inštitucijah, kamor sem vsa leta zahajaj. A ljudi že skoraj po pravilu zanima ravno tisto, česar jim ne moremo dati ali jim težko damo.

Skratka, ugotovil sem že na začetku, da delo v muzeju niti malo ni lahko in enostavno. Težko bi ocenil delo učiteljev in profesorjev na šolah, kamor so rajše kot v muzej odhajaj služiti moji kolegi, a zdi se mi, da imaj precej bolj načrtovano in zlasti predvidljivo delo, v skladu z učnim načrtom, ki je razdeljen po temaj in po urah. V muzeju tega ni, imaj sicer letni delovni načrt, kjer pa so naloge le okvirno določene. Znotraj tega okvirja pa se pričakuj maksimalna kreativnost in samoiniciativnost, kar je po eni strani dobro, a zahteva tudi maksimalno samostojnost pri delu. Moraj biti dinamični in prilagodljivi, kar bi sicer lahko šlo tudi na škodo kvalitete dela, a vendar, kot bom razložil v nadaljevanju, ni tako.

Naše intelektualno delo ne more biti normirano, torej niti najboljši planer ne more natančno predvideti, koliko časa nam bo vzel kak projekt, in nobenih meril ni, koliko je dopustno zaposlenega strokovnega uslužbenca obremeniti. Lahko se kje vmes odprejo kaki novi viri, izhajaj vmes nove knjige, kar vse je treba med projektom, ki ga izvajaš, upoštevati. Zlasti pa nastopi problem, ko se poleg glavnega projekta, ki ga kustos izvaja, nakopičijo še druge naloge, ki medtem prihajaj s terena in na katere se moraj odzivati, čeprav niso bile planirane. Še na videz tako nedolžna pobuda s terena pa lahko potegne za sabo marsikaj. Ne smemo pozabiti, da imaj muzej tudi obiskovalce, ki jih je treba voditi po zbirkah, kar nas dodatno zaposluj. Težava pri nas je v tem, da imaj zbirke razporejene po vsej regiji. In če glavni projekt, ki ga izvajaš, za nekaj časa preki-

neš, ko si ves vpet vanj, se je potem zelo težko ponovno vključiti vanj; marsikaj vmes pozabiš in ponovno zvezati pretrgane niti je včasih prava umetnost.

Včasih se mi zdi pravi čudež, da sem v teh letih kljub vsemu (direktorskimi nalogam, ki sem jih opravljal 13 let, in domačim obveznostim, saj sem si stanovanjski problem moral reševati sam), uspel napisati in izdati toliko knjig, pa še debelih povrhu. Torej: več nalog na kupu, vsaka zahteva poglobljen študijski pristop, vse so pomembne in za vse obstajajo roki, ki se jih je treba držati. Kustos, ki da kaj na sebe in na svoj strokovni ugled, pa si ne bo dovolil, da bi oddal površno narejen izdelek. Tako ne preostane drugega, kot nositi si delo domov, ostajati v službi tudi po službi, prihajati v službo med vikendi in celo med prazniki, da lahko zadostiš rokom in kvaliteti. Nihče te ne vpraša, kako boš vse to izpeljal, to je tvoj problem. Včasih je prav odbijajoče trpati si na silo v glavo tudi po tri različne vsebine naenkrat, za tri različne naloge, ki te čakajo v kratkem, zlasti ker nisi vedno enako razporejen, včasih te izda zdravje, tudi leta prinesejo svoje. Da ne govorim o še drugih problemih; zlasti pri novejši zgodovini pomanjkanje zgodovinske distance, soočenje s še živimi akterji, ki se vsak različno spominja istih dogodkov, včasih jih vodijo različni, tudi politični ali pa povsem osebni interesi.

Muzej in samoupravljanje

Do leta 1990 so nas obremenjevali tudi s »samoupravljanjem«, iz katerega je naša takratna oblast naredila mit, čeprav različne oblike soodločanja delavcev poznajo že davno tudi v kapitalističnem svetu. Že ko sem nastopil službo, sem moral prebrati kup samoupravnih aktov in podpisati akt (ne bi rad obremenjeval bralcev z njegovim zelo kompliciranim imenom). Imeli smo zbor delavcev, ki smo ga sestavljali vsi zaposleni (šest oseb), poleg tega tudi »razširjeni zbor delavcev«, v katerem so bili tudi zunanji člani, ki so jih imenovalе občine in družbenopolitične organizacije ter *Skupnost koroških partizanov* v Ljubljani in *Zveza koroških partizanov* v Celovcu, skratka, zainteresirana javnost (tak organ, imenovan *Svet zavoda*, imamo tudi danes, a je seveda drugače sestavljen). Morali smo biti tudi sindikalno organizirani; vsi zaposleni v enem sindikatu, ne tako kot danes, ko jih je več in ko imajo direktorji svojega, delavci spet svojega in ko je članstvo v sindikatu prostovoljno. Morali smo, pri šestih ali manj zaposlenih, celo organizirati interne volitve

ali referendum, natanko po predpisih, tajne, z volilno skrinjico, s komisijo, v kateri direktor po svoji funkciji ni smel biti. Kot celota smo bili tudi delegacija za različna področja; sam sem bil na primer v delegaciji *Samoupravne interesne skupnosti* (SIS) za otroško varstvo za področje kulture in šolstva, čeprav sta moja dva otroka zrasla ob babici in dedku. Dobival sem obsežno gradivo, včasih se mi ga je ljubilo predelati, včasih tudi ne, vsaj ne v celoti. Šel sem na sestanek, kjer smo malo »pojmrli«, **se potožili drug drugemu**, ugotovili, da je gradivo dovolj strokovno napisano, da pa v finančnem delu ne moremo pravzaprav vplivati na nič (**če bi nam povečali proračun, bi morali drugim vzeti**), in se razšli. Skratka, vstran vržen čas.

Obrambne priprave

Morali smo imeti tudi enoto Civilne zaščite, v kateri smo bili vsi; prihajalo je celo do takih absurdov (pa ne samo pri nas, tudi drugje), da je enostavno zmanjkalo ljudi in je moral vsak prevzeti po več funkcij. **Že na začetku moje direktorske dobe** so me obremenili med drugim tudi s pripravo novih obrambnih aktov, za kar nisem bil strokovno usposobljen in sem se z njimi zelo mučil. Pa še vprašati si nikogar nisem upal, saj je bilo leta 1987 vse še tako strogo zaupno. A smo ravno takrat dobili inšpekcijo, sicer ne iz poveljstva armade, s čimer so nam sprva grozili, ampak z *Ministrstva za kulturo*, stvar pa je bila kljub temu videti resna. Takih in podobnih dodatnih obremenitev je bilo v naslednjih letih še več. Kot se je potem izkazalo, sem štiri mesece vrgel vstran, saj novih aktov nihče od odgovornih ni niti pogledal; potem ko je prišlo do osamosvajanja in junijske vojne 1991, pa so se pokazali popolnoma nekoristni. Edina moška v muzeju sva bila takrat mobilizirana, štiri sodelavke pa so imele še majhne otroke. Nihče od odgovornih ni pomislil, kako bomo reševali gradivo, ki smo ga sicer imeli takrat neprimerno manj kot danes, in kdo bo organiziral gašenje požara, če bo do njega prišlo. Na srečo se je potem vse dobro izteklo.

Od muzeja revolucije k splošnemu muzeju

Po letu 1991 so nastopili tudi družbeni pogoji, da smo iz muzeja NOB oziroma revolucije naredili splošni *Koroški pokrajinski muzej*. V teh prizadevanjih nas je podpiralo tudi *Ministrstvo za kulturo*, ki nam je, sicer postopoma in s težavo, omogočilo štiri nove zaposlitve (arheologa,

etnologa, dokumentalista in tehnika restavratorka) ter nam dalo sredstva za ureditev depojev in delavnic v stari osnovni šoli v Podgorju. Mestna občina Slovenj Gradec nam je pomagala pri ureditvi arheološke zbirke v prostorih bivših zaporov v naši matični zgradbi in arheološkega najdišča na Sv. Juriju na Legnu. Za nas je odkupila **Čarfovo** zbirko *panjskih končnic* (več kot 300 primerkov). Z vsem omenjenim smo skupaj s prejšnjim kadrovskim potencialom za silo pokrili glavna področja. Od prej smo imeli na skrbi *Paučkove partizanske bolnišnice* na zahodnem Pohorju in *gestapovske zapore v Dravogradu*, sedaj smo uredili še *stalno zbirko o koroškem plebiscitu v župnišću Libeliče*. Ukvarjali smo se tudi že s popisovanjem in urejanjem *Sokličeve zbirke in zbirke na Muti*, odkupili pohištvo odvetnice in pisateljice Ljube Prenner in naravoslovno gradivo Maksa Kunca ter opravili še več odkupov manjših zbirk. Seznam vseh aktivnosti na poti v splošni muzej v času do leta 1999, ko sem bil še sam direktor muzeja – od razstav, lastnih in gostujočih, arheoloških izkopavanj in drugega terenskega dela do raziskovalnega dela in pisanja ter novi usmeritvi prilagojenega pedagoškega dela – bi bil predolg. Čez leta, v času, ko je bil direktor Marko Košan (1999–2007) in ministrica za kulturo Andreja Rihter, je prišlo tudi do združitve s *Koroškim muzejem* (prej *Delavski muzej Ravne*, kar je bilo prepoznano kot primer dobre prakse in kot zgled za podobne primere drugod v Sloveniji. Tu bi porabil preveč prostora za še bolj podrobno opisovanje mukotrpe zgodbe združevanja obeh muzejev, o katerem smo prvič govorili že v prejšnjem sistemu, vmešavanja politike in lokalne oblasti Slovenj Gradca in Raven v začetnem obdobju tega procesa, predvsem pri vprašanju, kje bo sedež muzeja, kar je povezano s prav tako dolgo zgodbo o slovenski lokalni samoupravi, ki se vleče že desetletja in je ostala na pol poti. Postopoma, v času direktorovanja Brigitte Rajšter (2007–2017), sta bili oblikovani še dve enoti muzeja, v Dravogradu in Radljah. Vsa leta se je povečevalo tudi **število zbirk, v enotah in** na terenu po vsej Koroški, tako da jih imamo sedaj **že čez 50**. V času aktualnega direktorja Tadeja Pungartnika od 2017 dalje si močno prizadevamo za promocijo Huga Wolfa, ki mora kot svetovno priznan skladatelj dobiti tudi v svojem rojstnem kraju tisto mesto, ki mu pripada, kar na žalost dolgo po vojni ni bilo nekaj samoumevnega. Ob okrogli 70. obletnici pa se nam bo končno uresničila dolgoletna želja pridobiti in urediti sodobne muzejske depoje. Tisti v stari osnovni šoli Podgorje so bili namreč že do konca mojega mandata kar polni, od takrat pa je minilo že 22 let!

Kakšen je sodobni muzej in kaj mora(mo) storiti za večjo prepoznavnost?

Po svojem odstopu z mesta direktorja muzeja, o čemer sem dajal izjave za medije že ob dogodku, sem se s 1. avgustom 1999 s polno paro posvetil strokovnemu delu. Razvoj muzeja kot tudi dogajanje v zvezi z njim v okolju, kjer deluje, sem še vedno spremljal, vendar nekoliko manj intenzivno. Že davno pa sem imel priliko spoznati, da sodobni muzeji, tudi naš *Koroški pokrajinski muzej*, niti zdaleč niso ustanove, kamor bi si želeli tisti, ki bi se jim nekaj let pred upokojitvijo zahotelo mirnega kotička, kjer bi v miru in brez skrbi dočakali svoj zasluženi pokoj. Nasprotno, muzeji so danes dinamične, odprte, sodobne ustanove, podvržene konkurenci in dokazovanju; ustanove, ki se morajo hitro odzivati na izzive svojega okolja in širše družbe. Zaposleni v muzejih pa so v nasprotju s prepričanjem, ki je vladalo nekoč in ki morda kje vlada še danes, o čemer sem govoril na začetku, večinoma deloholiki, ki z veseljem, zanosom in idealizmom opravljajo svoje delo v korist širše skupnosti; ki si sami nalagajo dodatno delo, ostajajo pogosto v službi tudi po izteku delovnega časa, si nosijo delo celo domov, ne da bi za to dobivali kakršnokoli plačilo za nadure, ki ga v naši dejavnosti tako ali tako tudi po zakonu ne more biti. Tudi avtorski honorarji za objavljena dela, za katere je bilo, resnici na ljubo, v prejšnjem sistemu bolje poskrbljeno, so že davni, obledeli, skoraj zamrli spomin. Razstava *Kaj pa vi sploh delate?*, ki je gostovala pri nas pred več kot desetimi leti, je za razliko od številnih drugih, ki smo jih dotlej odprli, govorila o muzeju samem in o njegovem delu, in to o tistem, ki je očem javnosti skrito. Tako delo, pa naj gre za pripravo projektov ali pa za redno muzejsko delo, predstavlja 90 odstotkov muzejskega dela. Le 10 odstotkov je očem javnosti vidno v obliki razstav ali kake druge, vidne dejavnosti. Pa vendar vsako leto odpremo nekaj razstav, lastnih ali gostujočih, izdamo nekaj publikacij in imamo še številne druge aktivnosti, o katerih javnost sproti obveščamo. Vsekakor moramo upoštevati, da z eno samo tovrstno razstavo vseh ljudi ne moremo prepričati. A nič hudega, pomembno je, da o svojem delu javnost stalno informiramo. Predvsem pa, da delamo intenzivno še naprej na vzgoji mladih obiskovalcev. Le tako nam vprašanj, kaj v muzeju sploh delamo, tudi v prihodnje zares nihče več ne bo postavljajal.

Dr. Marjan Linasi

SHOTS 2021

Druženje s filmskimi ustvarjalci pod zvezdami

Tudi letošnje leto, ki ga je v veliki meri zaznamovala še vedno trajajoča pandemija, se je v objemu graščinskega ambienta *Rotenturn* v Slovenj Gradcu napelo filmsko platno, na katerem je svetloba v temi noči izrisala gibljive slike pred številnimi filmskimi navdušenci, ki bi jih po šestih letih od začetka festivala že lahko imenovali ‚cineasti shotsov‘. Nabor filmov je bil raznolik, kot vselej, žirija v sestavi Gaja Pöschl, Lucija Smodiš, Albin Wildner in Matjaž Šmalc, mednarodna.

Zmagovalec festivala, ki je prejel nagrado za najboljši film festivala pa tudi za najboljši študentski film in glavno moško vlogo (Erik Major), je film *Anja*, ki ga je podpisal režiser Benő Baranyi iz Madžarske. Gre za pretanjeno pripoved mladega specializanta medicine, ki začne dvomiti tako v svojega mentorja - porodničarja kot v poslanstvo medicine, ko se sooči z romskim dekletom po imenu Anja, potem ko odkrije, da je njegov mentor izkoristil njeno nevednost ter samovoljno posegel v njeno pravico do rojevanja otrok pod pretvezo njene dobrobiti. Ganljiva zgodba, še posebej, če pomislimo, da je bila predloga za film resnična zgodba.

Glede na predanost in srčnost, ki ju občinstvo leto za letom izkazuje filmom ter njihovim avtorjem, je na *Shotsih* gotovo najbolj pomembna nagrada občinstva. Letos jo je prejel slovenski študentski film *Maks* v režiji Martina Drakslerja. V hladnem okolju betonskih mestnih blokov, kjer živi pod strogim varstvom svoje bojzljive mame, ki se v svojem nadzoru nad njim in sabo boji zanj, se sedemletni Maks v njeni odsotnosti sprijatelji s prijaznim mlajšim moškim, ki bi hkrati lahko bil njegov oče in prijatelj, ki ga nima. Ko ga pripelje domov, se mamin svet, ki ga živi z njim, dobesedno obrne na glavo. Presoja, kdo ima prav, je bila prepuščena občinstvu - le-to je tudi odločilo, da je prav *Maks* najboljši film festivala.

Za najboljšo glavno žensko vlogo je bila nagrajena igralka Adriana Da Fonseca v belgijskem filmu *Človeški viri*, ki je nastal v njeni režiji in ki na izvirni, svojski pripovedni ter igralski ravni izpostavi paradoks, ki se dandanes pojavlja z vstopom mladih v svet odraslosti znotraj poslovnih subjektov, ko so si primorani poiskati službe. Gre za svojevrstno tragikomedijo, ki odslikava absurdnost današnjega vsakdana, ko odraščanje in izobraževanje bolj kot ne prevze-

majo socialna medmrežja. Slikovito vizualizirano in odigrano.

Brez dobre filmske slike skoraj ni dobrega filma. Za to je bil nagrajen avstrijski film *Fabio*, ki je nastal v režiji Stefana Langthalerja. Že prvi kader tega filma je ‚kinematografski‘, izčiščen skozi fotografski pogled filmske kamere, kar se skozi film ponavlja, a je tudi narativno zanimiv, saj izpostavi osamljenost starejšega moškega, ki mora skrbeti za svojo nepokretno ženo. Namesto negovalke, ki jo je za svojo ženo - a morda celo bolj zase, saj pogreša ženino bližino in toplino - zahteval od agencije, v njegov svet vstopi negovalec, ki ima kljub mladosti za seboj zanimivo življenjsko zgodbo, ta se začne pred njim razkrivati ter ju zblíževati.

Za najboljšo zgodbo je bil nagrajen francoski film *Haron*, ki ga je režiral Yannick Karcher. Film skozi naracijo ponuja gledalcu razmislek o dragocenosti in minljivosti časa, ki ga imamo na voljo v svojem življenju, ta pa se nam iz dneva v dan izmika, dokler ne izgine v ‚poplavi‘ vseh, ki so ga skozi generacije pred nami izgubili na podoben način. Ko gledamo usodo glavnega protagonista, ki zrcali človeško zgodbo slehernika, torej nas vseh, se sprašujemo, ali se lahko ustavimo, zamislimo in začnemo polno živeti čas, ki nam je še preostal. Prispodoba z vodo je več kot na mestu.

Ostala je še nagrada za najboljši dokumentarni film. Podeljena je bila bosanskemu dokumentarcu *Naj bo čim bolj pisano*, ki ga je režiral Ado Hasanović. Film nastavlja zrcalo nestrpnosti do drugačnih, ki še vedno preveva bosansko družbo, in na trenutke iz dokumentarnega pogleda prehaja v žanr tragikomedije, vsaj glede na odziv protagonistov resničnega sveta. Vendarle, to ni značilno samo za bosansko družbo, to je lastnost današnje družbe vselej, ko gre za drugačnost. V 21. stoletju je odziv nanjo še vedno neodobravanje, trepet, strah. Kdaj bo torej naša družba dozorela, kdaj bo sposobna sinergije v različnosti - res potrebuje še kakšno stoletje več!?

Da *SHOTS* ostaja takšen, kot se je pred šestimi leti začel, poln entuziazma in srčnosti, tako na strani organizatorjev kot gledalcev, je zasluga direktorja festivala, Toma Novosela. Naj festival prav tak ostane še naprej.

Uroš Zavodnik

KULTURA

ZAPISANO V SRCE –

ob 80-letnici Marije Irme Vačun Kolar

KULTURA

Oziram se na preživeto strokovno pot in obujam spomine na ljudi, ki so leta 1968 predstavljali aktiv učiteljev slovenščine na Koroškem in so bili (kako samoumevno, kar danes ni) vsi tudi člani Koroškega slavističnega društva. Ugledni član aktiva Stanko Kotnik, ob mojem ravnatelju Leopoldu Suhodolčanu pobudnik Bralne značke, mi je s svojim odhodom na Pedagoško akademijo v Mariboru omogočil zaposlitev v OŠ Prevalje. Tedaj so bila v aktivu osnovnošolskih učiteljev slovenščine na Koroškem (za nas začetnike) sama eminentna imena: Leopold Suhodolčan, Olga Kunst Gnamuš, Irma Vačun Kolar, Albin Žižek, Romana Špegel Krevh, Anica Haber, Mira Grešovnik, Jelka Langerholc in še kdo.

Svoj zapis o Mariji Irmi Vačun Kolar (v tem besedilu Irmi Kolar/Irmi) bom oblikovala kot anekdotične utrinke. Nekatero sem doživela sama, o drugih dogodkih so mi pripovedovali njeni sodelavci v OŠ Prežihovega Voranca.

Kot popolna začetnica sem bila zelo presenečena, ko me je ravnatelj Suhodolčan določil, da bom s svojimi učenci izvedla učno uro pouka slovenščine kot izhodišče za delo v aktivu učiteljev. Polna samozavesti sem se doma bolna pripravljala na nastop, ga sproščeno in brez treme izvedla. Nisem razmišljala o tem, da me bosta poslušali tako dobri pedagoginji, kot sta bili že tedaj Olga Kunst Gnamuš in Irma Kolar, obe z desetletnimi izkušnjami v poučevanju in tudi že raziskovalki. Blagor nevednim. Ne vem, kako sem se odrezala, vem le, da sta bili obe zelo prizanesljivi, pohvalili sta vse dobro v nastopu, nista razvrednotili mojih začetniških korakov, mi načeli samozavesti, vlili sta mi zaupanje v moje delo in začeli oblikovati odnos, spoštovanje do avtoritet. V razgovoru in analizi izvedenega učnega primera smo preigrali vse mogoče poti k zastavljenemu cilju moje učne ure in tako gotovo nevsiljivo zamašili vse vrzeli nastopa in mi omogočili dragoceno izkušnjo.

*

Za svoj strokovni izpit leta 1974 sem imela temo iz književnosti, in sicer daljše besedilo Branka Čopića Kako sem iskal pomlad. Pa ravno spomladi je bilo. Z nastopom ne bi imela težav, če zgodba ne bi bila tako dolga. Kako v eni uri učence motivirati za poslušanje, se pogovoriti o vtisih, učencem omogočiti tiho branje in iz njihovih ust slišati, kje in pri kom je iskalec našel pomlad, skratka, besedilo interpretirati v petinštiridesetih minutah – in seveda dodati napotke za domače delo? Uspešna učna ura temelji na premišljeno zasnovani pripravi, ki je učitelju glavna opora pri pouku, zlasti začetniku. V njej učitelj načrtuje konkretne operativne cilje, njihovo pomembnost, čas za posamezne korake, učne oblike, metode, vse presoja s stališča taksonomskih stopenj ... Vse to mora tudi izvesti, doživeto in prepričljivo. O vsem tem sva premlevali s profesorico Irmo in pripravili uro za strokovni izpit. Polovico aplavza po nastopu si je zaslužila Irma Kolar.

*

Kako pronicljiv poznavalec pisane besede je bila Irma Kolar, priča tudi naslednja anekdota. Po osemdesetem letu prejšnjega stoletja je bil tema tekmovanja za Cankarjevo priznanje pisatelj Josip Jurčič. Učenci so morali označiti Martina Spaka – desetega brata – iz prvega slovenskega romana, ki je izšel leta 1866. Učiteljice smo prebirale besedila tekmovalcev in jih razvrščale glede na prvi vtis, nato še po drugih merilih. Med besedili je izstopalo eno. Napisano je bilo, kot bi ga ubesedil sam Josip Jurčič. Mladi avtor je duhovito posnemal živ, izviren, duhovit vaški jezik, kot so ga govorili preprosti kmečki ljudje v gostilni pri Oberščaku in skozi dialoge med Martinom in vaščani ustvarjalno označil Martinka Spaka. Učitelji ne bi bili učitelji, če se ne bi med njimi zaiskrilo ob vprašanju, ali je to le posnemanje ali pa se za takim pisanjem skriva veliko dela, raziskovanja Jurčičevega jezika, kar ni zahtevalo le večkratnega temeljitega branja romana, ampak tudi poglobljanja v besedišče našega jezika, kot se je govoril v drugi polovici 19. stoletja, v

Marija Irma Vačun Kolar

strukturo stavkov, besednega reda, socialnih odnosov, ki se kažejo v jeziku, toka misli ... Poglobljanja tudi v Martinov značaj, njegove čustvene reakcije z besedami in gestikulacijo ... Kar nekaj besed smo razdrle, preden je besedilo doseglo svojo visoko oceno. Če bi nas Irma poslušala, bi se samo nasmihala ob pripombah, ki so razgaljale marsikatero vrzel tam, kjer je ne bi smelo biti. Primer pa je pokazal, kaj lahko naredita dober mentor in seveda zavzet učenec. Čisto slučajno je bil ta ustvarjalni učenec Irmin sin Patrik. A tako je delila svoje znanje tudi vsem drugim in navdihovala vse, če so ji le hoteli slediti.

*

V pogovoru z nekdanjim Irminim osnovnošolskim sodelavcem Alojzom Pristavnikom je ta obudil spomin na dogodek ob smrti Edvarda Kardelja. To je bilo tudi njeno zadnje leto v osnovni šoli. Po šolskem radiu so morali pripraviti radijsko uro o pomembnem strategu prejšnjega režima. Med tremi pripravljavci je bila samo ena navdušena nad umrlim, ob g. Pristavniku je morala sodelovati tudi Irma Kolar, ki je vedno kritično presojala dogodke tedanjega časa. Tako je bila v škripcih, kako ostati zvesta svojim prepričanjem in ne povzročiti konflikta z drugače mislečimi. S Pristavnikom sta delo opravila korektno, da je bil volk sit in koza cela.

*

Leta 1979 so se naše poti razšle. Marija Irma Vačun Kolar je odšla predavat na pedagoško

akademijo in fakulteto Maribor, postala je univerzitetna predavateljica. Uvidela je, da bi lahko na tem delovnem mestu nudila več, dosegla več. Njeni potenciali so bili večji, kot jih je lahko razvila v osnovni šoli. Razumeli smo jo, saj je poučevanje osnovnošolcev včasih tudi tlaka, da ohraniš pozornost učencev in jih motiviraš za delo. Ne opravljaš samo strokovnega dela, biti moraš motivator, zanimiv, prijazen, a tudi zahteven, vsega ravno prav, da dosežeš cilje. S študenti pa jo je povezovala predvsem stroka. Mentorski šoli sta bili ravenski osnovni šoli, tu so se v metodiki kalili prihodnji profesorji razrednega pouka. Učiteljice mentorice v teh šolah, njene nekdanje sodelavke, se je spominjajo kot zelo zahtevne predavateljice.

Irma je na prvi pogled krhka, na videz deluje prilagodljiva in slabotna, a njena prepričanja so neomajna, zna jih braniti glasno in pokončno, čeprav je sicer blag značaj. Alojz Pristavnik se spominja, da ni prenesla praznega besedičenja, kar je brez oklevanja pokazala svojim nadrejenim. Do svojih sodelavcev je bila korektna, marsikomu je pomagala, vedno je bila pripravljena opraviti lekturo, če so objavljali. Njegova oznaka, da je zelo zavedna Slovenka, zvesta jeziku in naši identiteti, je potrdila moje mnenje. V sebi je nosila žar, da je znala prižgati ogenj, če je zaznala pripravljenost na sodelovanje.

Midve sva ohranili stike zaradi cvetja, domačih zelišč, zaradi pogovorov o stroki. V dolgem pogovoru, med katerim sva se sprehajali po obrobju Kotelj, mi je potrdila prepričanja, razvozlala moje dileme, ker v zbornici nisem našla sogovornika. Hvaležna sem ji za oporo in podporo. Z veseljem sem spremljala razvoj njene strokovnosti in ustvarjalnosti. Njena vera in predanost strokovnemu delu, raziskovanju, ustvarjanju mi je bila vedno spodbuda za moje delo. Posebno dragocena je njena srčna zavezanost slovenstvu in njegovemu izročilu.

Tudi letos sem jo obiskala, in sicer na lep julijski četrtek. Zelo sva se razveselili druga druge in v družbi z njeno sestro iz Ljubljane smo obujale spomine na preteklost. Irma, še bom prišla.

Če za koga, za Marijo Irmo Vačun Kolar velja misel W. A. Warda: »Povprečen učitelj pove, dober učitelj pojasni, odličen učitelj prikaže, velik učitelj navdihuje.« Znala je navdihovati.

Iva Potočnik

Poslovil se je Jože Potočnik, častni občan

KULTURA

V petek, 9. aprila 2021, nas je globoko presunila in pretresla novica, da se je v 87. letu starosti poslovil naš častni občan, dolgoletni pedagoški delavec, profesor zgodovine in kronist ter zapisovalec slovenjgraške preteklosti, Jože Potočnik. V počastitev spomina nanj smo odprli žalno knjigo, danes pa sklicali tudi žalno sejo, ki jo izvajamo ob upoštevanju epidemioloških ukrepov zaprto za splošno javnost. Svojcem, še posebej soprogi Danici, prijateljem in znancem izrekamo iskreno in globoko sožalje.

Profesor Jože Potočnik se je rodil 4. februarja 1935 v Sušaku, v občini Ilirska Bistrica, poslovil pa se je 9. aprila ob dvajset minut čez sedemnajsto, v krogu najbližjih svojcev doma, na Tomšičevi ulici 11.

Profesor Potočnik je po nižji gimnaziji v Ilirski Bistrici nadaljeval šolanje v Kopru, kjer je maturiral na učiteljišču leta 1956. Njegovo prvo delovno mesto je bilo v Mislinjski dolini, na osnovni šoli Mislinja. Poleg pedagoškega dela se je njegova aktivnost potrjevala v tedanji mladinski organizaciji. Po strokovnem izpitu, ki ga je opravil v Mariboru, po treh letih učiteljevanja v prostorih župnišča

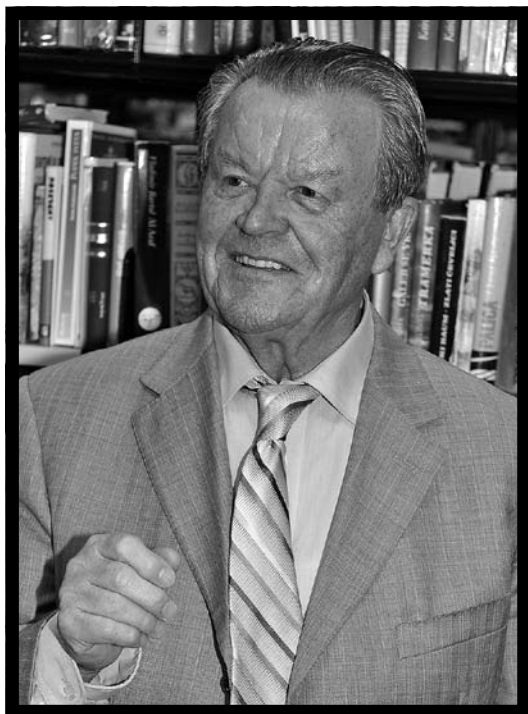

Jože Potočnik, maturant koprškega učiteljišča z značilno maturanstsko čepico (25. maja 1956)

in v Rozmanovi hiši v Šentilju, je nadaljeval študij na višji pedagoški šoli v Ljubljani, kjer je leta 1962 diplomiral iz zgodovine in geografije. Njegovo drugo in zadnje delovno mesto je bilo v Slovenj Gradcu na tedanji ekonomski srednji šoli, sedaj šolskem centru. Ob delu je študiral in diplomiral še na oddelku zgodovina-geografija na univerzi v Ljubljani. Vsa leta je poučeval v programih ekonomske in zdravstvene šole. Bil je predstojnik ekonomske šole (1975–1988), večkrat predsednik sveta ustanove, različnih odborov in komisij, mentor krožkov, organizator številnih tekmovanj in razstav. Njegovo uspešno in strokovno delo so cenile in spoštovale mnoge generacije dijakov, njegovo publicistično delo je raznovrstno in ne zajema le Slovenj Gradca, marveč tudi vse kraje v Mislinjski dolini. Po štiridesetih letih pedagoškega in javnega dela se je leta 1998 upokojil, toda zbirati in pisati prispevkov o naši bogati preteklosti ni nehal. Bil je aktiven v Turističnem društvu, Društvu upokojencev, Kulturnem društvu Odsevanja, Koroškem zgodovinskem društvu in Domoljubnem društvu Franjo Malgaj.

V letu 2008 je postal častni član Turističnega društva. Pripravil je tudi več fotografskih razstav o Slovenj Gradcu in Mislinji. V juliju 2008 pa je v založbi Mestne občine Slovenj Gradec izdal tudi knjigo *Ulice našega mesta*.

Profesor Potočnik je prispeval pomemben delež v času, ko je ekonomska srednja šola s številnimi programi prerasla v sedanjí Šolski center Slovenj Gradec. Vzgojno-izobraževalni proces je skušal vedno aktualizirati z dogodki časa. Več kot dvajset let je bil mentor zgodovinskega krožka. Dijaki so zbirali ustno, pisno in fotografsko gradivo o najrazličnejših vsebinah Slovenj Gradca in Mislinjske doline. Nastale so številne razstave s področja zgodovine, geografije, kulture, planinstva ... Posebno odmevna je bila razstava *Denarništvo na Slovenskem* med drugo svetovno vojno, predstavili so jo tudi v Koroški banki. V letih od 1981 do 1989 je

Jože Potočnik (1935–2021)

vodil Gašperjevo bralno značko, imenovano po Karlu Prušniku Gašperju, znanem koroškem partizanu. V bralni program je vnesel tudi ekskurzije po Mežiški dolini in po avstrijski Koroški. Na šoli je več kot desetletje tudi vodil strokovni aktiv učiteljev zgodovine in geografije.

Ob vsem zavzetem in poglobljenem šolskem delu je namenjal veliko časa kulturnemu delovanju. V letih od 1982 do 1986 je bil predsednik Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec. Deloval je v različnih odborih in komisijah, bil član organizacijskih odborov mednarodnih, kulturnih prireditelj ob jubilejih Združenih narodov. Jože Potočnik je z občutljivim odnosom do kulturnih dejavnosti in vrednot vplival na kvaliteto rasti tega področja v našem mestu.

Že ob šolskem delu je posvečal veliko pozornost zbiranju podatkov in preučevanju krajevne zgodovine. Napisal je več esejev in razprav. Izpod njegovega peresa je izšlo več kot trideset zapisov o znanih Slovenjgradčanih. Svoje prispevke je objavil v šolskih zbornikih, glasilu Mislinjska dolina, Prepihu, Koroškem tedniku, TV-15, Večeru, nekaj v Delu in drugod. Za njegove zapise je značilna metoda dokumentiranja in uvrščanja dogodkov v širše okolje.

V Sloveniji ni prav dosti zanesenjakov, kakršen je bil naš profesor, ki je v drugem zborniku Slovenj Gradec in Mislinjska dolina v imenu vseh avtorjev zapisal: »Ljudje, ki tod živimo, smo ponosni na naravno in kulturno dediščino, na ustvarjeno delo naših dedov. Spoštovanje do naše preteklosti in sedanjosti potrjujemo tudi s tem zbornikom.«

Bil je ustvarjalen publicist, njegova osebna bibliografija v bazi podatkov Cobiss šteje preko 90 enot.

Posebno ljubiteljsko delo pa mu je pomenilo zbiranje starih fotografij, tudi sam je vzel kamero in beležil spremembe in pomembne dogodke, datume in mejnike. Predano in vzorno je skrbel za ohranjanje dokumentacije in jo vestno hranil ter s tem pomembno prispeval v domoznansko in arhivsko zbirko o Slovenj Gradcu in okolici, zaradi česar se lahko Slovenj Gradec danes zapiše med slovenska mesta z najbolj raziskano in dokumentirano preteklostjo, v mestu samem pa sta tudi zaradi Jožeta Potočnika prisotna močna zavest o pomenu zgodovinskega spomina in ponos na preteklost.

Vse naštetu in še mnogo več, delavnost, ustvarjalnost, predanost in natančnost so vrline, ki so zaznamovale življenje našega dragega profesorja, njegov prispevek Slovenj Gradcu pa smo prepoznali tudi njegovi sošolci, ki smo mu 19. septembra 2008 podelili naziv častni občan.

Njegova zapuščina je izjemno bogato zgodovinsko in domoznansko gradivo, obsežen arhiv pa je predano in požrtvovalno zbiral doma in mu namenjal večino svojega časa in življenjske energije. Žal ga je ta začela zapuščati pred dobrega pol leta, ko ga je bolezen za nekaj časa prikovala na posteljo. Po bolnišničnem zdravljenju se je vrnil v domačo oskrbo, zanj je skrbela soproga Danica, pri tem so ji pomagali svojci. Moč do življenja je pričela usihati, telo se je vdalo letom in boleznim, veličina in pomen dela ter prispevka Jožeta Potočnika pa bo med nami ostal prisoten do konca naših dni.

Vabim vas, da spomin nanj počastimo z minuto molka.

Pogrešali ga bomo in ohranili v trajnem spominu.

Mestna občina Slovenj Gradec

BESEDE SLOVESA Z ŽALNE SEJE

KULTURA

Spoštovani žalni zbor!

Vsako slovo je težko in boleče. Še posebej, če gre za kolektivno slovo, ko praznino in izgubo deli toliko ljudi, kot v primeru slovesa od človeka, ki je za lokalno skupnost naredil toliko, kot je naredil naš častni občan, profesor Jože Potočnik.

Slovo, kakršno je današnje, je boleče, ker vemo, da je dokončno. Nikoli več ne bomo slišali njegovega prešernega smeha ali uzrli njegovih zvedavih oči, s katerimi je vselej prijazno opazoval in ocenjeval, pohvalil in pograjal, beležil in pomnil. In kako!

Ravno na slednje smo lahko v Slovenj Gradcu ponosni, kot je bil ponosen tudi sam. Hvaležni, kot je bil tudi on hvaležen, da mu je bilo v Slovenj Gradcu, mestu, ki si ga je izbral za svoj dom, vsa ta dolga leta dano ustvarjati, delovati, prispevati.

Profesor Jože Potočnik je bil eden izmed peščice Slovenjgradčanov, ki so v njem izživeli svoje pomembno poslanstvo: narediti naše mesto znano. Narediti naše mesto prepoznano. In narediti naše mesto – mesto. Kmalu je namreč prepoznal pomen mestne zgodovine za našo širšo uveljavitev, bogato tradicijo je skrbno raziskoval, aktualne dogodke pa vestno analiziral, beležil in arhiviral. Tankočuten in zgodovinarsko natančen kot publicist je svojo bibliografijo razširil tudi z lokalno tematiko, se posvetil raziskovanju ljudi, družin, družbene in ekonomske preteklosti tistih, ki so v zgodovini hodili po istih poteh med Uršljo in Pohorjem.

Sam bom imel na našega profesorja izjemno globoke spomine. Morda precej globlje in precej bolj osebne kot večina njegovih someščanov. Poznala sva se praktično od mojega rojstva, saj sva delila hišno številko v soseski S8. Že kot otrok sem ga opazoval s strahospoštovanjem, saj je s svojo pedagoško karizmo uspešno usmerjal tudi nadobudneže iz soseske, kasneje pa vedoč, da gre za priznanega zgodovinarja, profesorja in pomembnega človeka.

Še kasneje, kot eden od načrtovalcev športnih strategij in snovalcev uveljavitve slovenjgraškega športa, pa sem ga imel priložnost srečevati ob njegovem raziskovanju slovenjgraške športne zgodovine ter z njim razpravljati o poimenovanju športnih odličij, ki smo jih uvedli. Vesel sem in počaščen, da mi je bilo dano od rojstva dalje užiti veličino, širino in globino duha našega profesorja.

Slovo je boleče, ker smo bili prijatelji. Ker nikoli nismo ne slišali in ne izrekli žale besede. Najbrž ga ni človeka, ki bi se z njim sporekel. Najbrž ga ni človeka, ki bi mu kaj zameril. In najbrž ga ni človeka, ki ob slovesu ne bi čutil praznine, negotovosti in skrbi ob dejstvu, da se velikani poslavljajo. Da bo sicer še nekaj generacij sledilo gazi, ki so jo utrli v morda najbolj ključnih obdobjih naše moderne zgodovine. Potem pa bodo morda neke prihodnje generacije te vrednote prevrednotile, nanje pozabile, morda pa nas bodo celo grajale, kot zgodovinske odločitve in dejanja večkrat obsojamo tudi mi, saj nanje zremo z drugačnimi očmi, kot so jih videli naši predniki.

Kakorkoli že bo, ponosni smo lahko, da nam je bilo dano večino vrednot deliti v letih ustvarjanja za skupno dobro. Vemo tudi, da je bila naša hvaležnost do profesorja Jožeta Potočnika formalizirana leta 2008 v obliki naziva častni občan, z njim smo se mu zahvalili in prepoznali njegov neprecenljiv in izjemen prispevek. Prav zaradi tega je današnje slovo vendarle nekoliko lažje, saj je (tudi zaradi tega naziva in mnogih drugih odličij, ki jih je prejel in s katerimi smo se mu zahvalili) vedel, da ga imamo radi. Da ga spoštujemo. In da ga bomo, ko ga več ne bo, pogrešali in negovali spomin nanj.

In na njegovo zgodovinsko in humanistično zapuščino. Spomin na profesorja, ki pa je bil tudi učitelj. In to v pravem pomenu besede: naučil nas je spoštovati, kar smo doživeli; dojeti, kar se je zgodilo, in razumeti to, čemur smo in bomo priča. In ker tega, kar se trenutno dogaja, niti sami ne moremo najbolje absolvirati, bomo profesorje, kakršen je bil Jože Potočnik, profesorje in učitelje, ki bi dogajanje beležili, analizirali in razlagali, še toliko bolj pogrešali.

Spoštovani profesor, počivajte v miru in odpočijte si. Nikoli vas ne bomo pozabili.

Ob boleči izgubi in slovesu dragega in cenjenega častnega občana, profesorja Jožeta Potočnika, soprogi Danici ter vsem ostalim svojcem, prijateljem, znancem, someščankam in someščanom Slovenj Gradca pa tudi občankam in občanom občine Mislinja, kjer bo jutri ob 11. uri pokopan, izrekam iskreno in globoko sožalje.

Tilen Klugler,
župan MOSG

Profesor, ki je napovedal, kako se je zgodilo ...

KULTURA

Jože Potočnik, moj dragi profesor v nekdanji ekonomski srednji šoli v Slovenj Gradcu, moj razrednik, moj odvetnik v zbornici, saj sem zaradi svoje nezrelosti zagovor velikokrat potreboval, eden redkih, ki ni menjal strani ceste, ko me je videl v letih, ko so me drugi nehali poznati, da ne bi sami prišli v težave s tedanjo oblastjo, v kakršnih sem sam bil ...

Priseljenec iz Sušaka v občini Ilirska Bistrica, rojen 4. februarja 1935, ki je bil večji del svojega življenja bolj Slovenjgradčan kakor večina teh, ki je bila v tem mestu rojena in jim je mesto samoumevnost, kakor je njemu bilo izbranost.

V petek, 9. aprila 2021, se je izpolnila njegova napoved pred štirimi leti, ko je sedel med svojimi dijakinjami in enim dijakom izpred 50 let, ko smo obhajali obletnico mature, še ves v močeh, vsaj za nas, ki smo mogli soditi le po videzu, in je nenadoma rekel: »Tokrat sem zadnjič med vami.« Ko bomo naslednje leto spet sedeli kje skupaj in se spominjali tako pomembnega dogodka, kakor je bila za nas matura, med nami ne bo več tistega, ki nam je vsem bistveno pripomogel, da smo to s takim ali drugačnim opotekanjem vendar dosegli. Ne bo ga med nami, ko je vse do pred štirimi leti med

nami vedno bil, čeprav nismo bili edini, ki bi ga, delovnega in za toliko reči zavzetega, kakor je do konca svojega življenja bil, kam vabili ...

Bil je med nami in nas varno vodil na maturitetnem izletu po Jugoslaviji. Kljub svoji poznejši odklonilni držbi do te države, na katero danes nisem ponosen, čeprav se glede žalostnih dejstev nisem motil, nikoli nisem obžaloval te lepe poti, ki je tako bogato dopolnila prav predmeta, ki ju je poučeval: zemljepis in zgodovino. Še danes kuham kavo v džezvi, kupljeni na sarajevski Baš-čaršiji.

...

Ne morem govoriti za druge, a mene, čeprav njegovega najbrž najtežavnejšega učenca, prav nič dostojnega njegovega pedagoškega erosa, njegova ljubezniva pozornost nikoli ni nehala spremljati. V prvem letu študija, ko sva s »cimrom« Franjem Mavričem v najini študentski sobi pripravljala gradivo vsak za svoje izpite, je potrkalo na vrata manj hrupno, kakor smo imeli navado trkati študenti. Vstopil je profesor Potočnik, da je obiskal svoja dva bivša dijaka, čeprav nisva bila iz iste generacije in razreda. Zanimalo ga je, kako nama gre, kako je s študijem, kaj misliva, če prideva do konca. Kdo take reči dela? Pač. Učitelj, ki je učitelj ves dan in vsak dan, kakor je to zdravnik, ki je zdravnik, kakor je to policist, ki je policist, kakor je to državni voditelj, ki je državni voditelj, kakor je to kmet svoji živini in svojemu posevku, kakor je to oznanjevalec evangelija, ki je oznanjevalec evangelija in ne človeških koncilskih dogovorov, kaj in kako bi bilo treba verovati ...

Njegovo blagohotno spremljanje brez tudi najrahlejšega poskusa krmiljenja v kako drugo smer, kakor je moje življenje hotelo, se je izteklo malo pred izbruhom virusne epidemije, katere najmočnejši zajem je v življenju in naravi držav, kjer so se v nekaj mesecih zgodile spremembe, kakršne se ne zgodijo niti v primeru uspešnih uporov ali revolucij. Šel sem po Partizanski cesti v

Redni prof. dr. Dragotin Cvetko, dekan Filozofske fakultete v Ljubljani, izroča Jožetu Potočniku diploma o profesorskem nazivu (12. maja 1971).

Slovenj Gradcu v smer gostilne Pri Viliju, kjer sem dvakrat na mesec vodil tečaj mednarodnega jezika za manjšo skupino starejših udeleženk. Tedaj zagledam pred vrati garaže v ansamblu vrste drugih garaž profesorja Jožeta Potočnika. Njegovega širokega nasmeha mi ni bilo treba prevajati. Najinih srečanj, vedno naključnih, sva se vedno oba veselila. A tokrat sem moral v sebi vendarle preklicati stavek, ki sem ga rad ponavljal, kadar sem komu pripovedoval o svojem profesorju: »Vsa leta je enak, starost se ga preprosto ne dotakne ...« Zdaj sem videl, da so se ga leta vendar dotaknila. V obraz, v postavo, v hoji. V govoru ne. Tam je imel tistih nekaj čez 30 let, kakor jih je imel, ko je prvič stopil v razred, v katerem sem sedel tudi sam. Nisva kaj dosti rekla. Obrnil se je, se stegnil h košari ob steni in mi dal v roko jabolko. Seveda mi ni prišla na pamet vsa zgovorna simbolika tega dejanja. V zadnje slovo za živega mi je stisnil v roko enega najbolj zdravih sadov te zemlje, ki sva jo vsak po svoje orala in vanjo sejala in čakala, da kaj dozori. Nisem mogel vedeti, da mu zadnjikrat rečem »hvala«, da mu zadnjikrat podajam roko, da se zadnjikrat, že nekaj korakov naprej na svoji poti, še enkrat ozrem in ga vidim samo še v hrbet. In potem se je prvikrat in zadnjikrat zgodilo, da mi na božično in novoletno voščilnico ni več odgovoril. Prej tega niti enkrat ni zanemaril. Nisem mogel vedeti, da mu ne bom mogel poslati kake svoje nove knjige in da mi on ne bo poslal svoje, kakor sva si jih izmenjavala ...

Pred leti mi je moj drugi profesor, Tone Turičnik, rekel: »Učitelj nekaj malega uči s tem, kar pove; veliko bolj uči s tem, kar naredi. Največ pa nauči s tem, kar sam po sebi preprosto je.« In ta modrost mi privre na misel tudi zdaj, ko v sebi urejam spomine na umrlega profesorja, brez katerega sam nikoli ne bi prilezel do mature, najbrž do mature v obeh pomenih, do priznanja šolske zrelosti na papirju – in do veliko pomembnejše in usodnejše zrelosti v življenju. Glede reči, ki jih je moj letošnjega aprila umrl profesor povedal, nisva bila oba vedno enakih misli. Kar in kako je kot učitelj delal, in sem ne štejem le njegove uporabe tedanjih učnih pripomočkov, od zemljevidov do episkopa in diaproyektorja, njegovih znamenitih raz-

stavnih vitrin po hodnikih šole v starem Gollovem poslopju, sem predvsem štejem njegovo ravnanje z dijaki zunaj učne ure ali tudi zunaj stavbe, v katero smo hodili, v tem sem ga moral občudovati. S tem nas je naučil veliko več, kakor se je morda sam zavedal in kakor smo se najbrž veliko pozneje začeli zavedati tudi njegovi dijaki. In, v polno potrditev Turičnikove pedagoške sentence, nas je največ naučil preprosto s tem, kdo in kar in kako je oboje bil. Ne da bi moral kaj reči. Ne da bi moral kar koli storiti. Preprosto, da je bil, kdor in kar je bil. In to ni bilo malo. Vsaj zase lahko rečem, da ves čas po tistem, ko smo pred skoraj že 55 leti stopili iz avtobusa našega maturitetnega izleta po državi, ki je samo še spomin, to, kar je pri svojih urah povedal, pozabljam in ne vem prav, koliko tega je sploh še ostalo. Več mi ostaja v spominu njegovo delo in delovanje, njegovo ravnanje z nami in s stvarmi, ki so bile v njegovi domeni.

Vinko Ošlak

(Okruški iz pisma, ki ga je Vinko Ošlak posredoval uredništvu Odsevanj in še komu; povzel urednik. Fotografije: arhiv Odsevanj.)

S prijatelji (z leve): Jože Leskovar, Tinka in Vinko Cajnko, (Jože Potočnik), Bogdan Žolnir in Tone Turičnik (27. junija 1992).

Naš profesor Jože

Že kar nekaj mesecev je minilo od njegove smrti, a profesor Jože Potočnik ostaja nekako še zmeraj med nami in to na poseben način – vedno urejen, v obleki ter primerni obutvi – vedno na nivoju, a določeno odsoten in včasih nedostopen.

Bil je moj učitelj zgodovine in geografije na Srednji ekonomski šoli – razumevajoč in priljubljen. Posebej do najstniških fantalinov, polnih raznih neumnih vragolij. Lahko smo računali nanj, da nas bo v zbornici zagovarjal pred drugimi učitelji in kasneje na hodniku rotil, naj se umirimo in »spravimo k sebi«.

Še zdaj podoživljam dogodek: kako je vsaj deset sekund mižal, ko je brhka sošolka pred zemljevidom Jugoslavije na vprašanje, katera je največja luka v YU, odgovorila, da je to Banja luka. Sploh se ni razjezil in ni »znorel«, samo sapo je zajemal in molčal.

Kasneje pa, ko sem se zaposlil na »svoji matični ekonomski šoli«, sva bila prav dobra sodelavca in kolega.

V marsičem resda nisva bila enakih misli in ne pogledov, vendar pa je bil najin odnos vzajemno korekten. In kakor se mi zdi in kolikor se spominjam, je imel Jože takšen odnos do večine kolegic in kolegov.

Bil je pomemben kronist dogajanja v Slovenj Gradcu in na Koroškem – to je bilo primorsko darilo Koroški; veliko se je udeleževal kulturnih in drugih prireditev, zanimalo so ga aktualne zadeve in dogajanje. S polnimi pljuči, kot pravimo, je hlastal za novostmi in atraktivnim ... In bil je zraven!

O marsičem je rad debatiral, vrednotil in večkrat izražal tudi svoje nestrinjanje.

Najini dialogi so bili večkrat povsem trivialni, kot npr. o nogometu, ki ga je kot šport cenil – sam je bil v mladih letih menda kar dober nogometaš.

Takšen je bil naš profesor Jože; zame dobrohoten in s tistim nagajivim nasmeškom na ustnicah ...

Franc Juričan

Dobra tretjina delovnega kolektiva ŠC pred šolskim poslopjem na Štíbuhu. V predzadnji vrsti z leve četrti Jože Potočnik (1991).

Jože Potočnik, profesor zgodovine, pedagoški svetnik, častni občan Mestne občine Slovenj Gradec in »rezervni Mislinjčan«

KULTURA

Daleč nazaj v sedemdeseta leta mi seže svež spomin na začetke najinega znanstva, on kot že uveljavljeni profesor na srednji ekonomski šoli v Slovenj Gradcu in jaz kot »nadobuden« mlajši kulturni sodelavec v letu 1971 ustanovljeni Temeljni kulturni skupnosti Slovenj Gradec. Najina takratna občasna srečanja so bila v precejšnji meri vezana na delovanje Muzeja NOB Slovenj Gradec, v katerem je z veliko vnemo in entuziazmom deloval bivši učitelj Bogdan Žolnir. Ob konstituiranju Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec leta 1974 sem postal redno zaposleni tajnik te skupnosti, ki je programsko in finančno usmerjala delovanje občinskih kulturnih zavodov in Zvezo kulturnih društev občine Slovenj Gradec. V tistem času sva postala s profesorjem Potočnikom tesna sodelavca; kot diplomirani zgodovinar je konstruktivno in angažirano sodeloval v izvršilnih organih skupnosti, zadolžen za zgodovino preteklosti in spomeniško varstvo naravne in kulturne dediščine. V letih 1982–1986 je bil predsednik OKS Slovenj Gradec. Meni osebno je skozi vsa omenjena obdobja bil dragocen strokovni sodelavec in svetovalec pri opravljanju mojih različnih funkcij na področju kulture.

Še najbolj mi je v spominu najino prizadevanje za izdajo knjige Spomeniki in znamenja NOB v Občini Slovenj Gradec (1985). Ni bilo lahko, različne poglede občinskih funkcionarjev ZZB SG na Jožetovo avtorsko vsebino in na izbor fotografij (spominska znamenja in obeležja NOB) mi je kot zunanjemu sodelavcu uspelo poenotiti. Vsekakor je to bila prva knjiga profesorja Jožeta Potočnika o vsebini narodnoosvobodilnega boja v Mislinjski dolini. Fotografije sta prispevala Stanko Hovnik in Milan Babič, idejo in zasnovo zbornika pa sem prispeval v soglasju z izdajateljem ZZB NOV SRS, Občinskim odborom Slovenj Gradec. Moram pa poudariti, da sva s prof. Potočnikom kasneje (leta 1991) opravila še eno pomembno ustvarjalno dejanje, saj sva vsak po svoje »botrovala« izidu monografije

Slovenj Gradec in Mislinjska dolina (1992); Jože kot avtor zapisa Od davne preteklosti do danes, jaz pa kot zastopnik založnika Galerije N. Kolar, d. o. o. Izdajatelj je bil Izvršni svet Skupščine občine Slovenj Gradec. Obenem naj spomnim, da je bil prof. Jože Potočnik predsednik uredniškega odbora obsežnega zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I. (1955) in II. (1999).

Sicer pa je moj dolgoletni sosed na Tomšičevi ulici v Slovenj Gradcu imel izjemno »žilico« za opazovanje ljudi, za beleženje posameznih dogodkov (gospodarskih, kulturnih, turističnih, društvenih itd.). Bil je kronist za marsikaj in velik zbiratelj »starih« fotografij. Mene je skozi nekaj preteklih desetletij skoraj tedensko obveščal o stvareh, ki so polnile izdaje njegovih različnih zbornikov in almanahov (po številu objavljenih sem jih naštel 25). Izjemno pomembno se mi zdi, da imamo Potočnikovi knjigi Slovenj Gradec – ulice našega mesta (2008) in Prispevek k zgodovini turizma v Slovenj Gradcu in Mislinjski dolini (2008). In ne nazadnje smo leta 2015 dočakali tudi Utrinke z mojih poti, avtobiografsko knjigo Jožeta Potočnika, v kateri je strnil zapise o svoji družini in o slovenjegraških družinah, osebnostih in prijateljih. Knjiga prinaša obsežen del podatkov o Potočnikovem pedagoškem službovanju, o različnih dogodkih v MO SG, pa tudi o gospodarski in kulturni dediščini Slovenj Gradca in Mislinjske doline. Lepo oblikovano publikacijo (Edi Koraca, ARH DEKO) dopolnjujejo številne fotografije Jožetovih sopotnikov. Ne smemo spregledati, da je v Utrinkah z mojih poti objavljena tudi obsežna bibliografija, ki nas seznanja z objavami člankov izpod njegovega peresa, spominski zapisi o preminulih slovenjegraških in mislinjskih občankah in občanih (Stane Hribernik, Ludvik Pušnik – Janez, Bogdan Žolnir, Marija Popič, Mirko Grešovnik, Francka Gornjec, Slavica Žolnir, Tone Turičnik, Franc Gams – Lenart, Vinko Cajnko, Ivan Uršič, Alenka Horvat, Cveta Šprager, Janez Komljanec ...) ter objava

člankov, ki so jih drugi napisali o njem (Tone Turičnik, Tomislav Ivič, Helena Merkač, Karin Potočnik, Mirko Tovšak, Aleksandra Čas in drugi).

Profesor Jože Potočnik, častni občan Mestne občine Slovenj Gradec (od leta 2008 dalje) je prispel v Slovenj Gradec leta 1962. Od takrat dalje je postal Slovenj Gradec mesto Jožeta Potočnika in Danice Planinšec, učiteljice iz Male Mislinje. Še isto leto sta se z Danico poročila in se začasno naselila v garsonjero na Vrunčevi ulici ter nekaj let pozneje na Tomšičevo ulico 11. Skozi dolgoletno poučevanje na osnovni šoli v Slovenj Gradcu je Danica Potočnik postala Vrunčeva nagrajenka (za dosežke v šolstvu) in bila vseskozi zvesta spremljevalka ter razumevajoča podpornica profesorju Jožetu pri njegovem včasih kar mukotrpnem raziskovalnem delu ...

Ob tem ne smem spregledati, da je Jože Potočnik gojil izjemno lepe spomine na ljudi in dogodke v Mislinji. Posebej je spoštoval dolgoletno sodelovanje z Mirkom Grešovnikom (1936–2003), prav tako pedagoškim delavcem, ravnateljem osnovne šole v Mislinji, s človekom, ki je bil prvi nepoklicni župan občine Mislinja po ločitvi od občine Slovenj Gradec (1995). Prijateljstvo z Mirkom Grešovnikom in njegovo soprogo, učiteljico Miro, je bilo družinsko, pristno, pošteno vse do prezgodnje smrti župana, ki je ob neki priložnosti »zaznamoval« Jožeta

Potočnika s prijaznim nazivom »rezervni Mislinjčan«. Za vse navedene podrobnosti sem vedel in bil z njimi še posebej natančno seznanjen zato, ker sem v obdobju 1994–1998 predsedoval Občinskemu svetu Mestne občine SG in imel z uspešnim županom M. Grešovnikom prijeten in korekten odnos. Prof. Potočnik je v preteklosti realiziral še en knjižni dosežek, bil je urednik zbornika Občina Mislinja (2010). Obsežna publikacija je imela velik odmev med domačini in bralci, ki živijo v drugih krajih po Sloveniji. Recenzent profesor Franček Lasbaher je v *Odsevanjih* (79/80, 2010) med drugim zapisal: »Mislinjski občini čestitam za tako velik spomenik kulturi, kot si ga je postavila s tem zbornikom, in naj ji bo v spodbudo za vsaj še kakšen knjižni dosežek.«

Spominske utrinke bi človek lahko nizal v nedogled ... Njegovo hvalevredno publicistično in raziskovalno delo se je ustavilo 9. aprila tega leta (2021), ko nas je presunila žalostna vest o smrti profesorja zgodovine Jožeta Potočnika, Vrunčevega, Bernekerjevega in občinskega nagrajenca MO SG, častnega člana Turističnega društva SG in svetnika Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije. Na željo ožjega sorodstva je bil 16. aprila 2021 v mirnem sončnem opoldnevu, pokopan na pokopališču v Šentilju pri Mislinji.

Niko R. Kolar

Brda nad Turiško vasjo, julij 2021

Tiskovna konferenca ob izidu zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II; od leve: Mirko Grešovnik, župan Občine Mislinja, Janez Komljanec, župan MO Slovenj Gradec, in Jože Potočnik, urednik zbornika (1999).

Po ulicah našega mesta

v mislih odkrivam stopinje Jožeta Potočnika

KULTURA

Osebna srečanja z ljudmi, ki se pojavljajo v življenju posameznika, so vedno zaznamovana z določenimi okolji in dogodki, izjavami ter pogovori, glasbo, pa tudi s knjigami, ki ta srečanja obarvajo ter jih povezana ohranjajo v spominu. In ni nepomembno, da se sreča skriva tudi v besedi srečanje in ne samo v besedi ... predvsem v srečanju s človekom.

Knjigo *Ulice našega mesta*, ki jo je Jože Potočnik napisal leta 2008, sem dobil v dar letos, malo po avtorjevi smrti, od direktorice Drage Ropič v Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec (Ronkova ulica 4). Ta posebna knjiga, iz avtorjevega opusa meni najljubša, predstavi ulice Slovenj Gradca z zgodovinskim opisom, predstavitev osebe ali dogodka, po katerem je poimenovana, orisom lokacije in fotografijo. V Sloveniji ima tovrstno domoznansko knjigo le malokateri kraj. Za naše mesto jo je priskrbel profesor Jože Potočnik in v njegov spomin je ta zapis opremljen s poudarki imen ulic, kjer so se naše poti križale z njegovimi.

Jožeta Potočnika sem v Slovenj Gradcu srečeval pogosto, saj sva bila someščana od mojega rojstva leta 1966, ko sem stanoval v bloku na Celjski cesti 21 nad Koroško tiskarno, do leta 2003, ko sem se odselil z Ronkove ulice 16 in iz mesta, vendar sem ohranil mnoge stike in aktivnosti v rojstnem kraju, tako da sva se tudi kasneje občasno srečevala

vse do njegove smrti pomladi 2021. Nazadnje sva se osebno srečala na prireditvi ob slovenskem kulturnem prazniku v Kulturnem domu Slovenj Gradec, na Francetovi cesti 5, v zadnjem letu njegovega življenja pa sva se žal slišala le po telefonu.

Jožetova žena Danica je bila konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja moja učiteljica v petem razredu v Osnovni šoli Franja Vrunča na Štibuhi (Šercerjeva ulica 7). V tistem obdobju sem stanoval v stanovanju v bloku, kamor smo se preselili v šestdesetih letih (ulica Heroja Vrunča 8, danes Vrunčeva ulica), kjer je bila moja in bratova otroška soba natanko pod ateljejem slikarja Karla Pečka. Takrat sem pogosto hodil od doma na obiske v sosesko S8 k omi in drugim sorodnikom, ki so stanovali, kot Danica in Jože Potočnik, v bloku na Tomšičevi 11 v tretjem nadstropju, mimo vrat njunega stanovanja. Na stopnišču ali pred vrati smo se mimali bolj poredko. Pogosteje sva se s Potočnikom srečevala na Tomšičevi ulici, a najbolj se mi je vtisnil v spomin dogodek iz leta 1991. Takrat sem tudi sam stanoval v soseski S8, ki so jo poimenovali Polje, na Kajuhovi ulici 3. Tistega lepega dne sem šel čez dvorišče med bloki in vrtcem, ki stoji na mestu nekdanjega pokopališča, skozi prehod na Tomšičevo ulico med vhodoma 5 in 7, in tam sem pri številki 7, kjer ima v stanovanju tudi atelje slikar in grafik Franc Berhtold, srečal Jožeta Potočnika. Takoj ko sem ga pozdravil, me je prijazno nagovoril s svojim pojočim glasom: »Smo brali v naši Sodobnosti, lepo, lepo. Čestitam!« Nekoliko presenečen sem obstal, profesor pa se mi je smehljaj in mi rahlo pokimal. V reviji Sodobnost mi je namreč Ciril Zlobec objavil cikel pesmi *Idoli odhajajo* in zraven še avtorjev portret, kot je bilo v navadi pri tej reviji. Jože Potočnik, ki je kot široko razgledan intelektualec Sodobnost prebiral, mislim, da je bil tudi naročnik, mi je dal vedeti, da je prispevek prebral in da je obenem vesel zame. Ponos je zalebdel v zraku in morda sem se šele takrat zares zavedel dosežka, ki ga je predstavljala objava v osre-

Jože Potočnik in Karel Pečko (8. avgust 1999).

dnji slovenski literarni reviji. In tudi predstavitev pesniške zbirke Pegaz prebija zvočni zid z Zlobčevo spremno besedo, ki je izšla leto kasneje, se je profesor udeležil.

Da, Jože Potočnik je znal delovati pozitivno in spodbudno: čeprav dolgoletni pedagog, ni bilo v tem njegovem odnosu prav nič pedagoškega ali bog ne daj pokroviteljskega, prej veselje in srčno navdušenje, kakršnega je gojil tudi do svojega zgodovinarskega raziskovanja ter publicističnega delovanja. Iz lastnih prizadevanj je vedel, da tovrstni dosežki niso sami po sebi umevni in da so potrebni delo, trud, razmislek ter volja, da se na koncu kaj izkristalizira, pa naj gre za članek, esej, prozo ali pesem.

Tudi kasneje je ob srečanjih na kulturnih prireditvah v galeriji, muzeju ali knjižnici, kjer smo se najpogosteje srečevali, s svojim vedrim in optimističnim tonom pogosto kar naštel sogovornikove nazive, bistvene karakteristike ali odlike in mu s tem dal večjo veljavo ter izkazal spoštovanje, čeprav je bilo po splošnih manirah pričakovati obratno, sploh med nama, ampak on je bil gospod. Sam sem mu navadno po seriji nazivov: pesnik, ure-

dnik, oblikovalec ... z nasmehom odkimaval in godrnjal, češ da mi bo še špeh zrasel. A on je vztrajal in z roko odmahnil ter simbolično odrinil lažno skromnost ter med prikimavanjem zateglo dodal: »Ne, nee ...« v smislu, da je treba vrline negovati in jih z diskretnim občutkom tudi samozavestno izpostaviti.

Spomnim se tudi obeh profesorjev Toneta Turičnika in Jožeta Potočnika, kako sta v tandemu prihajala po opravkih ali na korekture v Koroško tiskarno, ki se je z lokacije v Tovarni meril na Francetovi cesti, kjer danes stoji Spar, preselila v prostore nekdanje pekarnice na Glavnem trgu, kjer je danes steklarstvo. Drug drugega sta naslavljala s profesor, a to ni bilo ne vzvišeno in tudi ne uradno, nekaj hudomušnosti je bilo v tem, kanček ponosa in zadovoljstva, rada sta bila profesorja, to je bilo njuno poslanstvo. Čeprav generacija, dolgoletna prijatelja in sodelavca, pa sta bila pri uporabi računalnika zelo različna. Za razliko od Jožeta je Tone novo tehnologijo hitro usvojil in začel urednikovati ter lektorirati s pomočjo osebnega računalnika, krtačne odtise – kot je rad s starim tiskarskim tehnološkim izrazom imenoval korekture Odsevanj – sva pogosto predebatirala v njegovem, s knjigami bogato obloženem kabinetu, kjer so bile knjižne police po celi dolžini najdaljše stene od tal do vrha polne knjig. Poleti sva kramljala tudi na terasi Turičnikove hiše na Kajuhovi ulici, kjer je imel v ohišnici mizo, okrašeno z barvnim mozaikom Karla Pečka, in tam sta se profesorja z ženama pogosto družila.

Jože Potočnik je kljub vsemu ostal vse življenje neomajno analogen, računalnik kot delovni pripomoček, ga ni prepričal. To se je sicer pokazalo kot nepraktično predvsem pri urejanju knjig, konkretno pri izdelavi obsežne 400-stranske monografije Občina Mislinja v letu 2010, kamor me je Potoški, kakor mu je pravil Turičnik, predlagal in povabil za oblikovalca ter tehničnega urednika, saj mi je zaupal že zaradi prejšnjih sodelovanj pri studiu in založbi Cerdonis (Grajska vas) in predvsem skupnega dela pri Odsevanjih.

Jože Potočnik je imel sicer svoj bogat arhiv, ki ga je hranil tudi v svoji garaži na Partizanski poti, iz svojih map je dokumente fotokopiral, kar za kvaliteto reprodukcij, ki je zaradi tega nekoliko trpela, a tudi za delovni proces, ni bilo najbolj priročno.

Jože Potočnik v pogovoru z Janezom Komljancem po predstavitvi knjige – pesniške zbirke Blaža Prapotnika Pegaz prebija zvočni zid (Slovenj Gradec, Rotenturn, 13. november 1992).

Kasneje med delom smo ugotovili, da so nekateri Potočnikovi dokumenti edino, kar sploh imamo na voljo, tako da smo potem sprejeli kompromis in objavili ta material v knjigi, čeprav se mu je zgodovina poznala tudi vizualno, ter v kolofonu zapisali opombo, da je pretehtala zgodovinska vrednost in da objavljamo dokumente v kvaliteti, ki je pač na voljo. Vsekakor pa je bilo z Jožetom Potočnikom veselje sodelovati, saj je bil vsekozi navdušen, marljiv in skrben ter vedno spoštljiv in prijazen. Še vedno ga slišim, ko primerja in presoja s svojim priljubljenim rekom: »Staro z novim, novo s starim.«

Med našimi aktivnostmi pri reviji *Odsevanja* sva pogosto pokramljala o pokroviteljih, podjetjih in podjetnikih, ki jih je Potočnik angažiral za podporo reviji, sam pa je o njih prispeval zapis oziroma predstavitev podjetja. Ogromno delo je opravil pri reviji in v kasnejših letih, ko na vodilnih mestih v podjetjih ni več srečeval svojih učencev in kulturi naklonjenih ljudi, je občasno potožil, da si je pete obrusil in dobil na dlaneh žulje od kljuk na vratih pisarn, na katere pritiskal, žal čedalje manj uspešno v smislu dogovorov za sponzorstva. Sčasoma je te aktivnosti opustil in z grenkobo komentiral novo zgodovinsko obdobje kapitalističnega razvoja naše družbe.

Iz prispevkov o podjetjih in Potočnikovih raziskovanj zgodovine posameznih tovarn so kasneje nastale monografije oziroma publikacije o delovanju in razvoju različnih podjetij in včasih je to žal edino, kar je od njih ostalo, četudi so imela dolgoletno tradicijo in uspešna obdobja poslovanja. V spominu ostajajo Tovarna usnja, kjer sem konec osemdesetih v Uteksu na Pohorski cesti opravljal pripravništvo, pa Prevent na Kidričevi cesti, ter Adient – prej NTU in Johnson Controls (Pod gradom 1), kjer sem še v času socializma krajši čas delal v proizvodnji in je to nekoliko navdihnilo tudi moje literarno ustvarjanje, predvsem prvi razdelek knjige *Med sončne kroge sedem*, ki je izšla nekaj mesecev preden se je Jože Potočnik poslovil in je potekala predstavitev v slovenjgraški knjižnici nekaj mesecev kasneje brez njega ... in je bil, kot zvesti redni obiskovalec kulturnih prireditev z nami v duhu in kasneje na ulicah našega mesta v blagem spominu.

Ne tako dolgo nazaj mi je Jože Potočnik

zaupno omenil, da ima tudi za Blaža mapico, kar je pomenilo, da spremlja moje avtorsko ustvarjalno in kulturno delo ter zbira izrezke iz časopisov ter gradivo arhivira v samostojni mapi z mojim imenom. Torej mi je odprl dosje, za katerega upam, da je tudi edini. In teh osebnih map ter drugega gradiva je imel marljivi profesor Potočnik za obsežno domoznansko zbirko. Gotovo bi si zaslužil, da bi ob Tretjakovi, Sokličevi in še kateri zbirki, Koroški pokrajinski muzej v svojih prostorih na Glavnem trgu uredil in primerno prezentiral tudi Potočnikovo zgodovinsko/domoznansko zbirko, podobno kot je nastala na Šolskem centru Slovenj Gradec na Štibuhi (Koroška cesta 11) Turičnikova knjižnica, v katero so romale knjige s preobloženih knjižnih polic v njegovem delovnem kabinetu.

Gotovo bi bila garaža za osebni avtomobil na Partizanski cesti kot dislocirana muzejska enota, čeprav tehnično ne najbolj primerna lokacija za hrambo, za predstavitev izvirne Potočnikove garažne zgodovinske domoznanske zbirke in lastnikovega neumornega entuziazma izjemno inovativna muzejska lokacija. To bi bil dostojen in svojevrsten poklon v duhu knjige *Utrinki z moje poti*, ki izčrpno predstavi tako avtorja kot njegovo delo v mestu Slovenj Gradec ter Mislinjski dolini. Morda bi s tem spominom ulice našega mesta, kljub odhodu korakov Jožeta Potočnika, odmevale nekoliko manj samotno.

Blaž Prapótnik

Jože Potočnik vodi po razstavi Slovenj Gradec in Mislinjska dolina v knjižnici (8. december 1999).

Ko prižigam svetilko spomina

Ko prižigam svetilko spomina in začnem uvod k tem vrsticam, se mi za hip zazdi, kot da sem ga poznala od vekomaj. Vidim ga, prihajajočega mi nasproti, po naši, Tomšičevi ulici. Tu sva se srečevala najpogosteje, pravzaprav odkar vem zase, ko sva postala blokovska sosedna v naselju S8. Že takrat je bil v naših otroških očeh in ušesih spoštovani gospod profesor. Tako so ga namreč vsi imenovali. V mojih petnajstih zaletavih mladih letih je postal moj srednješolski učitelj zgodovine. Danes moram priznati, da me je takrat zgodovina zanimala dosti manj kot kasneje v življenju, a vseeno se učnih ur spominjam kot zanimivih, še raje se spominjam ekskurzij, vsakoletnih popotovanj z avtobusom na Gosposvetsko polje, h knežjemu kamnu ... Priznam, šla sem bolj zaradi druženja, da pač je bil šolski dan drugačen, lepši, bolj vesel ... Ker bil je, peli smo na avtobusu in bili razigrani, včasih tudi še potem, ko bi morali vneto prisluhniti vsebini, a gospod Jože je bil blag do nas tudi v svojem karanju in nas je, tudi najbolj nemirne, vsako leto znova vabil med izbrance tovrstnih ekskurzij.

Spominjam se tudi, kako se je vselej zavzel za dijake, za tiste najbolj problematične, bila sem priča vsaj dvakrat, ko je šlo za las, ali naj se dijaku in spet drugič dijakinji izda ukor pred izključitvijo ali naj se le-ta kar izreče. Slišim ga v njegovem počasnem govoru: »Pa kaj bomo s tem naredili, dajmo še počakat, saj bo ...« In res, bilo je, za oba primera se je izkazalo, da se je izplačalo.

Ko sem 9. aprila letos na petkovo popoldne na Facebooku zasledila objavo o njegovem odhodu in prebirala nebroj komentarjev o spoštovanem profesorju, ki je tolikim ostal v milih spominih, sem najprej pomislila na to, kako se je v srca ljudi zapisal s svojim blagim značajem.

Leta 1998 sem se zaposlila v knjižnici in pričela z delom na domoznanskem oddelku – takrat so se najine poti pričele spet križati in so se križale iz leta v leto vse bolj.

Kot obiskovalec je bil Jože Potočnik stalnica v knjižnici vse do zadnjega. Prihajal je

kot bralec, včasih tudi le po knjige za ženo Danico, pogosto pa prelistavat dnevno časopisje ali kopirat prispevke iz časopisja, ki ga je imel naročenega na dom. Vselej je naredil več kopij – za seznam vseh, na katere je pomislil, da bi jim nekoč ob priliki utegnil določen članek prav priti oziroma koristiti. Nikoli ni pozabil vprašati, če smo shranili tudi mi za domoznansko zbirko. Vsa leta mojega domoznanskega dela mi je bil gospod Jože tako rekoč prva pomoč. Kadarkoli se je izkazalo, da v naši zbirki ne posedujemo določenega prispevka, članka, glasil ... sem najprej poklicala njega in komaj kdaj se je zgodilo, da mi ne bi mogel pomagati. Še kadar se je, se je potem zavzel, trudil brskati za informacijami in iskati rešitev še on. A nismo se obračali nanj le Slovenjgradčani in prebivalci njemu tako ljube Mislinjske doline, dobro so vedeli zanj vse od Velenja do Radelj ob Dravi in širom po Koroški. Neprecenljivo je njegovo delo in njegova zbirka, dosledno, natančno urejena ter kronološko ali po vsebinskih kriterijih zložena v naslovljene mape. V zadnjih mesecih življenja, ko je najbrž v sebi že slutil, da prihaja čas odhoda, nam je – knjižnici, kot je vselej z nasmeškom obljubljal, da bo nekoč naše – predal v trajno hrambo kupe tovrstnega gradiva. Kolikor vem, pa so tematske mape romale tudi med posameznike in določene institucije, podjetja, zavode, na katere pač se je nanašala zbrana zbirka prispevkov. Vse je domislil, premislil, na vse pomislil.

Prihajal je v knjižnico tudi kot zvest obiskovalec prireditelj, kot komentator le teh, in tisti, ki nikoli ni pozabil pohvaliti, čestitati, redko, a vendarle, tudi povedati, če mu ni bilo všeč. Tukaj je sestankoval, se srečeval s člani uredniškega odbora Odsevanj, kadar so kovali načrte in iskali rešitve in možnosti, da revija obstane navkljub finančnim tegobam. Koliko poti je samo opravil in s svojim dobrim imenom priskrbel donacije! Aktivno je deloval še v drugih društvih: Turističnem društvu, Društvu upokojencev, Koroškem zgodovinskem društvu ... Zmenkarije v knjižnici so bile večinoma ustvarjalno prijatelj-

ska naveza med ustvarjalci kulturnega življenja v našem kraju, z gospodom Andrejem Makucem, Nikom R. Kolarjem, Blažem Prapótnikom, Poldiko Bezljaj ... leta nazaj največkrat z gospodom Tonetom Turičnikom.

Knjižnica je bila obema na pol poti od doma in skoraj si upam reči, da sta se tedensko ali svoj čas tudi večkrat dobila tukaj, kaj pustila pri izposojevalnem pultu drug za drugega, naročila knjižničarkam predajo, včasih tudi kakšna konkretnjša navodila. Zaposlene smo ju takole za med seboj skrajšano preimenovali v Potoškega in Turiškega, ko je en dan sodelavka v naglici naročevala popoldanski izmeni, da je Turiški nekaj pustil za Potoškega. Čisto spontano se je med nami skrajšanica prijela kar sama od sebe. In ko se enkrat prime, se kaj rado zgodi, da ti uide tudi v prisotnosti navzočega. In se je zgodilo. Ko je vstopil gospod Potočnik, mu je kolegica preko pulta že sporočala: »Gospod Turiški vas že čaka pri okrogli mizi!« Kako se je smejal! In ko sta odhajala, sta vedela že oba. Odtlej sta, vsaj v knjižnici, tudi sama povpraševala po Turiškem in Potoškem. Tako njima kot nam pa se je ob tem vsakič prikrdel nagajiv nasmešek na obraz in vsem nam ostaja prigoda v pristrčnem spominu.

Naša druženja zaobjemajo predvsem čas po upokojitvi, ki jo je po 40 letih pedagoškega javnega dela dočakal 1988. leta. Odtlej se je še posebej posvetil zbirateljstvu in pisanju prispevkov o Slovenj Gradcu in Mislinjski dolini ter zbiranju podatkov in proučevanju krajevne zgodovine. Nastajale so številne razstave s področja zgodovine, geografije, kulture, ob obeležitvah jubilejev društev, podjetij, šol in drugih kulturnih ustanov, ki smo jih postavili tudi v knjižnicah Slovenj Gradec in Mislinja. Nemalokrat je z njimi ali s svojimi prispevki popestril tudi druge prireditve, ki so se odvijale pri nas – literarne večere, še posebej pa predavanja, ki so se nanašala na zgodovino in družbeno aktualno problematiko. Kot pisec zapisov o znanih Slovenjgradčanih, esejist, razpravljalec in dokumentarni zapisovalec je Jože Potočnik svoje prispevke objavjal v vseh pomembnejših koroških glasilih, zbornikih, tednikih ter v časopisih Delo, Večer in drugih ter sodeloval pri domala vseh pomembnejših zbornikih in glasilih Mislinjske doline ter publikacijah, ki so izšle ob obletnicah in

priložnostih raznih društev, zavodov in podjetij. Kot samostojne monografske publikacije so izpod njegovih rok nastale: Utrinki z mojih poti, Spomeniki NOB ter Ulice našega mesta in smo jih v knjižnici vsakič premierno pospremili na pot med bralce.

Njegov prispevek k domoznanstvu in arhivski zbirki o Slovenj Gradcu, njegova zavest o pomenu zgodovinskega spomina, zvestoba in natančnost zbiratelja, njegova drža, doslednost človeka, ki ni menjal kriterijev in principov, ga zapisuje med najbolj zaslužne občane našega mesta. Velika sreča je, da ga je usoda naplavila v naše mesto, da ga je sprejel za svojega in se nastanil v tej pokrajini, da je v zavetju Uršlje gore ustvaril svoj dom, da je tukaj preživel svoj vek.

Nazadnje iz množice koščkov spomina sestavljam podobo in izriše se lik človeka, ki je z ljubeznivo milino in prijaznostjo razsvetljeval pot, kadar je prihajal človeku nasproti, in razsvetil prostor, kadar je vstopil vanj. V vsakem človeku je luč. Eni je ne vidijo. Jože jo je vselej videl in opozarjal, da jo je treba znova prižigati, kadar pojenja. Svetil je v naša življenja s svojim blagim, dobrovoljnim značajem. Svet je utihnil tisto petkovo popoldne in naenkrat je dan postal tih, kot postane vselej tih ves planet, ko odide velik človek.

Pogrešamo vas, dragi, spoštovani profesor, pogreša vas knjižnica in pogrešajo vas ulice našega mesta.

Draga Ropič

Predstavitve knjige Utrinki z mojih poti ob avtorjevi 80-letnici: Edi Koraca, Jože Potočnik, Helena Merkač in Andrej Makuc, 2015.

Prostornina spomina

Prostornina spomina je čudežna, zavedno ali nezavedno vsrka vase neomejene količine besednih zvez, stavčnih struktur, različnih podob, personificiranih oblik ... zdi se, kot da se je marsikaj zgodilo samo zaradi življenja samega. In to samo zato, da se nekoč izteče v večnost.

Tam vas iščem, tam vas vidim, profesor Potočnik, nekje med šolskimi klopmi, potem med knjižnimi policami, ker Vi ste vedno iskali, zapisovali, kopirali, izrezovali ... spoštljivo, prijazno, z občutkom.

Nastajale so »škatlice«, polne informacij, podatkov, različnih pomembnih življenjskih zgodb, zanimivih dosežkov ... Za vsakega nekaj.

Stare fotografije, pozabljeni obrazi, hiše, ki jih ni več in tiste, ki so ostale v novi preobleki, nikoli uhojene poti, železniška proga in ljudje ob njej ... To je bila naša razstava Mislinja skozi čas, to je bilo naše druženje, midve Mislinjčanki in gospod Jože. Mislinja je v njegovem srcu zasedala čisto posebno mesto.

In ko se bomo vrteli naprej in naprej ... do konca vrstice, bo tam nekje daleč med tihimi utrinki naših, vaših poti, pomembno samo eno dejstvo, da vas bomo vedno imeli radi.

Darja Hribernik

Težko je pripraviti kratek zapis, v katerem bi primerno orisali vse, kar dolgujemo profesorju Jožetu Potočniku, zapisovalcu naše, slovenjgraške zgodovine, sicer pa tudi velikemu zagovorniku Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec. Ne smemo pozabiti na njegov prispevek na domoznanskem področju, ki nikakor ni zanemarljiv.

Nanj imamo vsi lepe spomine: kako je s svojo prijaznostjo, večnim optimizmom in vedrino popestril vsak obisk pri nas. Vedno smo ga z veseljem sprejele in poklepetale z njim, upam, da tudi on z nami.

Miša Javornik

S profesorjem Jožetom Potočnikom sem se prvič srečala pri prvi uri zgodovine v prvem letniku Srednje ekonomske šole v Slovenj Gradcu. Ker me je zgodovina vedno zanimala, sem sodelovala tudi pri njegovem zgodovinskem krožku. Ko sem se kasneje zaposlila v Knjižnici Ksaverja Meška, so se najine poti zopet srečale in smo skupaj s sodelavko Darjo Hribernik pripravili kar nekaj razstav, tudi v knjižnici v Mislinji. Vedno je rad rekel, da je bil tudi malo Mislinjčan, saj je njegova prva zaposlitev bila ravno na OŠ Mislinja. Če sva bili ob njegovem obisku v naši knjižnici z Darjo ravno pri izposojevalnem pultu, pa se je rad pošalil in je ob pozdravu velikokrat dodal: »To sta pa moji Mislinjčanki«.

Ostali bodo lepi spomini in hvaležna misel za vse, kar me je v vseh teh letih naučil.

Kristina Oder

Profesor Jože Potočnik in Andrej Golob, direktor založbe Cerdonis, med pomenkom v prostorih Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec, 2015.

Štejem si v posebno čast, da sem poznala in kasneje tudi malo bolje spoznala Jožeta Potočnika, spoštovanega profesorja, ki me je s predanostjo svojemu poklicu navduševal že v srednji šoli. Najine poti so se srečale spet čez nekaj let, ko sem se zaposlila v knjižnici in kmalu prevzela tajniške posle v novoustanovljenem Kulturnem društvu Odsevanja. Zelo lepo sva sodelovala, poklepetala o reviji Odsevanja, o finančni podhranjenosti revije, vedno je bil optimističen in prepričan, da so vsi ljudje dobri. Ko je prihajal v knjižnico kot obiskovalec, pa je večkrat z nasmeškom potkal na vrata moje pisarne in prijazno prosil za kakšno uslugo. V mojem spominu ostaja kot velik človek z dobrim, nežnim srcem.

Cilka Sedar

Profesorja Potočnika osebno prej nisem poznala, sem pa prvič prišla v stik z njim na svojem delovnem mestu, torej v knjižnici. Spomnim se ga kot rednega obiskovalca, vedno dobrovoljnega gospoda z veliko znanja o zgodovini Mislinjske doline. Venomer je nekaj zbiral, prebiral, dokumentiral ter predajal svoje široko znanje zgodovine naših krajev vsem, ki so izkazali zanimanje za to. Pogrešali bomo njegovo milo osebnost in zavidanja vredno znanje, ki ga je tako rad delil z nami.

Tadeja Kotnik

Profesor Jože Potočnik je bil izjemna osebnost, ustvarjalen in široko razgledan človek. Z vsem spoštovanjem se ga spominjam zaradi njegove tople človečnosti in ga cenim kot velikega strokovnjaka na področju zgodovine. Čeprav ni bil nikoli moj profesor, vem, da je bil odličen predavatelj in razumevajoč učitelj, ki nikoli ni poudarjal svojega statusa, ampak bil vselej osebno skromen, brez vzvišene drže. V pokoju je nadaljeval s svojim raziskovanjem, šel na teren in se velikokrat oglasil v knjižnici. Svoje ugotovitve, dognanja in mnenje je vedno rad podelil z nami, knjižničarkami. Vsem, ki smo kakorkoli imeli priložnost sodelovati z njim, se je za vselej vtisnil v spomin. S svojim delom, zagnanostjo, pozitivno energijo, dragoceno človekostjo in skromnostjo se je za vedno zapisal v naša srca.

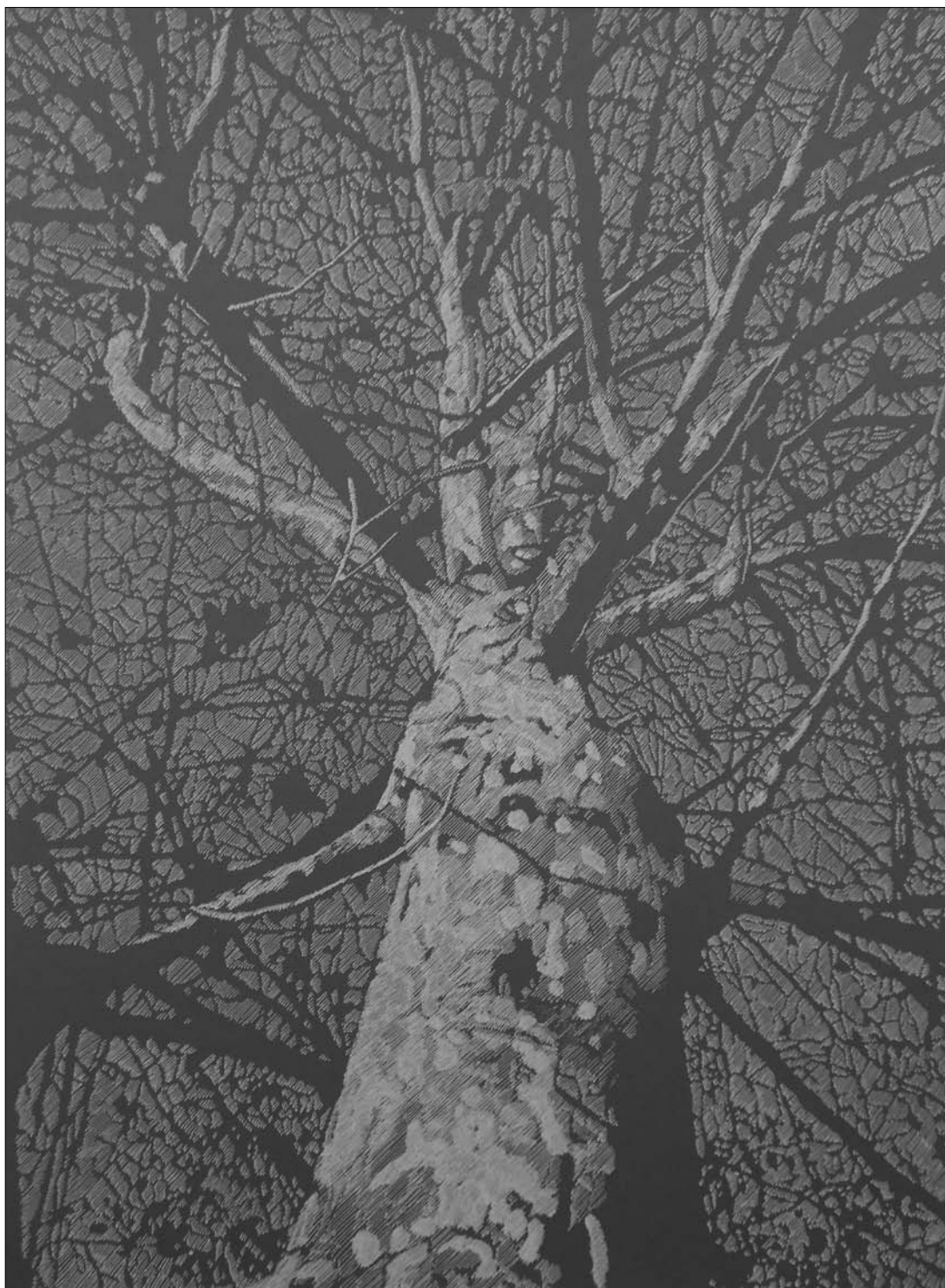
Alenka Obretan Mestek

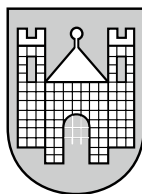
Predstavitve zbornika Občine Mislinja v prostorih Knjižnice Mislinja, urednik profesor Jože Potočnik, (10. december 2010).

Profesor Jože Potočnik komentira na prireditvi z Brankom Sobanom v Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec (24. 1. 2018).

Lucija Stramec *Platana*, 2017, tuš, papir, 42 x 30 cm

Mestna občina Slovenj Gradec

jaz sem za jazz

www.jazzravne.si

jskd

JAVNI SKLAD REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA KULTURNE DEJAVNOSTI

kultura za vsake čas

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: +386 (0)2 881 24 60 / fax: +386 (0)2 881 24 61

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, revija izhaja s finančno pomočjo Mestne občine Slovenj Gradec in JSKD

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (izvršni in tehnični urednik), Marko Košan (likovna umetnost), Maja Martinc in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Blaž Prapótnik, Andrej Makuc, Niko R. Kolar, Jože Potočnik, Jani Rifel, Martina Šisernik

in Ivan Karner; nadzorni odbor: Franjo Murko (predsednik), članci Andreja Gologranc in Draga Ropič

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Ivan Karner in Marijana Vončina

Lektoriranje: Petra Škriovnik

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec

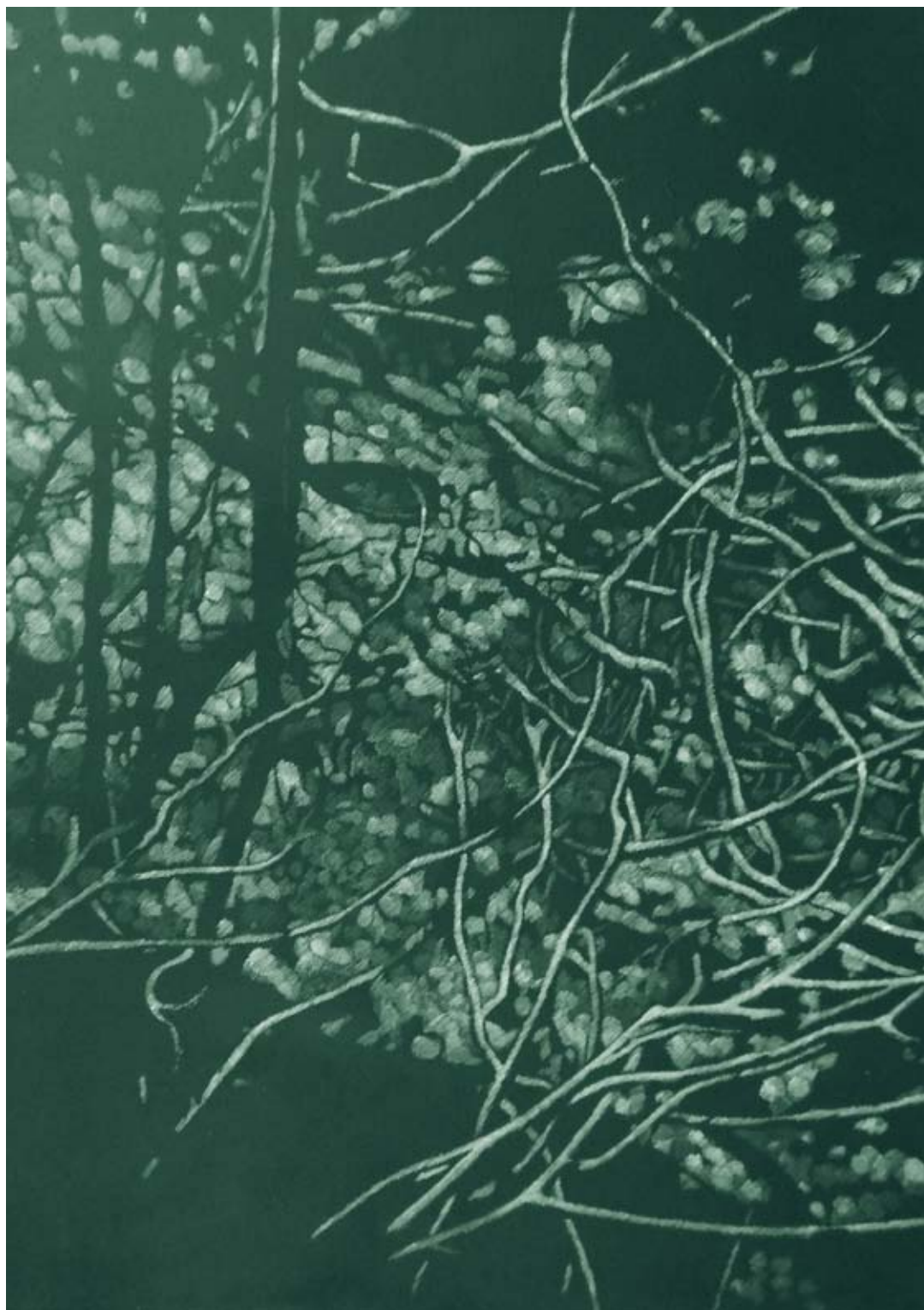
Fotografije: Nika Hölbl Praper, Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek, stalni sodelavci in arhiv Odsevanj

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s.p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

Distribucija: Cerdonis, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf

Naklada: 400 izvodov, oktober 2021 **Cena:** 7 EUR

NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Lucija Stramec
*Komplementarna
kontemplacija 4*,
2021, tuš, papir,
50 x 70 cm

Lucija Stramec *Narava, ki se giblje*, 2016, akril, platno, 70 x 50 cm

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

